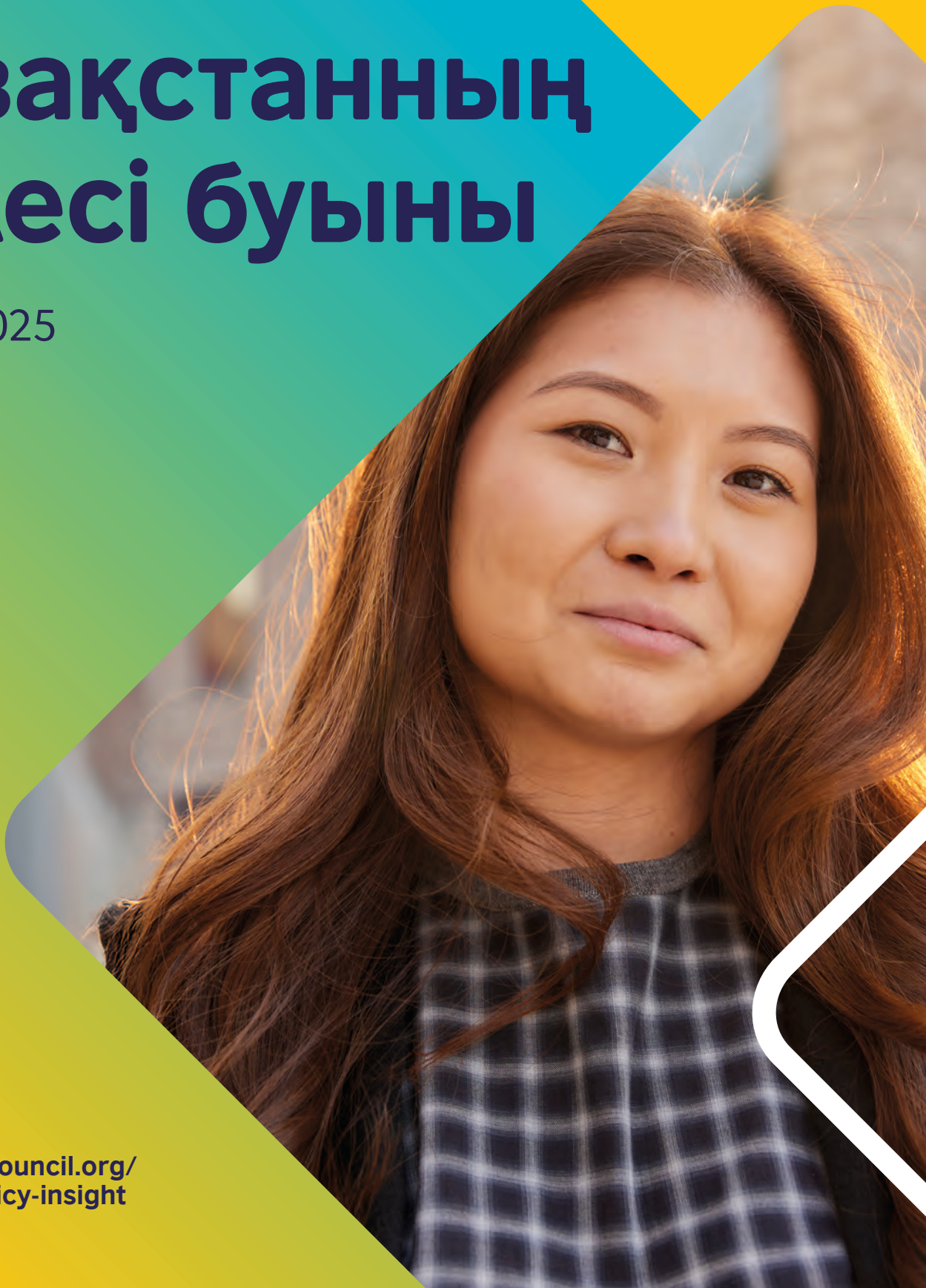

Next Generation

Қазақстанның келесі буыны

Шілде 2025

АЛҒЫСӨЗ

British Council-дың «Next Generation» зерттеу топтамасы – әлем жастарының үнін жеткізетін алаң. Бұл зерттеулер олардың армандары, қиындықтары және қоғамдағы рөлі туралы тың түсініктер береді. Қазақстан егемендіктің алғашқы буынын артқа қалдырған тұста, «Қазақстанның келесі буыны» дер кезінде жарық көріп отыр. Ол тәуелсіз елде өскен жас буынның көзқарасын бейнелейді. Бұл зерттеу Қазақстан жастарының алаңдаушылықтары, құндылықтары мен ұмтылыстары туралы толық көрініс ұсынады – бұл буын өршіл әрі прагматик.

Зерттеу нәтижелері қазіргі жастардың өз мәдени мұрасына берік екендігін және болашаққа сеніммен қарайтынын көрсетеді. Қазақстан жастарының болашаққа деген үміті зор, олар білімнің өзгеріс әкелетін күшіне және оның ұсынатын мүмкіндіктеріне зор сенім артады. Жастар отбасы, қауымдастық және ұлттық бірегейлікті жоғары бағалайды, сонымен қатар жаһандық көзқарасқа ашықтық танытып, әлеммен белсенді байланыс орнатуға ұмтылады.

Алайда бұл үмітпен қатар, жастар бірқатар қиындықтарды да байқайды. Жұмыспен қамту, мүмкіндіктерге қол жеткізу және экономикалық тұрақтылық – олардың басты алаңдаушылықтары. Олар қазіргі заманғы дағдылар, кәсіпкерлік және тіл меңгеру өз болашағын қалыптастыруда маңызды екенін мойындайды, бірақ білім беру, жұмыспен қамту және азаматтық қатысу салаларындағы теңсіздіктерге назар аударады. Соған қарамастан, жастар бұл кедергілерді еңсеруге деген табандылығымен және жаңашыл тәсілдер арқылы алға ұмтылуымен ерекшеленеді.

Қазақстан жастарының азаматтық белсенділігі де артып келеді. Олар ұлттық даму жолында үлес қосуға, әлеуметтік және саяси өмірге араласуға құлшыныс танытады. Кейбір жастар ресми саяси құрылымдардан өзін алыста сезінсе де, олар өз пікірлерін жеткізудің балама жолдарын іздеуде – әсіресе цифрлық платформалар мен жергілікті бастамалар арқылы. Жастар елдің болашағына араласқысы келетінін анық білдіруде.

Біз осы «Қазақстанның келесі буыны» есебін ұсынуға қуаныштымыз. Бұл есеп жастардың ересек өмірінің басындағы жағдайларын сипаттайтын маңызды дерек көзі бола алады. Сонымен қатар, бұл зерттеу саясаткерлер, педагогтар және бизнес көшбасшылары үшін де құнды түсініктер ұсынады. Жастардың армандары мен алаңдаушылықтарына құлақ асып, нақты әрекет ете отырып, олардың үміттері мен амбицияларын жүзеге асыруға мүмкіндік беретін болашақты бірге қалыптастыра аламыз.

Осы есеппен жұмыс істеу – біз үшін қызықты әрі маңызды тәжірибе болды. LSE Consulting (Эл-Эс-И Консалтинг) және Central Asia Barometer ұжымдарына зерттеулер мен талдаулары үшін, Қазақстандағы Ұлыбритания елшісі Кэти Лич ханымға және Қазақстандағы Ұлыбритания елшілігінің командасына құнды кеңестері мен қолдауы үшін, сондай-ақ «Next Generation» жобасының Консультациялық кеңесіне олардың сараптамалық білімі мен терең түсініктері үшін алғысымызды білдіреміз. Ең бастысы — осы зерттеуге қатысып, өз тәжірибелері мен көзқарастарын бөліскен жас қазақстандықтарға ерекше алғысымызды айтамыз. Олардың дауысы тек қазіргі кезеңнің суретін ғана емес, сонымен қатар дұрыс қолдау мен мүмкіндіктер болған жағдайда олар жақсартуға үлес қоса алатын болашақтың көрінісін ұсынады.

Роберт Тейлор

Қазақстандағы British Council-дың директоры

Мазмұны

Алғысөз	3
Суреттер тізімі	7
«Қазақстанның келесі буыны» зерттеуінің негізі	10
Негізгі қорытындылар	10
Қазақстан жастарының шынайы өмірі: құндылықтар, көзқарастар және ықпалдар	10
Білімнің өзгеріс әкелетін күшін қабылдау	11
Жұмыспен қамтылу мүмкіндіктері мен қиындықтарын еңсеру	11
Жастардың дауысы мен азаматтық белсенділіктің дамуы	12
Қазақстанның әлемдегі орны	12
Қазақстанның ұлттық дамуына қатысты биік мақсаттар	13
Кіріспе	14
Қазақстанның контексті	14
География	14
Білім беру	14
Демография	15
Жұмыспен қамту	15
Әдістеме	16
Кабинеттік зерттеу (desk research)	16
Қазақстан жастарының ұлттық сауалнамасы	16
Жас қазақстандық көшбасшылармен сұхбаттар	16
Жастармен шығармашылық фокус-топтар	16
Жоба жөнінде Кеңес беру тобымен біріге «Тоқта да ойлан» семинарлары	17
1-тарау. Қазақстан жастарының шынайы өмірі: құндылықтар, көзқарастар және ықпалдар ...	18
Негізгі ықпалдар	19
Жақын ортаның жетістікті анықтаудағы рөлі	22
Өмірлік қиындықтарды нақты түсіну	24
Теңсіздіктер туралы хабардарлық	26
Оптимизм мен табандылық	27
2-тарау. Білім берудің өзгерістерге жетелейтін күшін мойындау	30
Кіріспе	31
Қазақстан жастарының білім беру жүйесіне бағасы	32
Білім сапасы	33
Білімнің мақсаты мен пайдасы	35
Қиындықтар мен өзгерістер	40
Қазақстандағы жастардың білімге деген көзқарасындағы үрдістер	45

3-тарау. Жұмыспен қамту мүмкіндіктері іздеу мен ондағы қиындықтар	48
Кіріспе	49
Қазақстан жастарының еңбек нарығындағы орны	50
Жұмысқа ұмтылыс және мүмкіндіктерді қабылдау	56
Жастарды жұмыспен қамту мәселелері.....	66
Жастарды жұмыспен қамтуды жақсарту стратегиялары	72
4-тарау. Жастардың үнін білдіруі мен азаматтық қатысуының өзгеруі	74
Кіріспе	75
Саяси қатысу формалары.....	76
Саяси белсенділік	76
Болашақтағы қатысу	79
Белсенділік	81
Әлеуметтік желілердің рөлі	83
Қатысу немесе қатыспау.....	88
Саяси қатысуға себептер	88
Саясатқа қатыспау себептері	89
Қатысу қажеттіліктері	92
5-тарау. Қазақстанның әлемдегі орны	94
Кіріспе	95
Әлемге деген көзқарастар.....	96
Жастардың басқа елдерге деген қызығушылығы.....	96
Қазақстан жастарының қай елдерді таңдайтыны туралы жастар көшбасшыларының пікірлері	99
Жастардың шетел тілдеріне деген қызығушылығы.....	100
Қазақстанның рөлі	104
Қазақстан — көпқырлы көпір.....	104
Қазақстан Орталық Азияның көшбасшысы	104
Қазақстан аймақ үшін прогрессивті үлгі ретінде	104
6-тарау. Келесі ұрпақ — Қазақстан.....	106
Кіріспе.....	107
Ұсыныстар	113
Білім беру	114
Жұмыспен қамтылу	115
Жастар дауысы	116
Қазақстанның болашағы	117

Әдебиеттер тізімі	118
Қосымшалар	120
Сэмплинг	120
Сауалнамаға техникалық шолу	120
Сэмплинг жоспары.....	121
Сэмплді бөлу	121
Үй шаруашылықтарын таңдау.....	135
Маршрутты анықтау	135
Респондентті таңдау	136
Деректерді өлшеу	137
Алғыс білдіру	138

Суреттер тізімі

1-сурет. Жастардың көзқарасына ықпал ететін факторлар	19
2-сурет. Жас ерекшелігіне байланысты ықпалдар	20
3-сурет. Қала мен ауыл бойынша айырмашылықтар.....	20
4-сурет. Гендер бойынша ықпалдар	21
5-сурет. Жеке жетістік пен бақытқа әсер ететін факторлар	22
6-сурет. Жас ерекшелігіне қарай жеке жетістік пен бақыт факторлары	23
7-сурет. Қазақстандағы ең өзекті мәселелер	24
8-сурет. Жеке сипаттамалар бойынша теңдікке сенім.....	26
9-сурет. Түрлі өмір салаларындағы оптимизм/пессимизм деңгейі	27
10-сурет. Өмірдің әртүрлі салалары туралы оптимистік немесе пессимистік көзқарас, жас ер адам.....	28
11-сурет. Өмірдің әртүрлі салалары туралы оптимистік немесе пессимистік көзқарас, жас әйел	29
12-сурет. Қатысушылардың білім деңгейі	32
13-сурет. Қазақстандағы білім жүйесі туралы пікірлер, жастар	33
14-сурет. Қазақстандағы білім жүйесі туралы пікірлер, жас әйелдердің пікірі.....	34
15-сурет. Қазақстандағы білім жүйесі туралы пікірлер, ерлердің пікірі	34
16-сурет. Білім қоғамның өзгеруіне алып келеді, жасы бойынша.....	35
17-сурет. Білім дүниенің қалай жұмыс істейтінін түсіну мен танымды арттыра алады, жасы бойынша.....	36
18-сурет. Білім өмірлік қиындықтарға қарсы тұруға көмектесетін сенімділік қалыптастырады, жасы бойынша.....	36
19-сурет. Білім қоғамның өзгеруіне алып келеді, гендер бойынша	37
20-сурет. Білім өмірлік қиындықтарға қарсы тұруға көмектесетін сенімділік қалыптастырады, гендер бойынша.....	37
21-сурет. Білім әлемнің қалай жұмыс істейтінін түсіну мен танымды арттыра алады, гендер бойынша	37
22-сурет. Ғаламдық мәселелерді шешуге арналған құралдар	38
23-сурет. Келесі бес жылдың ішінде болашағы бар салалар, гендер бойынша.....	39
24-сурет. Білім беру жүйесіндегі негізгі қиындықтар.....	40
25-сурет. Білім беру жүйесіндегі негізгі қиындықтар, Алматы/Астана мен басқа өңірлердегі айырмашылықтар.....	41
26-сурет. Білім беру жүйесіндегі негізгі қиындықтар, қалалық және ауылдық жастардың көзқарастары.....	41
27-сурет. Білім беру жүйесіндегі негізгі жақсартулар, жасы бойынша	42
28-сурет. Білім беру жүйесіндегі негізгі жақсартулар, гендер бойынша	43
29-сурет. Білім беру жүйесіндегі негізгі жақсартулар, орналасқан жері бойынша.....	43
30-сурет. Орта білімнен кейін оқуын тоқтатудың себептері	44
31-сурет. Шетелге көшуге дайын студенттер үлесі	45
32-сурет. Жоғары білім алмаған жастардың оқуға деген қызығушылығы	47
33-сурет. Қазақстан үлгісінде жастардың кәсіби мәртебесі.....	50

34-сурет. Жасы бойынша жұмысбастылық.....	51
35-сурет. Гендер бойынша жұмысбастылық.....	52
36-сурет. Білім деңгейіне қарай жұмысқа дайындықтың жеткіліктілігі.....	53
37-сурет. Жасы бойынша жұмысқа орналасу үшін қажетті негізгі дағдылар.....	54
38-сурет. Гендер бойынша жұмысқа орналасу үшін қажетті негізгі дағдылар	55
39-сурет. Еңбек нарығында сұранысқа ие салалар.....	56
40-сурет. Гендер бойынша еңбек нарығында сұранысқа ие салалар.....	57
41-сурет. Аумаққа байланысты еңбек нарығында сұранысқа ие салалар	58
42-сурет. Аумақ бойынша келесі бес жылдағы болашағы зор жұмыс мүмкіндіктері	60
43-сурет. Басқа елге көшуге дайындық.....	61
44-сурет. Кәсіп бойынша басқа елге көшуге дайындық.....	61
45-сурет. Бұрынғы тұрғылықты ел.....	63
46-сурет. Келесі бес жыл ішінде кәсіп бастауға қызығушылық, жасы бойынша	64
47-сурет. Кәсіп бастауға кедергі келтіретін негізгі факторлар.....	65
48-сурет. Жастардың жұмыспен қамтудағы кездесетін қиындықтары	66
49-сурет. Жұмыс орнында жастардың кездесетін қиындықтары, орналасқан жеріне байланысты.....	67
50-сурет. Жас адамдардың жұмысқа орналасуда кездесетін қиындықтары, гендер бойынша	68
51-сурет. Жеке табыс (теңге (Т)), гендер бойынша	69
52-сурет. Жеке табыс (теңге (Т)), жасы бойынша.....	70
53-сурет. Саясатқа жеке қатыстылығы туралы өзін-өзі бағалау, жасы бойынша.....	76
54-сурет. Саясатқа жеке қатыстылығы туралы өзін-өзі бағалау, гендер бойынша	77
55-сурет. Саясатқа жеке қатыстылығы туралы өзін-өзі бағалау, орналасқан жері бойынша.....	77
56-сурет. Соңғы 12 айдың ішіндегі саяси белсенділік, жасы бойынша.....	78
57-сурет. Келесі сайлауда дауыс беру ниеті, жасы бойынша	79
58-сурет. Келесі сайлауда дауыс беру ниеті, гендер бойынша.....	79
59-сурет. Дауыс беру ықтималдығы, этникалық тобы мен гендер бойынша	80
60-сурет. Қоғамға тиесілі болу сезімі.....	81
61-сурет. Қоғамға қатысудың түрлері	82
62-сурет. Әртүрлі әлеуметтік желілерді пайдаланушылар саны	83
63-сурет. Әлеуметтік медиа платформалары бойынша әлеуметтік желілерді пайдалану жиілігі	84
64-сурет. Жаңалықтар мен ағымдағы оқиғалар жөніндегі ақпарат көздері.....	85
65-сурет. Ақпарат көздерінің сенімділігі (әрбір дереккөзді сенімді немесе өте сенімді деп санайтындардың үлесі).....	86
66-сурет. Дауыс беруге себептер.....	88
67-сурет. Дауыс бермеуге себептер	89
68-сурет. Саяси жүйеге деген сенімділік, жасы бойынша.....	90
69-сурет. Жастар пікірлерінің қаншалықты естілетіні, жастардың пікіріне сәйкес	91
70-сурет. Жастардың саясатқа қатысуын арттыратын араласу шаралары	92
71-сурет. Шет елге көшу дайындығы	96

72-сурет. Жас ерекшелігіне қарай шет елге көшуге дайындық деңгейі	96
73-сурет. Қазақстан жастарына ең тартымды елдер.....	97
74-сурет. Қазақстан жастарына ең тартымды елдер.....	98
75-сурет. Жастар шет тілін үйрену маңызды деп санайды.....	100
76-сурет. Шет тілін үйрену себептері.....	100
77-сурет. Ең маңызды тілдер.....	101
78-сурет. Ағылшын тілінің мүмкіндіктерді арттыратын салалар	102
79-сурет. Үйренуге ең маңызды тіл, жасы бойынша	103
80-сурет. Жастардың Қазақстан азаматы болуға мақтаныш тудыратын факторлары.....	107
81-сурет. Климаттық өзгерістердің Қазақстанға әсері туралы алаңдаушылық	111
82-сурет. Қазақстанның климаттық мәселелері бойынша ең өзекті проблемалары	112

Қысқаша мазмұн

«Қазақстанның келесі буыны» зерттеуінің негізі

Бұл есеп — British Council-дың жаһандық «Next Generation» зерттеу бағдарламасы аясында 18-35 жас аралығындағы қазақстандық жастардың тәжірибелері, пайымдаулары мен көзқарастарын жан-жақты қарастыратын кешенді зерттеу нәтижелерін ұсынады. Зерттеуге 1 270 жас қазақстандық (1202 адам — ұлттық репрезентативті сауалнама арқылы, 68 адам — сұхбаттар мен фокус-топтар арқылы) қатысты. Бұл зерттеу жастардың өмірлік тәжірибесі мен болашаққа үмітін терең әрі жан-жақты ашып көрсетеді.

Зерттеу бес негізгі құралға сүйенді: әдебиеттерге шолу; репрезентативті сауалнама (білім, жұмыспен қамту, саяси қатысу, жаһандық көзқарастар және т. б. тақырыптар бойынша); 20 жас көшбасшымен тереңдетілген сұхбаттар; жастармен фокус-топтар; Қазақстандық жастар мамандарынан құралған Жоба жөніндегі консультациялық кеңесімен «Тоқта да ойлан» семинарлары.

Зерттеу Қазақстанның тәуелсіздіктің алғашқы буынынан өтіп, жаңа кезеңге қадам басқан маңызды сәтінде жүргізілді. Бұл — толықтай егемен елде өскен жас буынның көзқарасын зерттеп, олардың болашаққа деген көзқарасы мен армандарын бағамдауға таптырмас мүмкіндік.

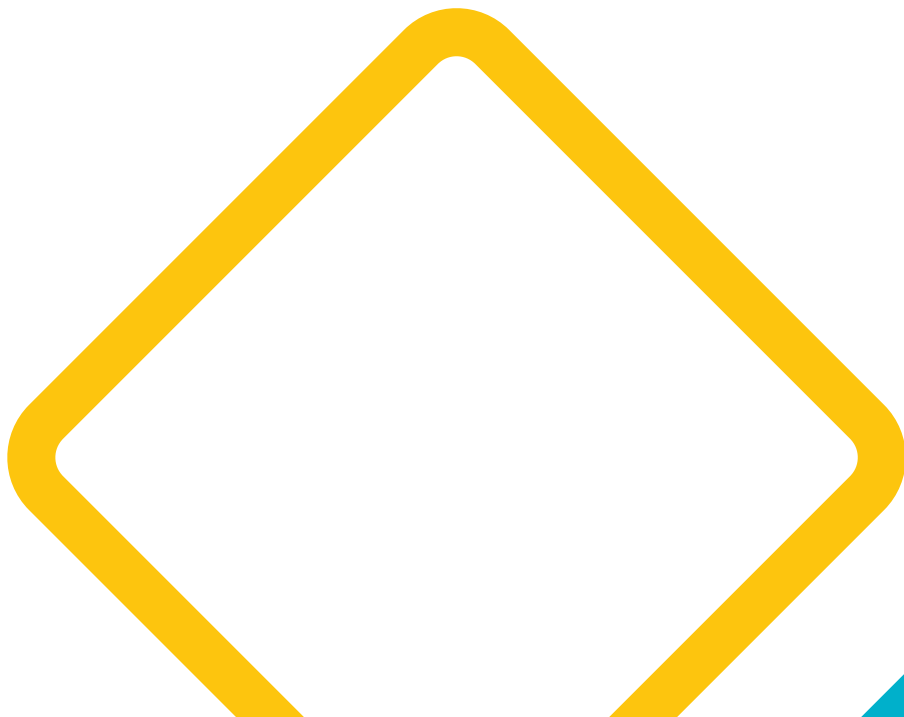
Негізгі қорытындылар

Қазақстан жастарының шынайы өмірі: құндылықтар, көзқарастар және ықпалдар

Зерттеу нәтижелері бойынша жастардың дүниетанымына әсер ететін екі негізгі фактор анықталды: 1. отбасы — респонденттердің 66%-ы оны негізгі бағдар беруші ретінде атады; 2. құрдастар мен достар — маңызды әлеуметтік бағдар мен қолдау көзі ретінде көрінеді.

Қазақстан жастары қоғамда бар қиындықтарды жақсы түсінеді, дегенмен болашаққа деген үміттері зор. 80%-дан астамы елінің даму бағытына және өзінің келешегіне оптимистік көзқараспен қарайды. Алайда бұл сенім тұрғын үйдің қымбаттауы мен экономикалық тұрақсыздыққа қатысты алаңдаушылықпен біршама шектеледі. Бұл буын қиындықтарға төтеп беруге қабілеттілігімен ерекшеленеді — олар кедергілерді жеке даму мен өсуге мүмкіндік ретінде қабылдайды.

Зерттеу жастардың ұжымдық және жеке құндылықтары арасындағы қызықты тепе-теңдікті айқындайды. Жастар дәстүрлі отбасылық құрылымдар мен мәдени мұрамен байланысын сақтай отырып, біртіндеп жеке өсу мен кәсіби дамуға көбірек мән беруде. Бұл — Қазақстан қоғамында болып жатқан терең өзгерістердің көрінісі, мұнда жастар мәдени дәстүр мен жаңа мүмкіндіктер арасында тепе-теңдік орнатуға тырысуда.

Білімнің өзгеріс әкелетін күшін қабылдау

Қазақстанның білім беру саласы елеулі өзгерістер кезеңінен өтуде. Жастардың тәжірибесі бұл үдерісте оң өзгерістермен қатар, әлі де сақталып отырған қиындықтарды да айғақтайды. Сауалнамаға қатысқан жастардың 57%-ы білім сапасының жақсарып келе жатқанын атап өтті, алайда бұл саланың келешегі күрделі әрі көпқырлы.

Жастардың Қазақстандағы білім беру жүйесіне берген бағалары әрқилы. Олар жүйедегі барлық деңгейлерде болып жатқан «өзгеріс» ұғымын өз тәжірибелерінен сезінуде. Гендерге қарай айырмашылықтар да байқалады: қыздар, әдетте, білім сапасына және мұғалімдердің біліктілігіне сын көзбен қарайды. Дегенмен, гендерлік айырмашылықтарға қарамастан, жастардың көпшілігі білімнің түрлендіргіш күшіне сенеді: 70%-дан астамы оны қоғамдағы өзгерістердің қозғаушысы және әлемді түсінудің құралы ретінде көреді.

Зерттеу білім жүйесіндегі бірқатар өзекті мәселелерді анықтады. Атап айтқанда: мемлекеттік қаржыландырудың жеткіліксіздігі; білім беру мекемелеріндегі адалдық пен әділеттілік; мұғалімдердің кәсіби даярлығы мен біліктілігін арттыру қажеттілігі. Жасқа, гендерге немесе тұратын жерге қарамастан, оқыту сапасын жақсарту — ең басты қажеттілік ретінде көрсетілді. Жастар мұғалімдердің жұмыс жағдайларының нашарлығын, артық жүктемені және даярлықтың жеткіліксіздігін атап өтті.

Сондай-ақ, оқу бағдарламасына да сын айтылды. Жастар білім мазмұны мен еңбек нарығындағы сұраныстың арасындағы алшақтықты атап өтті. Олар әсіресе жоғары оқу орындарында практикалық дағдыларды дамытуды жақтайды, себебі еңбекке орналасуға дайындықтың жеткіліксіздігін сезінеді.

Жастардың білімге деген көзқарасында бірқатар маңызды үдерістер байқалады: шетелде білім алуға деген қызығушылықтың артуы; білімнің батыс үлгілеріне бейімделуі (мысалы, Болон үдерісі

аясындағы реформалар); білім беру үдерістерінің цифрландырылуы. Өмір бойы білім алуға деген қызығушылық та артып келеді — жоғары немесе кәсіби білім алмаған жастардың жартысы қосымша білім алуға дайын екенін көрсетті.

Жұмыспен қамтылу мүмкіндіктері мен қиындықтарын еңсеру

Қазақстан жастары үшін жұмыспен қамту саласы бір жағынан үміт күттірерлік өзгерістерге толы болса, екінші жағынан — түрлі күрделі мәселелерді де қамтиды. Бұл зерттеу жастардың қазіргі еңбек жағдайы, дағдылары, еңбекке орналасу армандары мен нарықтағы кедергілеріне қатысты терең түсінік береді.

Сауалнама нәтижесі бойынша, жастардың 43%-ы толық уақытты жұмыс істейді. Бұл көрсеткіш жас ерекшелігіне қарай айтарлықтай өзгереді: 30-35 жас аралығындағы жастардың 59%-ы толық жұмысбасты болса, 18-24 жас аралығындағы жастар арасында бұл көрсеткіш небәрі 21%-ды құрайды — себебі олардың көбісі оқуын жалғастырып жатыр. Сонымен қатар, әйелдер арасында үй шаруасымен айналысатындар басым, бұл гендерлік теңсіздікті көрсетеді.

Көптеген жастар өз білімдерінің еңбек нарығына кіруге дайындыққа көмектескеніне сенімді. Жұмыста табысқа жетудің басты дағдылары ретінде олар көшбасшылық, мәселе шешу және коммуникация қабілеттерін атап өтті. Сонымен қатар, тіл меңгеру, әсіресе қазақ және ағылшын тілдері, жұмысқа орналасуда артықшылық береді.

Жұмыспен қамту саласына қатысты жастардың арман-мұраттары мен мүмкіндіктерді бағалауы да қызықты нәтижелер береді. Ең көп таңдалатын сала — білім беру және оқыту (19%), одан кейін ойын-сауық (13%) және өндіріс (12%). Гендер бойынша айтарлықтай айырмашылық бар: әйелдердің 26%-ы білім беру саласын қаласа, ерлер арасында бұл көрсеткіш 10% ғана. Керісінше, өндірісте жұмыс істеуге 18% ер, 6% әйел ниет білдірген. Туризм және қонақүй қызметі — болашақта жұмыс табуға ең перспективалы салалардың бірі ретінде қарастырылған. Білім беру саласы да осы қатарда.

Алайда, жастар бірқатар қиындықтармен де бетпелі келіп отыр. Төмен жалақы — басты мәселе (68%), ұзақ жұмыс уақыты (38%, жұмыс орнындағы сыбайлас жемқорлық (37%). Гендер бойынша жалақы айырмашылығы бар: әйелдер төмен табысты топта жиі кездеседі.

Сондай-ақ, еңбек нарығында теңсіздікке қолжетімділік — елеулі кедергі. Бұл әсіресе мүгедектігі бар жастарға, ауылдық жерлерде тұратын немесе жұмысшы таптан шыққан жастарға және қазақ тілін меңгермегендерге қатысты өзекті.

Осы қиындықтарға қарамастан, кәсіпкерлік рух жастар арасында жоғары деңгейде. Қазіргі таңда жастардың 10%-ы өзін-өзі жұмыспен қамтыса, 44%-ы келесі бес жылда жеке бизнес ашқысы келеді. Кәсіпкерлікті дамытудағы басты кедергілер арасында қаржыландыруға қол жеткізе алмау (50%), дағды мен тәжірибенің жеткіліксіздігі (32%) атап өтіледі.

Жастардың дауысы мен азаматтық белсенділіктің дамуы

Қазақстандық жастардың саяси және азаматтық белсенділігі демографиялық топтар арасында айтарлықтай өзгешеліктер көрсетеді. Бұл зерттеу саяси қатысу түрлерін, белсенділікті, әлеуметтік желілердің рөлін және қатысуға ықпал ететін факторларды зерттейді.

Саяси белсенділік деңгейі салыстырмалы түрде төмен, тек 13-24% респондент өздерін белсенді деп сипаттаған, ал бұл көрсеткіш жас ұлғайған сайын азаяды. Соңғы сайлауларда 30%-дан аз адам дауыс бергенімен, болашақ сайлауларға дауыс беру ниеті барлық топтарда едәуір жоғары. Дауыс беру ниетін болжауда этникалық шығу тегі негізгі фактор болып анықталды: этникалық қазақ жастардың дауыс беру ықтималдығы басқа этникалық топтарға қарағанда 12,3%-ға жоғары.

Дауыс беруге ынталандыратын негізгі себептер — елдегі өзгерістерге ықпал етуге деген ұмтылыс және азаматтық борыш сезімі. Ал дауыс бермеудің негізгі себебі — жеке дауыстың елдегі өзгерістерге ықпал ете алмайтынына сенбеу.

Қазақстандық жастар егер саясатты түсіну оңайырақ болып, ақпаратқа қол жеткізу жеңілдесе, саяси үдеріске көбірек қатысатындарын білдірді.

Зерттеу саяси және әлеуметтік белсенділік

арасында айқын айырмашылық бар екенін көрсетеді. Жастардың жергілікті қауымдастық өміріне белсенді қатысатыны байқалады: олардың үштен екісінен астамы өз қауымдастығына тиесілі екендігін сезінетіндерін айтты. Қауымдастықтағы ең жиі кездесетін қатысу түрлері — дәстүрлі рәсімдерге (үйлену тойлары, жерлеу, діни мерекелер) қатысу (27%) және еріктілік қызмет (25%).

Әлеуметтік желілер жастардың азаматтық пікір білдіруінің негізгі арнасына айналған: респонденттердің кем дегенде 75%-ы WhatsApp, YouTube, Instagram, TikTok және Telegram платформаларын қолданады. Ақпарат алу үшін ең жиі қолданылатын дереккөз болғанымен (69%), әлеуметтік желілер ең сенімсіз көз ретінде де бағаланды. Бұл жастардың әлеуметтік желілердің шектеулерін жақсы түсінетіндігін көрсетеді. Олар жалған ақпараттың таралуы, назардың тұрақсыздығы, пікірлердің біржақтылығы және шынайы өзгеріссіз жалған белсенділік сияқты мәселелерге алаңдайтындарын айтты.

Қазақстанның әлемдегі орны

Қазақстандық жастар өз елінің халықаралық аренадағы орнына терең түсіністікпен қарайды және әлемдік мәселелерге шынайы қызығушылық танытады. Бұл зерттеу олардың дүниетанымы мен Қазақстанның әлемдегі рөліне қатысты көзқарастарын талдайды.

Жастардың шетелге деген қызығушылығы айтарлықтай жоғары: респонденттердің 33%-ы көшу мүмкіндігін қарастыратынын айтты, әсіресе ең жас топта (18-24 жас аралығындағылардың 48%-ы) бұл көрсеткіш жоғары. Шетелдік бағыттар арасында ең тартымды ел — Түркия, одан кейін АҚШ келеді, сондай-ақ Жапония мен Оңтүстік Корея да жоғары орын алды. Көшу туралы шешім қабылдаудағы басты факторлар: өмір сүру сапасы (94%), білім алу мүмкіндіктері (89%) және адам құқықтарының қорғалуы (88%).

Шетел тілдеріне деген қызығушылық дерлік әмбебап сипатқа ие: жастардың 97%-ы шетел тілін үйренудің маңыздылығына сенеді. Олардың басым бөлігі ағылшын тілін ең маңызды тіл деп санайды, одан кейін түрік тілі аталады. Тілді меңгеру еңбек нарығында мүмкіндіктерді арттыру, саяхаттау, білім алу және әлеуметтік байланыстарды кеңейту үшін

қажетті деп есептеледі.

Қазақстандық жастар өз елін көпқырлы көпір ретінде айқын көреді. Олар Қазақстанды ірі державаларды байланыстыратын географиялық маңызды ел, аймақтық медиатор ретінде дипломатиялық тұрғыда маңызды мемлекет және Батыс елдері мен Орталық Азия арасындағы мәдени көпір ретінде бағалайды. Жастар Қазақстанның Орталық Азиядағы ең ірі экономика мәртебесі мен өңірлік көршілерімен салыстырғанда прогрессивті дамуын мақтан тұтады.

Қазақстанның ұлттық дамуына қатысты биік мақсаттар

Қазақстандық жастар елдің болашақ дамуына қатысты айқын мақсаттар қояды, оптимизм мен нақты мәселелерді ұштастырады. Зерттеу нәтижелері бойынша, респонденттердің 83%-ы елінің болашағына оптимистік көзқараспен қарайды. Ұлттық мақтаныштың негізгі көздері ретінде тарих (53%), мәдениет (50%) және тіл (45%) аталды.

Олардың болашаққа деген көзқарасы бірнеше маңызды бағыттарды қамтиды: жастардың ел ішінде кәсіби және жеке дамуына көбірек мүмкіндіктер жасау арқылы көші-қон қажеттілігін азайту; білім мен жұмыспен қамту салаларындағы теңсіздікті жою үшін әлеуметтік теңдікті арттыру; саяси бостандықтарды кеңейту және шектеулерді азайту; мемлекеттік билік тармақтарының теңгерімділігі

мен тиімді бақылау тетіктерін қамтамасыз ететін демократиялық институттарды нығайту; ашықтықты арттыру және жемқорлықты азайту; сапалы білімге қолжетімділікті жақсарту; сондай-ақ қоршаған ортаға жауапкершілікпен қарау.

Экологиялық мәселелерге деген алаңдаушылық артып келеді: жастардың шамамен 60%-ы климаттың өзгеруінің елге әсері туралы алаңдайтынын білдірді. Ең өзекті экологиялық проблема ретінде ауа ластануы (67%), одан кейін қоқысты басқару (37%) және су тапшылығы (35%) аталды. Бұл мәселелер жастардың жаһандық климат өзгерістеріне деген түсінігін және Қазақстанның табиғи ландшафттарын сақтай отырып, туризм әлеуетін дамыту мүмкіндігін мойындауын көрсетеді.

Кіріспе

Қазақстанның контексті

География

Қазақстан — Еуразия құрлығының орталығында орналасқан, аумағы 2,75 миллион шаршы шақырым, әлем бойынша көлемі жағынан тоғызыншы орынға ие ел. Солтүстігі мен солтүстік-батысында Ресеймен, оңтүстігінде Өзбекстан, Қырғызстан және Түрікменстанмен, шығысында Қытаймен шектеседі. Қазақстанның батысында Каспий теңізі, шығысында Алтай таулары, ал оңтүстігінде Тянь-Шань жоталары орналасқан. Тарихи тұрғыдан алғанда, Қазақстан — Еуропа мен Азияны жалғайтын Жібек жолының маңызды бөлігі болған. Бүгінде ол екі құрлықты байланыстыратын халықаралық дәліз қызметін атқарады.

Білім беру

2023-2024 оқу жылының басында жоғары білім беру ұйымдарында 568 562 студент оқыды, ал техникалық, кәсіптік және орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдарында 516 533 студент білім алды. Сол жылы 14 342 магистрант және 1 686 докторант студенттері қабылданып, 21 436 магистрант пен 1 854 докторант оқуын аяқтады (Қазақстан Республикасының Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі, 2023).

Мемлекеттік жоғары оқу орындарында оқитын студенттердің үлесі 45,1%-ды құрады, жеке оқу орындарында 54,1% және шетелдік оқу орындарында 0,7% болды. Студенттердің мамандық бойынша бөлінісі келесідей болды: 28,1% — педагогикалық ғылымдар, 16,5% — инженерия, өндіріс және құрылыс салалары, 14,0% — бизнес, менеджмент және құқық, 9,9% — денсаулық сақтау және әлеуметтік қорғау, 9,5% — ақпарат және коммуникациялық технологиялар (АҚТ).

2023-2024 оқу жылын 2018-2019 оқу жылымен салыстырғанда, студенттер саны 9,3%-ға артқан. Керісінше, жоғары білім беру ұйымдарына қатысты негізгі көрсеткіштерді қарастырар болсақ, жоғары білім беру бағдарламаларын ұсынатын оқу орындарының саны 2022 жылға дейінгі бес жылда 9,6%-ға азайған (Қазақстан Республикасының Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі, 2023).

Демография

2024 жылы Қазақстанда 14-34 жас аралығындағы жастар саны 5 759 781 адамды құрады, бұл жалпы халықтың 28%-ын құрайды. Олардың ішінде 3 591 627 адам қалалық, 2 168 154 адам ауылдық жерлерде тұрады (Жастар ғылыми-зерттеу орталығы, 2023а).

Жас топтары бойынша бөлініс мынадай:

- **14-19 жас: 1 616 599**
- **20-23 жас: 1 202 012**
- **24-29 жас: 1 450 865**
- **30-34 жас: 1 490 305**

2023 жылы 422 886 жас адам Қазақстанға қоныс аударды, ал 415 592 адам елден кетті. Елден кеткендердің ішінде 249 510 адам — қалалық, 166 082 адам — ауылдық жерлерден шыққан (Жастар ғылыми-зерттеу орталығы, 2023а).

Жұмыспен қамту

2023 жылы Қазақстандағы 14-35 жастағы жастар елдің еңбек күшінің шамамен 26%-ын құрады. Еңбек нарығындағы жастар жоғары мобильділікпен (ішкі және сыртқы көші-қон) және білікті еңбекке сұраныс пен ұсыныстың арақатынасының теңсіздігімен сипатталды (SRC Youth, 2023b).

2023 жылы 3 555 800 жас жұмыс істейтін адамның (15-35 жас аралығында) 2 784 400-і қызметкерлер, ал 771 400-і өз бетінше жұмыс істейтіндер болды. Өз бетінше жұмыс істейтіндердің ішінде 44 200 адам жұмыс берушілер, ал 716 800 адам тәуелсіз жұмысшылар болды. 129 900 жас жұмыссыз болды, ал жастар арасындағы жұмыссыздық деңгейі 2023 жылы 3,5%-ды құрады, бұл 2022 жылғы 3,8%-дан төмен.

Жұмыс істейтін жастардың ең көп саны көтерме және бөлшек сауда, авто жөндеу салаларында тіркелді — 599 100 адам. Одан кейінгі орында білім беру саласы — 449 000 адам, өнеркәсіп — 404 900 адам және ауыл шаруашылығы, орман шаруашылығы мен балық шаруашылығы — 381 400 адам (Қазақстан Республикасының Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі, 2023).

Әдістеме

«Қазақстанның келесі буыны» әдіснамалық тәсілі кең ауқымды және терең талдау жасау үшін desk research зерттеуін, сандық және сапалық әдістерді біріктірді. Бұл әдістер келесі кезеңдерде жүзеге асырылды: кабинеттік зерттеу (desk research) ұлттық репрезентативті сауалнама, жас көшбасшылармен сұхбаттар, фокус топтар және Қазақстанның жастар сарапшыларынан құралған топпен (Жоба жөнінде Кеңес беру тобы) «Токта да ойлан» семинарлары.

Кабинеттік зерттеу (desk research)

Жобаның алғашқы кезеңі кең ауқымды әдебиет пен екінші реттік деректерді шолу болды. Біз Қазақстанның жалпы әлеуметтік-саяси және демографиялық контексті, қазақстандық жастардың құндылықтары, көзқарастары мен сәйкестіктері, олардың білім беру, еңбек және көші-қон туралы көзқарастары, саясат пен азаматтық қатысуға деген көзқарастары, жаһандық мәселелер туралы алаңдаушылықтары және болашаққа деген үміттері туралы ақпарат жинауға назар аудардық.

Бұл зерттеу бірнеше кемшіліктерді немесе қосымша зерттеулер қажет салаларды анықтады, олар деректер жинау құралдарының дизайнын қалыптастырды. Оларға жастар белсенділігі, жастардың ұлттық сана-сезімі мен өзіндік болмысын қалыптастыру, білім беру жүйесіндегі жемқорлық, жаңа еңбек түрлері, тұрғын үй мәселелері, геосаясат, шетелдіктерге деген көзқарас және жергілікті деңгейдегі саяси және азаматтық қатысу кіреді.

Қазақстан жастарының ұлттық сауалнамасы

Зерттеудің екінші кезеңі Қазақстанның 18-35 жас аралығындағы жастар арасында ұлттық сауалнама жүргізуді жоспарлау және жүзеге асыру болды (қосымшаларда Сэмплинг бөліміне қараңыз). Сауалнама жастардың әлеуметтік және мәдени құндылықтар, әлеуметтік желілер қолдану, білім беру жүйесіне деген көзқарастары мен маңыздылығы, экологиялық мәселелер туралы пікірлерін, сондай-ақ басқа да мәселелерді зерттеді. Біз басқа елдермен салыстырулар жасау және Қазақстанның нақты контекстіне сауалнаманы бейімдеу үшін «Next Generation» сауалнама сұрақтарын қолдандық.

Өлкедегі жұмыс 2024 жылдың 21 тамызы мен 20 қазаны аралығында жүргізілді. Сауалнамаға

жауап беру уақыты орташа есеппен 29 минутты құрады. Соңғы үлгіге Қазақстанның әртүрлі аймақтарынан 1,201 қатысушы енгізілді.

Жас қазақстандық көшбасшылармен сұхбаттар

Зерттеу Қазақстанның 20 жас жетекші өкілінен сұхбат алып, олардың әлеуметтік, экономикалық және саяси мәселелерге қатысты көзқарастарын зерттеді. Білім беру, жұмысқа орналасу, жастардың дауысы, цифрлық желілер және Қазақстанның әлемдегі рөлі бойынша қойылған сұрақтар жас азаматтардың тәжірибелерін қалыптастыратын қиындықтар мен мүмкіндіктерді ашуды мақсат етті.

Жалпы алғанда, сұхбаттар Қазақстандағы жас көшбасшылардың үміттері, қиындықтары мен үлестерін толық түсінуге мүмкіндік берді. Сонымен қатар, бұл сұхбаттар олардың ұрпағының әлемде барған сайын байланысқан қоғамда елдің болашағына қалай әсер ете алатынын талқылауға алаң ұсынды.

Жастармен шығармашылық фокус-топтар

Сапалы деректерді жинау құралдарын біз бірнеше дереккөздерден алынған ақпарат негізінде қатаң және кезең-кезеңмен әзірледік. Бұл зерттеу деректерінен қызықты немесе түсіндірілмеген нәтижелерді талдау, сондай-ақ қолдағы бар әдебиеттегі олқылықтарды анықтау жұмыстарын қамтыды. Сандық зерттеуден сапалы зерттеуге көшу жергілікті зерттеушілердің контекстуалды білімдерімен нығайтылды, бұл зерттеудің өзектілігін және мәдени тұрғыда негізделуін қамтамасыз етті.

Сандық сауалнама кең ауқымды үлгілер мен өлшенетін мәліметтер берсе, сапалы әдіс астарлы үдерістерді, мотивацияларды және контекстуалды факторларды тереңірек зерттеуге мүмкіндік берді. Бұл екеуі бірге қатысушылардың көзқарастары мен тәжірибелерін тереңірек түсінуге мүмкіндік берді.

Біз үш негізгі тақырыптық аймақты анықтадық:

- Білім беру және жұмысқа орналасу: білім сапасы және қанағаттанарлық жұмыс орындарына бағытталған мәселелер.
- Жастардың дауысы, цифрлық желілер және жаңалықтар: жастардың отбасыларының ықпалы, саяси қатысу және ақпарат алу жолдары туралы көзқарастары.

- Ғаламдық көзқарас: жастардың Қазақстанның әлемдегі рөлі мен басқа елдерге деген көзқарастары.

Алматы, Астана және Атырау қалаларында алты фокус-топ өткізілді. Әр қалада екі фокус-топ ұйымдастырылды, бірі 18-24 жастағылармен, екіншісі 29-34 жастағылармен. Әр фокус-топтың бірінші бөлігі жетекші енгізген тақырыптар бойынша талқылаудан тұрды, кейін қатысушылар өнерге негізделген, қатысушы-бағытталған, визуалды және нарративтік әдістерді қолдана отырып, ұжымдық жұмысқа қатысып, ойлау мен талқылауды тереңдетуге мүмкіндік берді.

Жоба жөнінде Кеңес беру тобымен біріге «Тоқта да ойлан» семинарлары

Қазақстандық сарапшылар мен практиктерден құралған Жоба жөнінде кеңес беру тобының қатысуы зерттеудің маңызды бөлігі болды. Біз зерттеу құралдарын зерттеу саңылауларын жабу үшін қалай бейімдеуге болатыны туралы пікір алу үшін екі «Тоқта да ойлан» семинарын ұйымдастырдық (біріншісі жеке, екіншісі онлайн түрде). Кейінірек, талдау кезеңінде деректерді қалай интерпретациялау керектігін анықтау үшін де бұл пікірлер алынды.

1-тарау

Қазақстан жастарының шынайы өмірі: құндылықтар, көзқарастар және ықпалдар

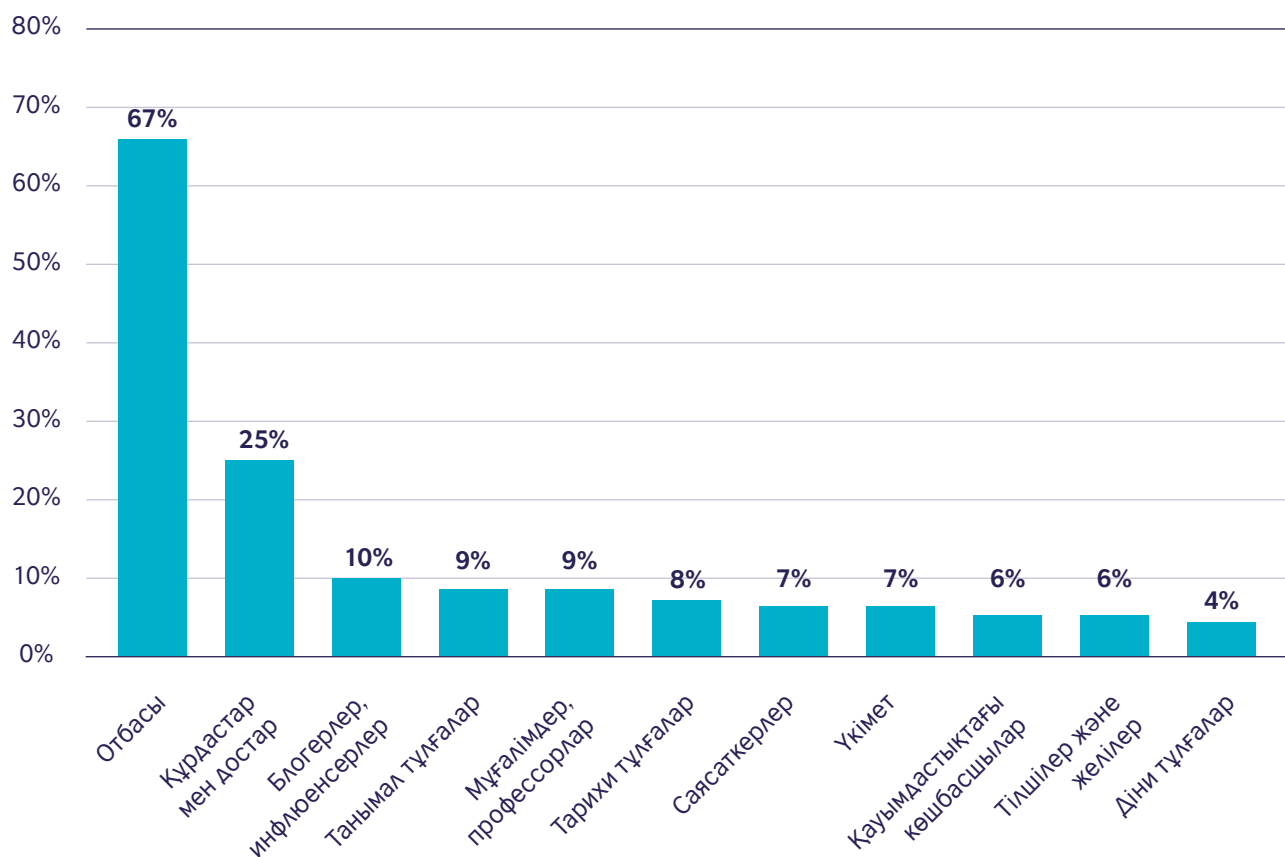

«Next Generation» зерттеуінен туындайтын жалпы көрініс — өз қауымдастығына, мәдениетіне және еліне терең байланысы бар жас ұрпақтың бейнесі. Олар қоғам мен күнделікті өмірдегі шынайы мәселелерді жақсы түсінеді және соған қарамастан, болашаққа зор үмітпен қарайды, қиындықтарға төтеп бере алатын табандылыққа ие.

Негізгі ықпалдар

Жас қазақстандықтар отбасына өте жақын және шыққан тегін мақтан тұтады (1-суретті қараңыз). Олар отбасын ең басты ықпал етуші фактор ретінде атап көрсетсе, екінші орында — достар мен қатарластар тұр.

1-сурет. Жастардың көзқарасына ықпал ететін факторлар

Бұл нәтиже басқа да зерттеулермен үйлеседі. Түрлі сауалнамалар бойынша, жастардың 80%-дан астамы үшін отбасы ең маңызды құндылық болып табылады (Искакова және Калашникова, 2023). Сондай-ақ, 2020 жылы жүргізілген Әлемдік Құндылықтар Сауалнамасының 7-ші толқынына сәйкес, жастардың 62%-ы «Көбіне қоғам ережелері мен мінез-құлық

нормаларын үйрететін — отбасы», — деп есептейді (Шарипова және Бейменбетов, 2021).

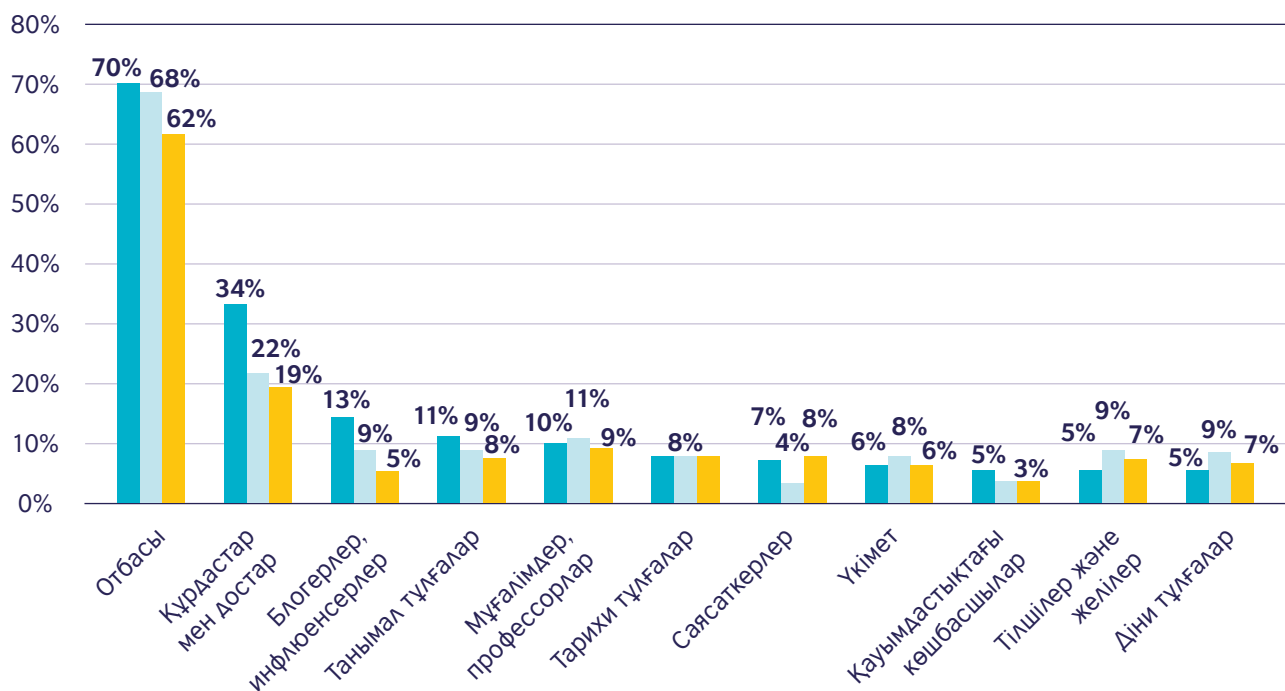
Жасы, гендері және тұрғылықты жеріне байланысты ықпал етуші факторлар да өзгереді (2-сурет). Жас ұлғайған сайын жастар аз ықпал көзін көрсетеді.

2-сурет. Жас ерекшелігіне байланысты ықпалдар

18-24 жас

25-29 жас

30-35 жас

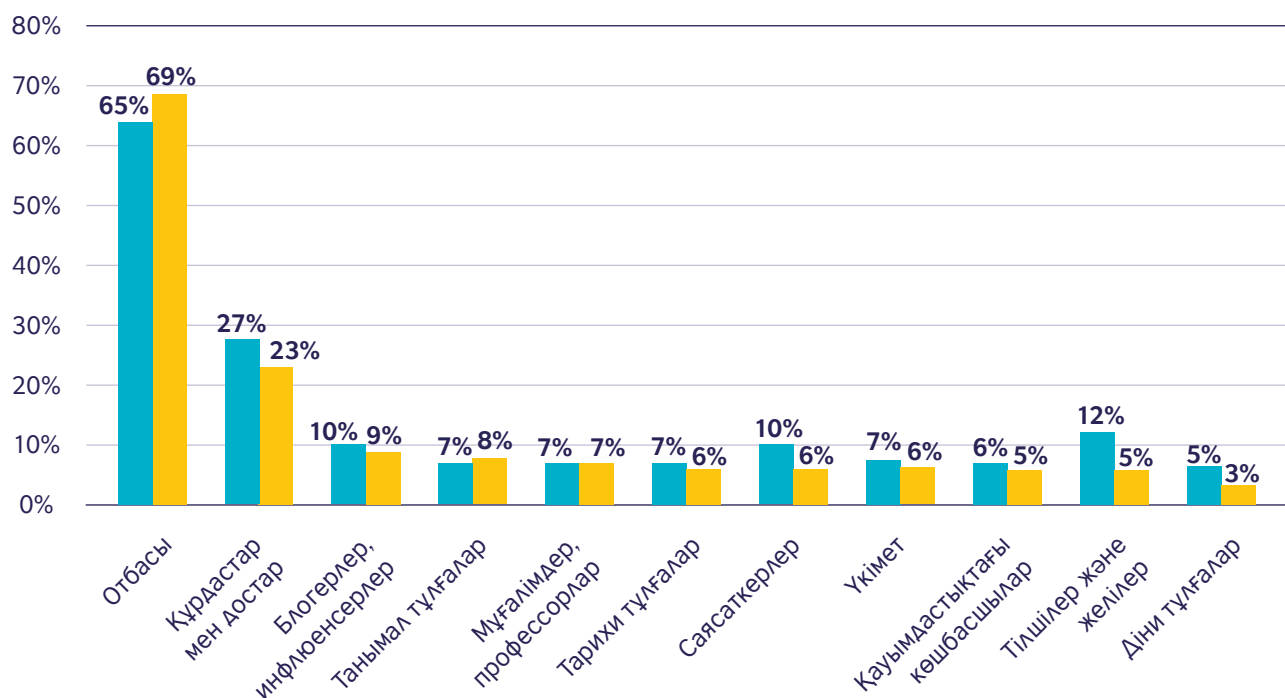

Қалалық жерлерде тұратын адамдарға қарағанда, ауылдық және қала маңындағы аймақтарда тұратын адамдар, отбасы мен достарға байланысты факторларды ескермесе, ықпал етуші факторларды азырақ атап өтеді. Қалалық жастар үшін достардың ықпалы күштірек (3-суретті қараңыз).

3-сурет. Қала мен ауыл бойынша айырмашылықтар

Қала

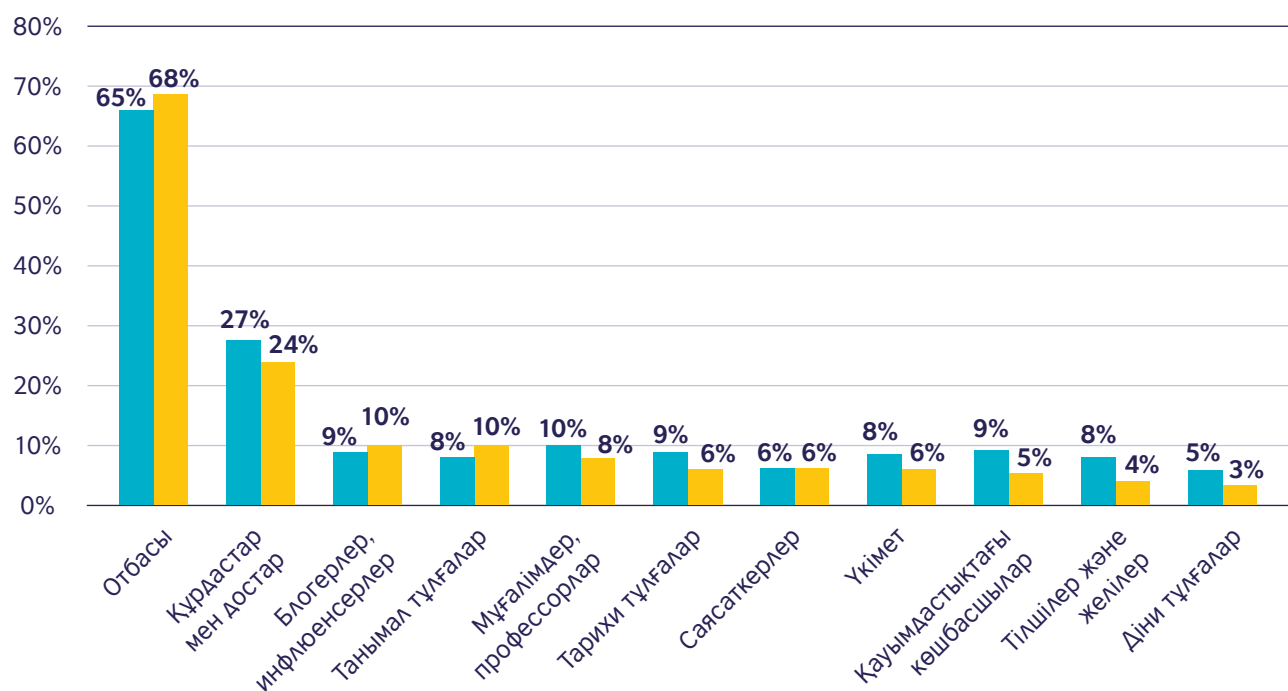
Ауыл

4-сурет. Гендер бойынша ықпалдар

Жас ер адам

Жас әйел

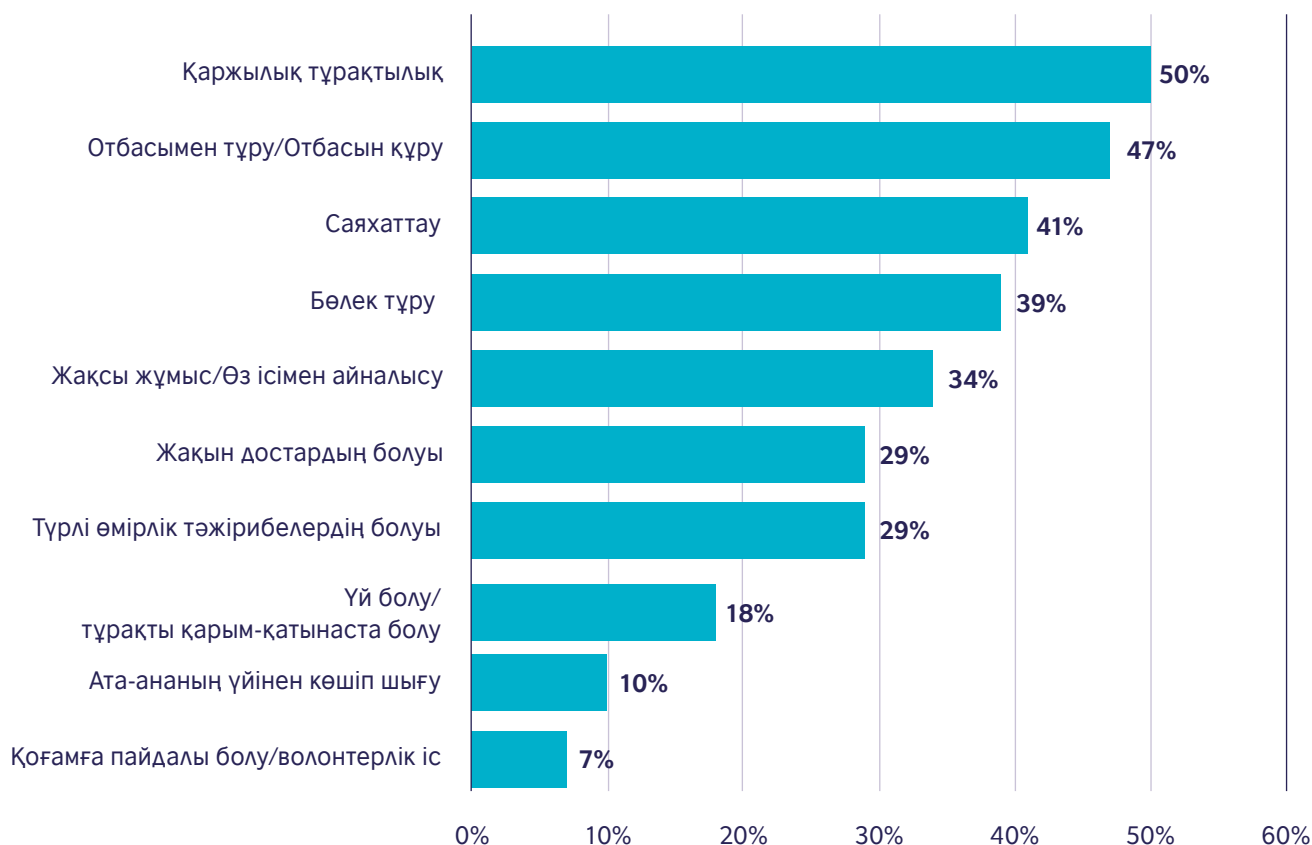
Жас әйелдер ықпал көздерін аз көрсетеді, бірақ отбасы, мұғалімдер және онлайн ықпал етушілер әйелдер үшін маңыздырақ (4-суретті қараңыз). Ал ерлер арасында достардың рөлі жоғарырақ.

Жақын ортаның жетістікті анықтаудағы рөлі

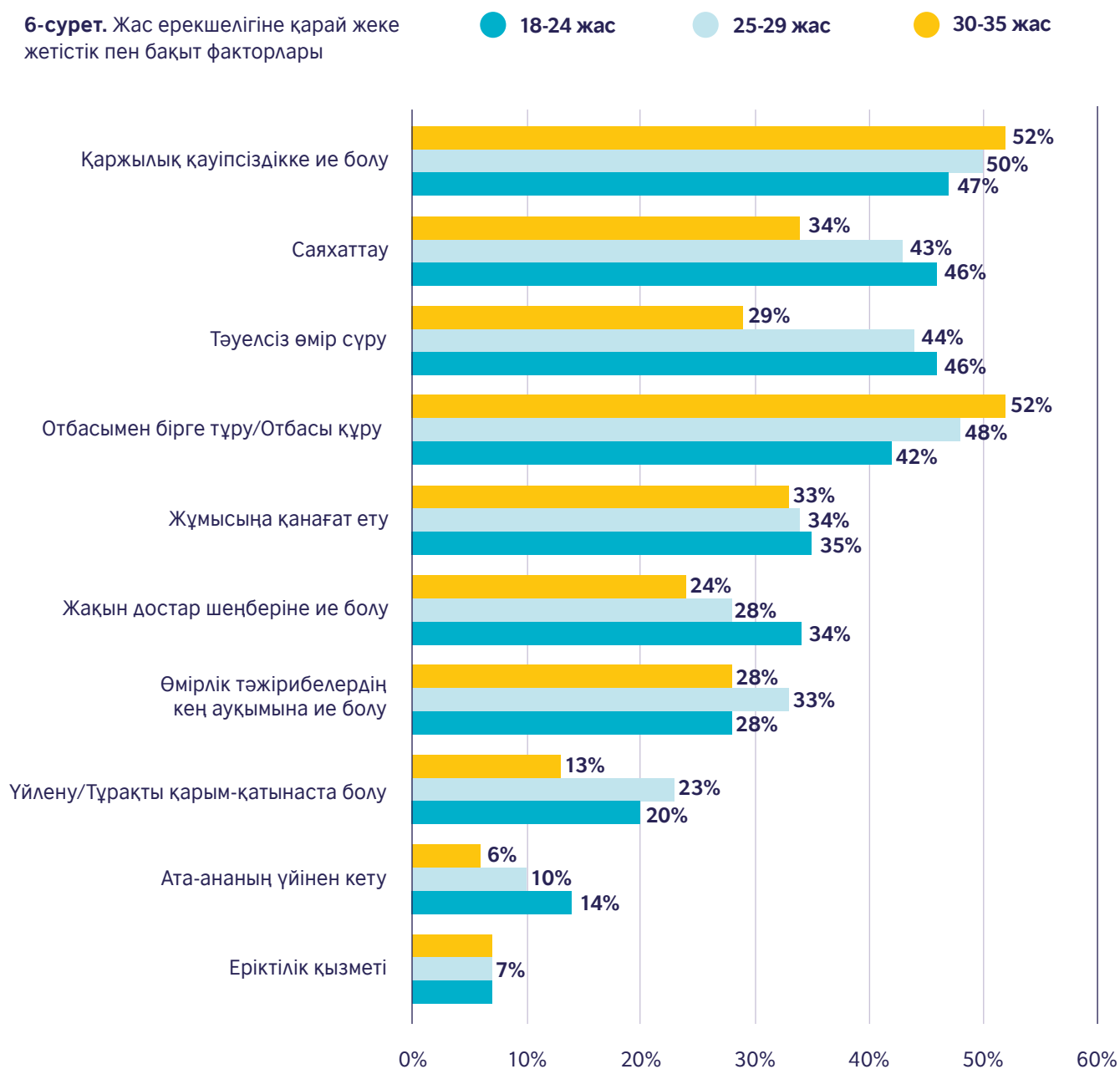
Қазақстандық жастар өмірдегі табыс пен бақыт ұғымын қалыптастыруда отбасына, достарына және өз ортасындағы құрдастарына сүйенеді.

Сауалнамада табыс пен бақытқа әсер ететін факторлар сұралғанда, респонденттер ең жиі отбасы құру мен қаржылық тұрақтылықты атап өтті (5-суретті қараңыз). Алайда, ең жас топ арасында бөлек тұру және саяхаттау да жиі аталды (6-суретті қараңыз).

5-сурет. Жеке жетістік пен бақытқа әсер ететін факторлар

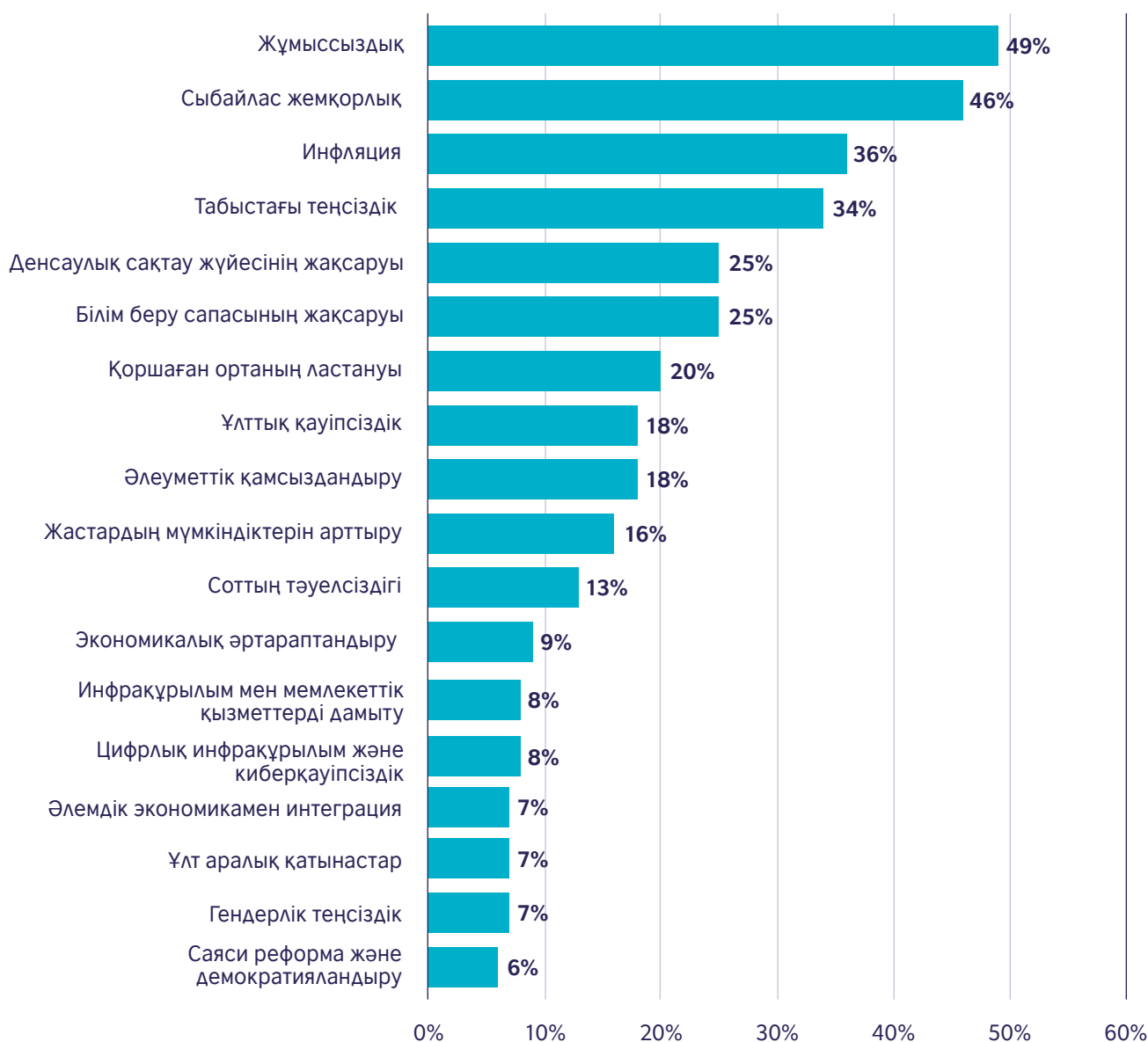
6-сурет. Жас ерекшелігіне қарай жеке жетістік пен бақыт факторлары

Өмірлік қиындықтарды нақты түсіну

Жастар табыс пен ықпалдың қайдан басталатынын түсінеді. Бірақ олар елдегі басты мәселелерге келгенде, әлдеқайда кең ауқымды ойлайды. Сауалнамада қазіргі Қазақстанда ең өзекті мәселелер қандай деген сұрақ қойылғанда, жастар жұмыссыздық пен сыбайлас жемқорлықты ең басты проблемалар ретінде үнемі атап өтеді. Сонымен қатар, инфляция мен табыстағы теңсіздік те жиі аталған мәселелер қатарында (7-суретті қараңыз).

7-сурет. Қазақстандағы ең өзекті мәселелер

Алдыңғы зерттеулер Қазақстандағы жастар арасындағы жұмыссыздықтың төмен екенін көрсеткен (2023 жылы 3,5% Статистика агенттігінің деректері бойынша). Дегенмен, жұмыссыздық жас қазақстандықтар үшін, әсіресе білім алмайтын, жұмыс істемейтін немесе оқыту курстарына қатыспайтын (NEET) жастар үшін тұрақты қорқыныш болып табылады. 2022 жылғы сауалнама бойынша, Қазақстандағы NEET жасөспірімдері азық-түлік бағаларының жоғары болуы (49,9%), жұмыссыздық (38,9%), табыстың төмендігі (38,7%), білім алудың жоғары құны (34,4%) және өз баспанасының болмауы (20,3 %) туралы алаңдайтынын көрсетті (SRC Youth, 2022a).

Қазақстандағы инфляция 2024 жылы жылдық 7,2%-ды құрады, бұл Орталық Азия мен Кавказдағы орташа көрсеткіштен айтарлықтай төмен (22,7%) (Халықаралық валюта қоры (IMF), 2024). Сондай-ақ, Қазақстандағы жұмыссыздық 2024 жылы 4,8%-ды құрады, бұл көптеген солтүстік елдермен салыстырғанда, мысалы, Францияда 7,4% және Ұлыбританияда (UK) сол кезеңде 4,3%-ды құрады (IMF, 2024).

Қазақстандағы жағдай көрші елдермен және басқа жаһандық көрсеткіштермен салыстырғанда жақсы болғанымен, жастар арасында әлі де алаңдаушылық

бар. Бұл байланыссыздық бірнеше әлеуметтік құбылыстарды көрсетеді: экономикалық мәселелерге қоғамның жоғары сезімталдығы, инфляция мен жұмыссыздықтың күнделікті өмірге әсері немесе салыстырмалы түрде оң макроэкономикалық көрсеткіштерге қарамастан экономикалық тұрақсыздық сезімі. Сондай-ақ, NEET жастары осы мәселелерден жұмыс істейтін немесе білім алатын жастармен салыстырғанда көбірек зардап шегуі мүмкін. Бұл жас қазақстандықтардың өз жағдайын тек аймақтық орташа көрсеткіштермен ғана емес, сондай-ақ, әсіресе дамыған экономикалардың әлемдік стандарттарымен салыстыратынын көрсететіндей болуы мүмкін.

«Қазақстанның келесі буыны» зерттеуінің үлгісінде көрсетілген басты алаңдаушылықтар алдыңғы зерттеулермен сәйкес келеді. Бұл зерттеу жастар арасында әлеуметтік көтерілуге кедергі болатын үш басты фактордың қатарында білімге қол жетімсіздік пен әлеуметтік байланыстардың болмауымен бірге жемқорлықты бірінші болып анықтаған алғашқы зерттеу емес (Qalam Foundation, 2023). Басқа зерттеулер жемқорлықты жастар арасындағы көші-қонның маңызды қозғаушы факторы ретінде анықтаған (SRC Youth, 2022b).

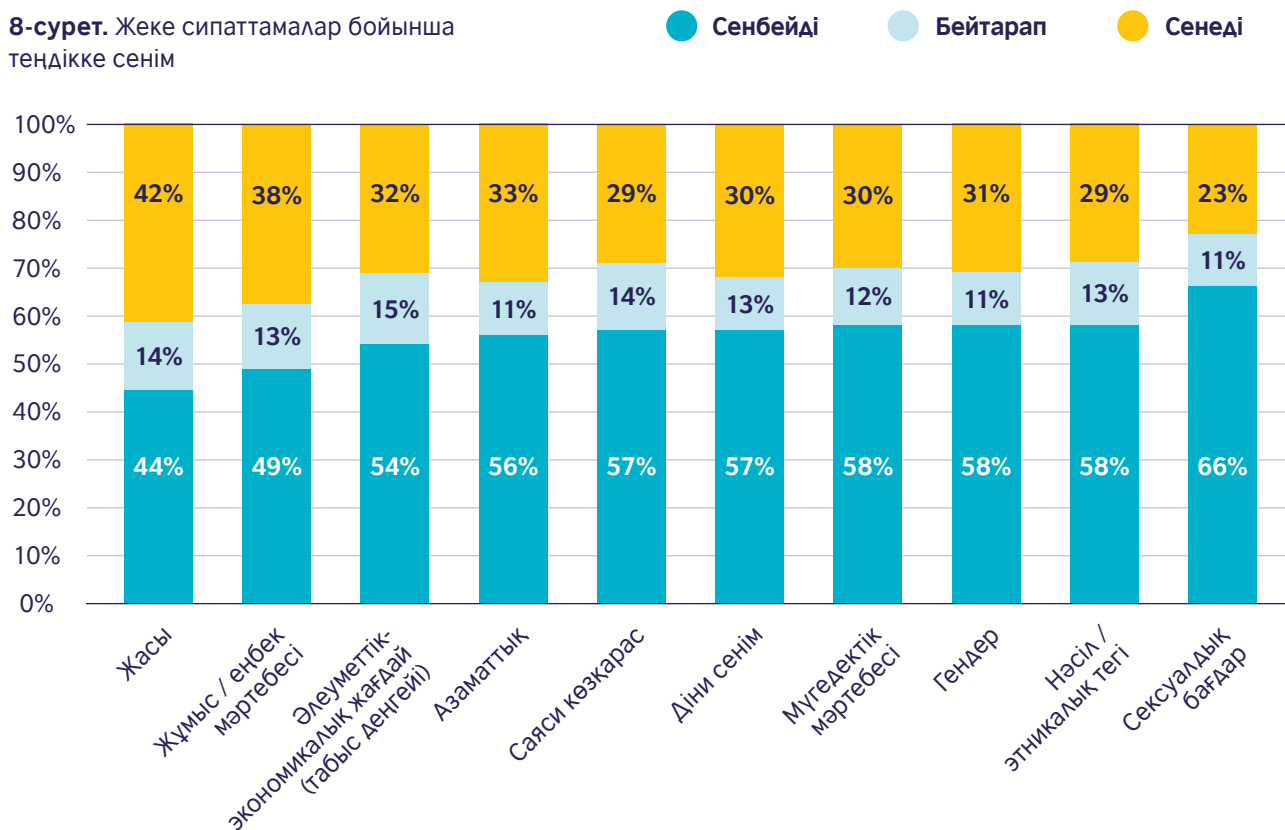

Теңсіздіктер туралы хабардарлық

Қазақстан жастары өздерін қоршаған ортадағы қиындықтарды жақсы түсінеді. Бұл қиындықтар тек сыртқы факторларға ғана емес, сонымен қатар тұлғалық болмыс пен қоғамдағы тиістілік сезіміне де байланысты. Жастар қоғамдағы қабылдау мен тең қарым-қатынастың адамның этникалық тегі, діні, гендерлік бағдары, мүгедектік мәртебесі немесе гендеріне қарай өзгеретінін мойындайды.

Сауалнамада респонденттерге адамдарға жасы, жұмыс мәртебесі, әлеуметтік-экономикалық жағдайы, саяси көзқарасы және азаматтығына қарамастан тең қаралатыны туралы сұрақ қойылды. Ең жиі аталған теңсіздік себептері ретінде респонденттер Гендердік бағдарды, Гендерді, Нәсілдік немесе этностық текті атап көрсетті (8-суретті қараңыз).

8-сурет. Жеке сипаттамалар бойынша теңдікке сенім

Қазақстанда адамдарға этникалық тегі, гендері немесе дініне қарамастан тең қаралады деген пікірмен келіспейтін жастар үлесі олардың қабылдауындағы қызықты айырмашылықтарды көрсетеді.

Мысалы, «Қазақстанда адамдарға этникалық тегі маңызды емес, бәріне тең қарайды» деген пікірмен этникалық қазақтардың шамамен 25%-ы ғана келіседі. Ал бұл көрсеткіш жас этникалық орыстар арасында 42,6%-ға дейін көтеріледі. Этникалық орыстар арасында тең қарау сезімінің жоғары болуы олардың қоғамда жақсы қабылданатынын білдіреді. Бұл нәтиже орыс тілінің кең таралуымен және сауалнамаға жауаптардың басым бөлігінің орыс тілінде берілгенімен сәйкес келеді.

«Қазақстанда адамдарға гендеріне қарамастан тең қарайды» деген пікірмен жас ер адамдардың үштен

бірі (шамамен 33%) келіссе, жас әйелдердің тек 27,9%-ы ғана келіседі. Бұл гендерлік теңсіздікке қатысты бұрынғы зерттеу нәтижелерімен үндеседі — әсіресе, білім беру мен жалақы айырмашылығына қатысты. Алдыңғы зерттеулерде (Sharipova және Beimenbetov, 2021) әйелдер кемсітуді ерлерге қарағанда жиі бастан кешіретінін айтқан. Бұл қазіргі зерттеудегі әйелдердің көпшілігі гендерге байланысты теңсіздік бар екенін мойындайтынымен үндес.

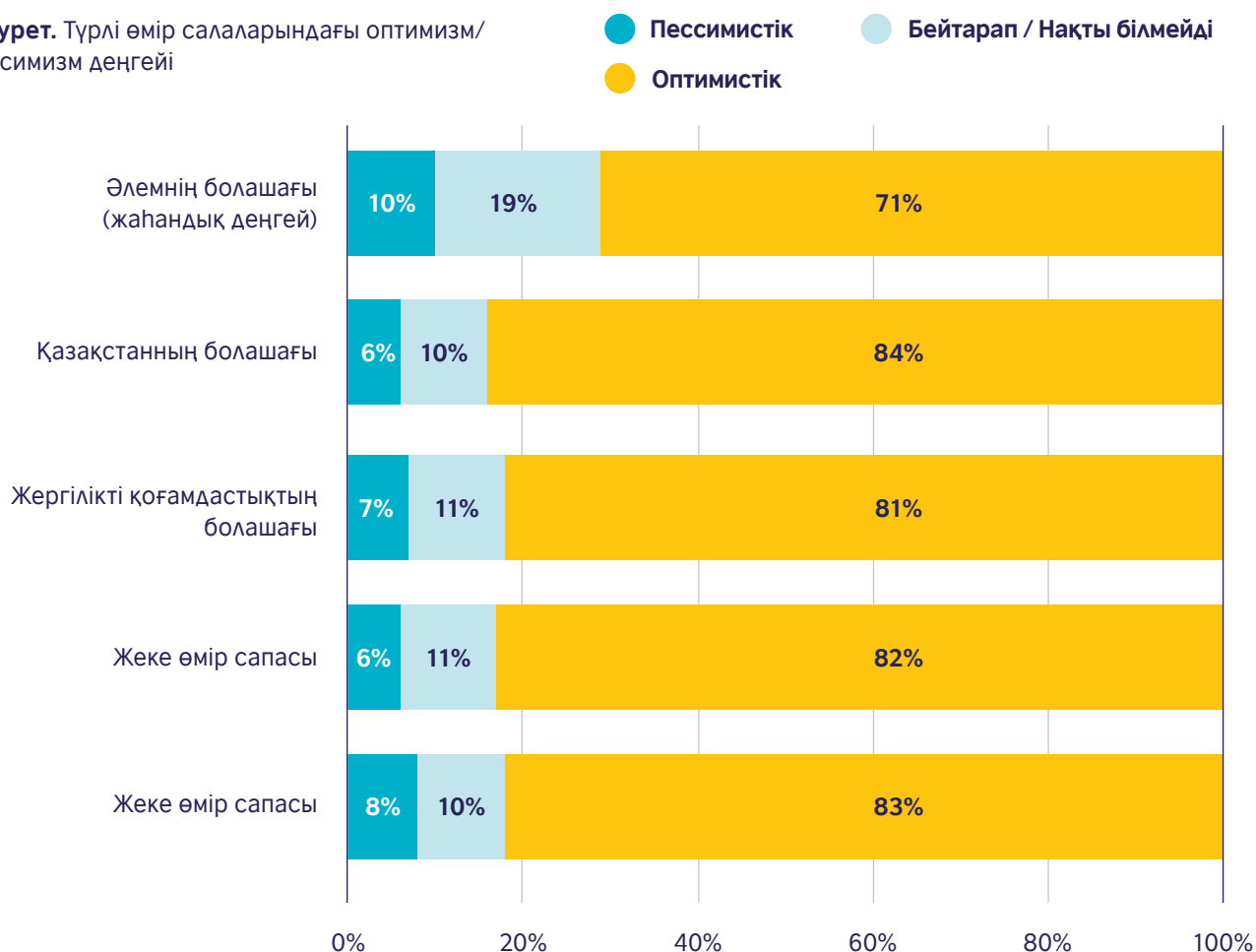
Қызығы, Қазақстандағы ең көп таралған дінді ұстанатын жастар арасында да тең қарау туралы сенім төмен. Жас мұсылмандардың тек 26%-ы ғана «Қазақстанда адамдарға дініне қарамастан тең қарайды» деген пікірмен келіседі. Ал бұл көрсеткіш жас православ христиандар арасында 41,5%-ды құрайды.

Оптимизм мен табандылық

Өздерінің өмірі мен қоғамдастықтарында кездесетін мәселелерге қарамастан, жас қазақстандықтар болашаққа деген оптимизмін сақтап, қиындықтармен күресуге табандылықпен қарайды. Көпшілігі (жастардың 83%-ы ерлер және 85%-ы әйелдер) өз елдеріне өте оптимистік немесе оптимистік көзқараспен қарайды, ал өздерінің жергілікті қоғамдастықтарына қатысты бұл көрсеткіш сәйкесінше 82% бен 7%-ды құрайды (9-суретті қараңыз).

Пессимизм деңгейі де төмен және тұрақты болып табылады. Әлемдік қоғамдастыққа деген көзқарастарынан басқа, Қазақстандағы жастардың 10%-ынан азы жеке өмірі немесе қоғамдастықтарына қатысты пессимистік көзқарас танытады. Олар әлемнің болашағы туралы не сезінерін білмей отыр, себебі олардың әрбір бесіншісі әлемдік қоғамдастыққа қатысты не пессимистік, не оптимистік көзқарас танытпайды.

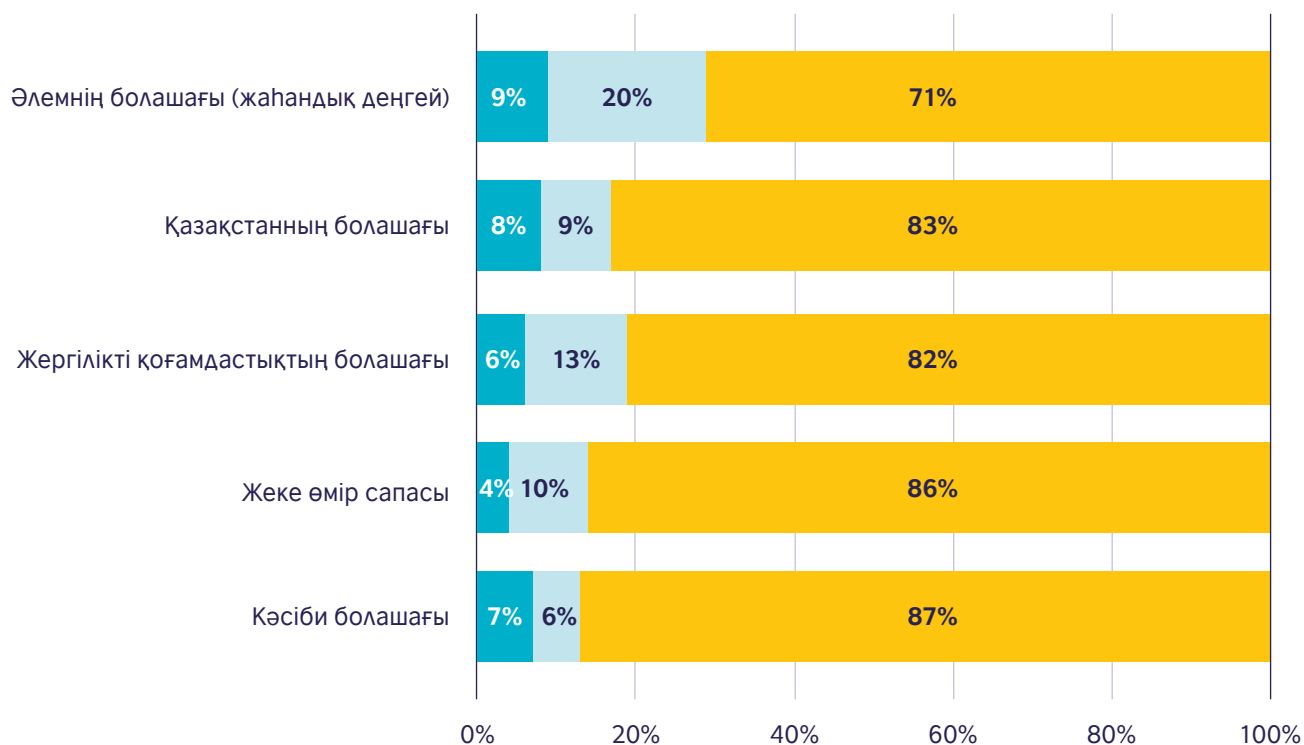
9-сурет. Түрлі өмір салаларындағы оптимизм/пессимизм деңгейі

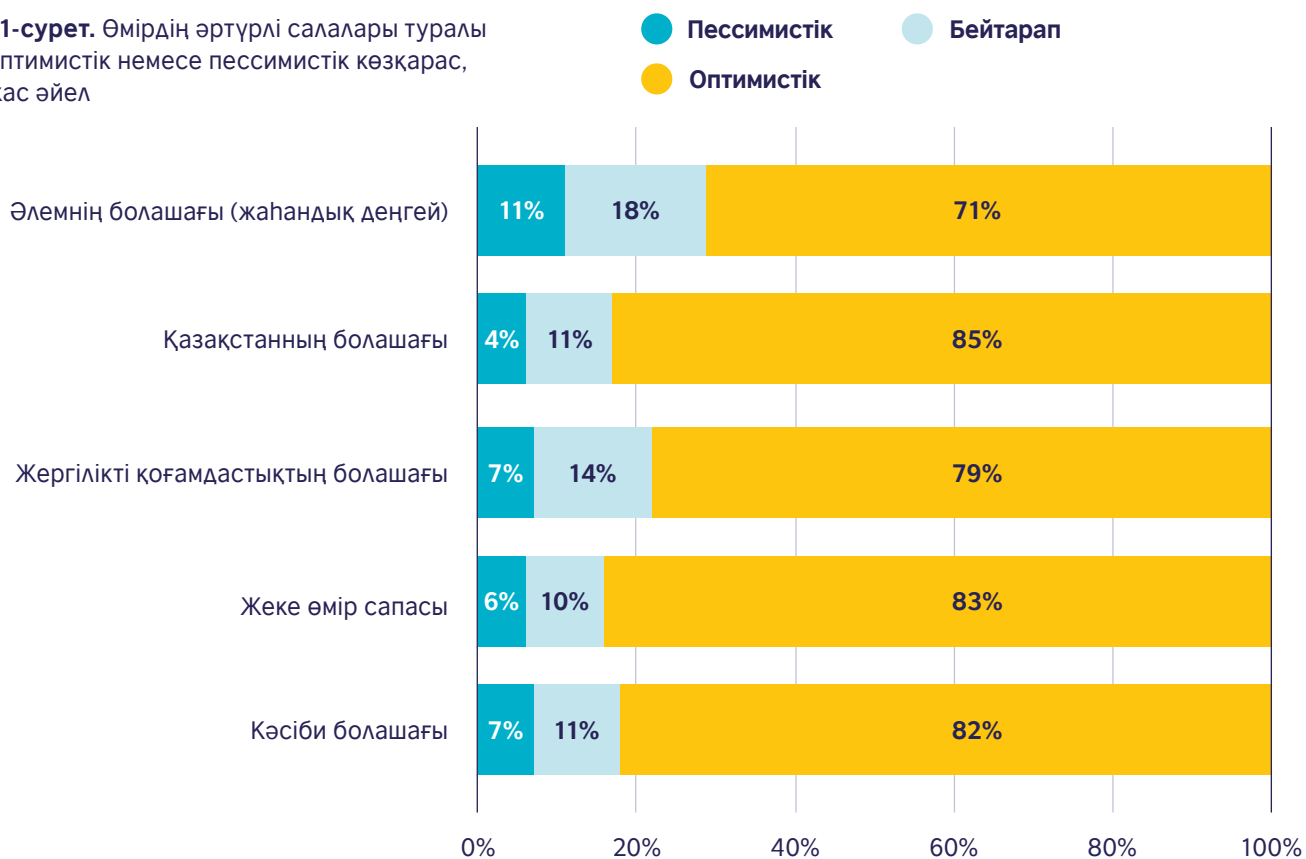
Жас әйелдер мен жас ерлердің екеуі де өз өмірі мен карьерасы туралы оптимистік көзқараста, бірақ жас әйелдер аздап төмендеу көрсеткішке ие. Жас ерлердің 86%-ы және жас әйелдердің 83%-ы өмір сүру сапасына қатысты оптимистік немесе өте оптимистік көзқараста, ал жас ерлердің 87%-ы және жас әйелдердің 82%-ы болашақ карьерасына қатысты оптимистік көзқарас танытады (10-сурет және 11-суретке қараңыз).

10-сурет. Өмірдің әртүрлі салалары туралы оптимистік немесе пессимистік көзқарас, жас ер адам

● Пессимистік ● Бейтарап ● Оптимистік

11-сурет. Өмірдің әртүрлі салалары туралы оптимистік немесе пессимистік көзқарас, жас әйел

Бұл нәтижелер қала мен ауыл жастары арасында да, сондай-ақ әртүрлі жас тобы бойынша да біркелкі сақталады. Бұл — қазақстандық жастардың болашаққа деген сенімі тек жеке тұрғыдан ғана емес, сонымен бірге қоғамдық тұрғыдан да үмітке толы екенін көрсетеді.

2-тарау

Білім берудің өзгерістерге жетелейтін күшін мойындау

Кіріспе

Білім — кез келген жас адамның өміріндегі негізгі тірек, оның жеке жағдайы мен тұрған жеріне қарамастан. Жастардың әлеуметтенуі мен дамуына тікелей әсер ететін бұл сала, көптеген зерттеулерге сәйкес, адамның жұмыспен қамтылу жағдайы, табысы, ақпарат құралдарын тұтынуы, саяси қатысу деңгейі және тіпті идеологиялық ұстанымдарын болжауда негізгі көрсеткіштердің бірі болып саналады.

«Next Generation» зерттеуінің аясында қазақстандық жастардың елдегі білім жүйесіне қатысты көзқарастарын тереңірек зерттеу мүмкіндігі туындады.

Қазақстандағы білім беру жүйесі бірнеше деңгейден тұрады:

- Мектепке дейінгі білім мен тәрбие
- Бастауыш білім
- Негізгі орта білім
- Орта білім (жалпы орта, техникалық және кәсіптік білім)
- Орта білімнен кейінгі білім
- Жоғары білім
- Жоғары оқу орнынан кейінгі білім

Бұл жүйе Білім беру министрлігі мен Ғылым және жоғары білім министрлігіне қарайды. Қазақстан Конституциясына және Білім туралы заңға сәйкес, мектепке дейінгі, бастауыш, негізгі және жалпы орта білім міндетті және тегін болып табылады (ЭЫДҰ, 2014). 18 жастан асқан азаматтар кәсіптік-техникалық және жоғары білім деңгейлеріне өте алады.

Техникалық және кәсіптік білім беру жүйесінде 772 оқу орны бар, оның ішінде 446 мемлекеттік және 326 жекеменшік ұйым (2023 жылғы мәлімет бойынша). Бұл салаларда шамамен 517 000 студент

білім алуда (Қазақстан Үкіметі, 2023).

Жоғары білім жүйесі 2010 жылдан бері Болон үдерісіне қосылған. Бүгінде елде 120 жоғары оқу орны бар, оның ішінде 11 ұлттық университет, 29 мемлекеттік, 1 халықаралық, 16 корпоративтік, 48 жекеменшік, 1 автономды (Назарбаев Университеті), 14 азаматтық емес университеттер бар (Қазақстан Үкіметі, 2023).

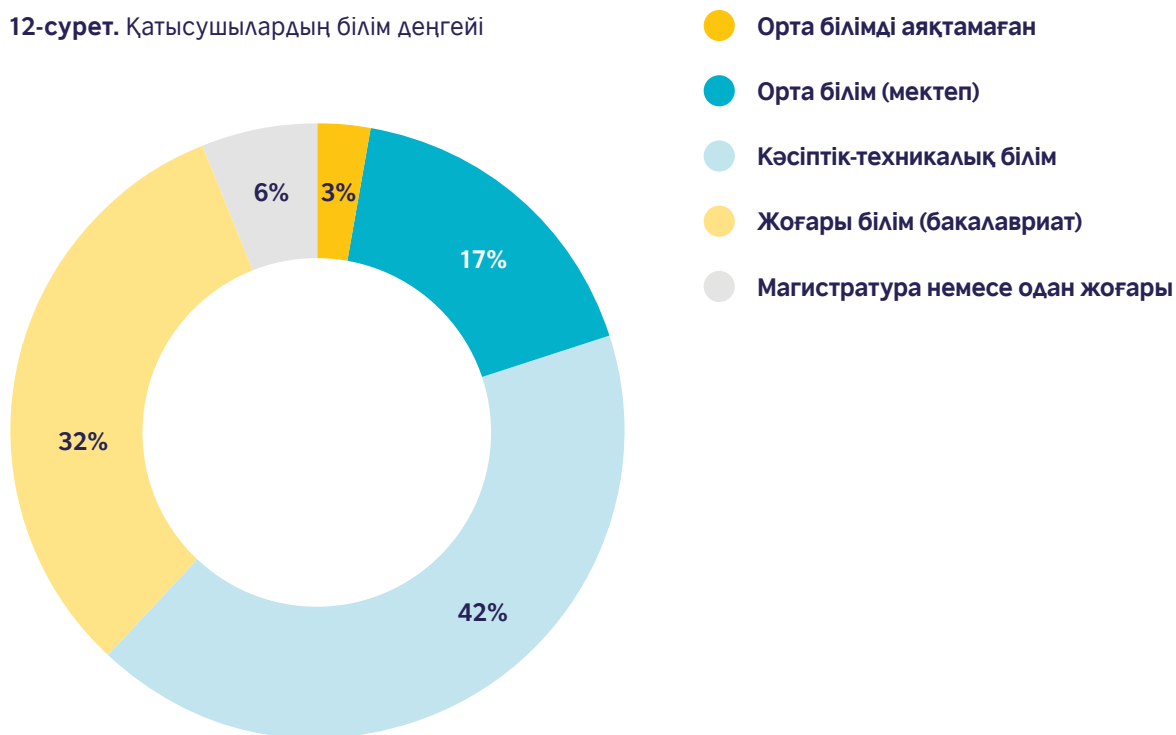
Ұлттық статистика бюросының мәліметінше, 2023 жылдың желтоқсанында қазақстандық университеттерде шамамен 600 000 студент оқыған, олардың 53%-ы әйелдер. Алматы қаласы — ең көп университет пен студент шоғырланған өңір: 37 университет және 186 600 студент (2023).

Бұл тарауда жастардың Қазақстандағы білім жүйесі туралы көзқарастары баяндалады. Онда қазіргі жағдай, білімнің маңыздылығы мен пайдалығы, және жүйедегі негізгі үдерістер мен өзгерістер қамтылады.

Қазақстан жастарының білім беру жүйесіне бағасы

«Next Generation» сауалнамасының қатысушылары — негізінен орта білімді және жоғары білімнің әртүрлі деңгейлерін меңгерген жастар (12-сурет).

12-сурет. Қатысушылардың білім деңгейі

Жас топтағы респонденттер (18–24 жас аралығы) толық емес жоғары немесе орта арнаулы білімі туралы дипломға сирек ие, алайда 30–35 жастағы ересектерге қарағанда жоғары білім туралы дипломы жиі кездеседі.

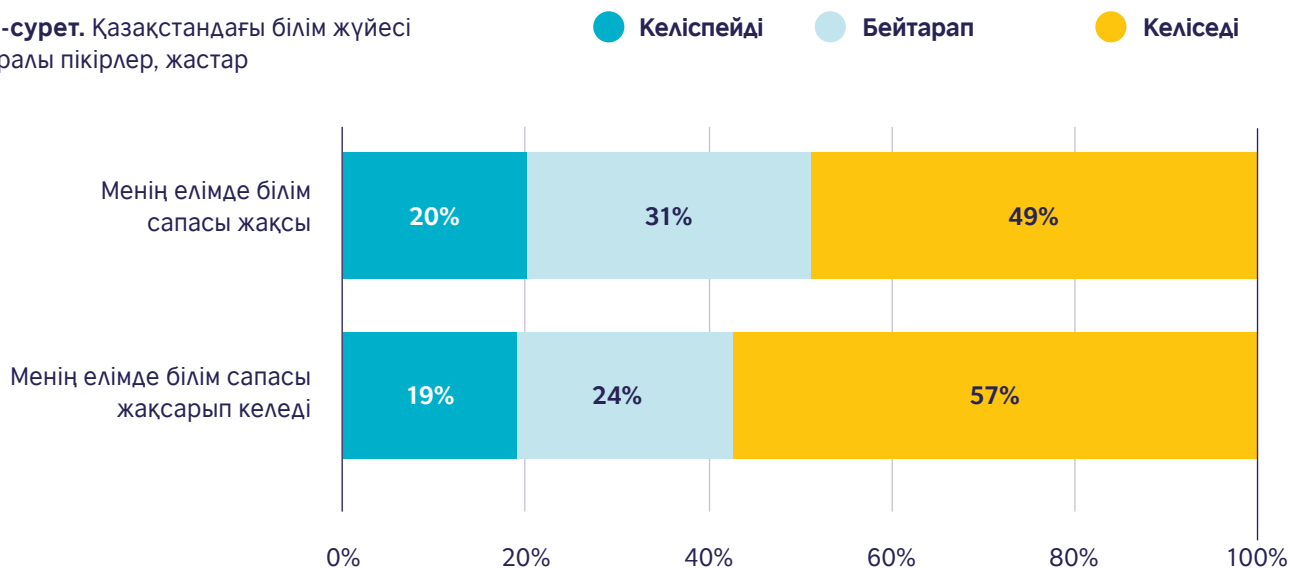
Білім сапасы

Қазақстан жастарының білімге қатысты көзқарастары 1-тарауда сипатталған құндылықтар мен ұстанымдарды жақсы көрсетеді. Бір жағынан, жастар даму үстіндегі білім беру жүйесінің шектеулерін анық сезінеді. Олар өздерінің білім алу тәжірибелері мен шынайы жағдайлары қажеттіліктерін толық қанағаттандырмайтынын және бұл үдерістің жалпы алғанда қиын екенін мойындайды.

Екінші жағынан, жастардың көпшілігі болашаққа оң көзқараспен қарайды және Қазақстанның білім беру жүйесі жақсарып келеді деп сенеді.

Сандық (сауалнама) және сапалық (сұхбат, фокус-топ) деректер жастардың білім сапасына қатысты жалпы пікірі бейтараптан оңға дейінгі аралықта екенін көрсетеді. Қазақстан жастарына тән оптимизммен, респонденттердің 57%-ы елдегі білім жүйесі даму үстінде деп жауап берген (13-суретті қараңыз).

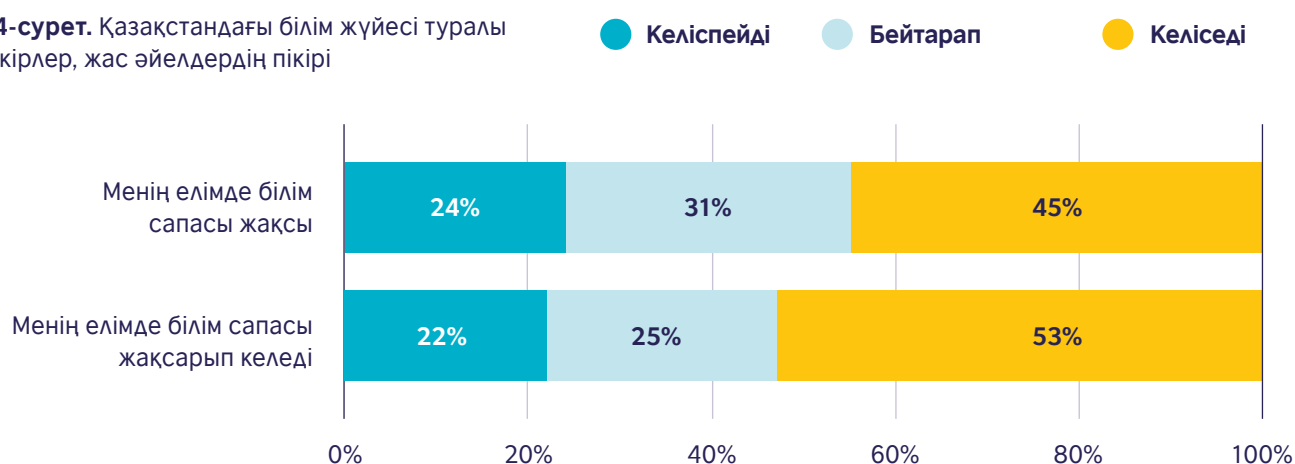
13-сурет. Қазақстандағы білім жүйесі туралы пікірлер, жастар

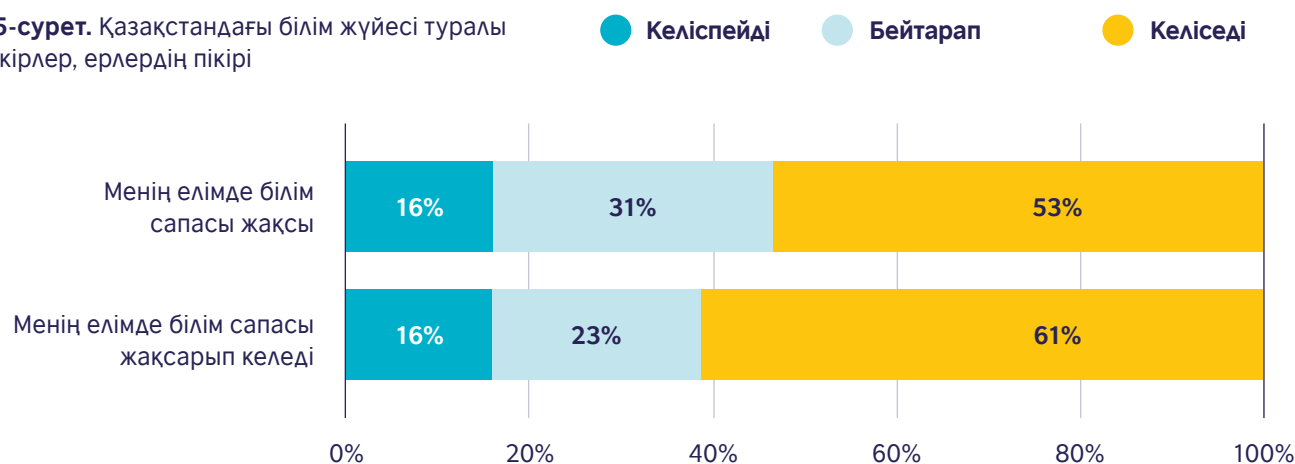
Жас әйелдер мен жас ер адамдардың пікірлерінде қызықты айырмашылықтар байқалады. Мысалы, «Елімдегі білім сапасы жақсы» деген пікірмен жас әйелдердің небәрі 45%-ы ғана келіседі, ал бұл көрсеткіш жас ер адамдар арасында 53 %-ды құрайды. Сол сияқты, жас әйелдер мұғалімдердің сапасына қатысты сәл сыншылдау көрінеді: «Қазақстандағы мұғалімдер өз пәнін жақсы меңгерген» дегенмен жас әйелдердің тек 47,5%-ы ғана келіссе, 27%-ы бұл пікірмен келіспеген. Ал жас ер адамдар арасында бұл көрсеткіштер тиісінше 58% және 18%. Білім беру жүйесінің болашағына қатысты жас ерлердің көзқарасы жас әйелдерге қарағанда көбірек оптимистік: «Қазақстандағы білім сапасы жақсарып келеді» деген пікірмен жас ер адамдардың 61%-ы, ал жас әйелдердің 53%-ы келіседі (14 және 15-суреттерді қараңыз).

Бұл айырмашылықтар білім мен жалақыдағы алшақтықты көрсетуі мүмкін: егер жас әйелдер сапалы білімге қолжетімділігі төмен және еңбек нарығында ерлерге қарағанда айтарлықтай төмен жалақы алады деп есептесе, онда олар білімге өз қатарларындағы ерлерге қарағанда азырақ мән беруі мүмкін. Ал білім беру жүйесінде қосымша кемсітушілікке ұшырау – бұл көзқарасты одан әрі күшейтуі ықтимал.

14-сурет. Қазақстандағы білім жүйесі туралы пікірлер, жас әйелдердің пікірі

15-сурет. Қазақстандағы білім жүйесі туралы пікірлер, ерлердің пікірі

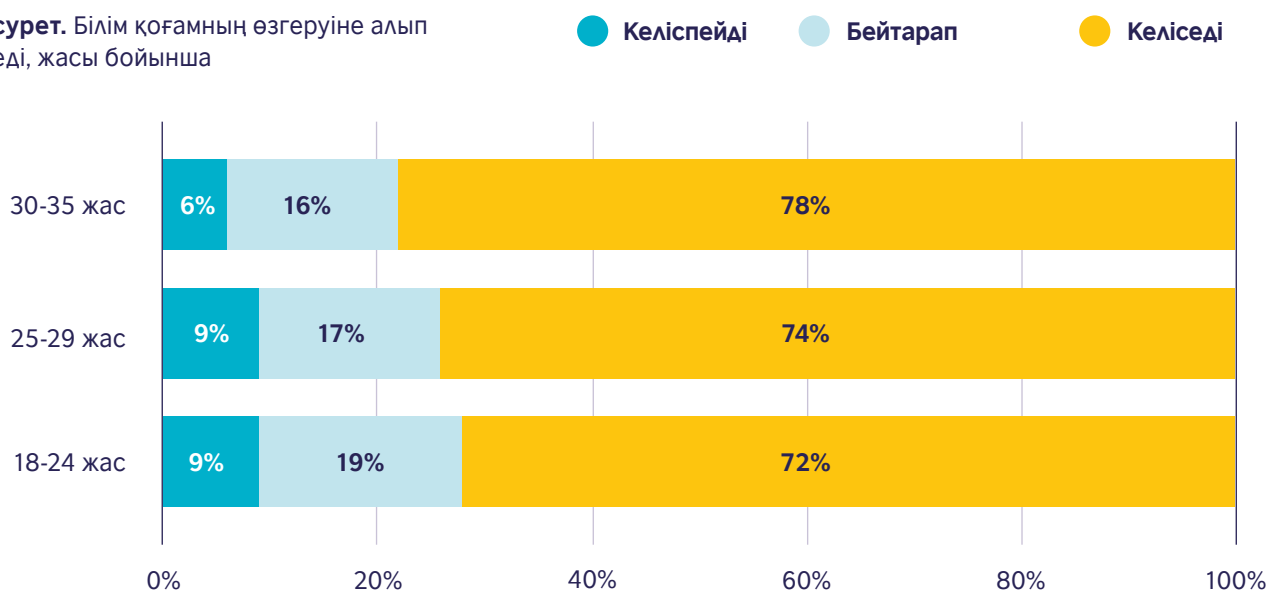
Білімнің мақсаты мен пайдасы

Жалпы алғанда, білім бірнеше деңгейде құнды деп саналады — қоғамдық тұрғыдан (қоғамда оң өзгерістер жасауға мүмкіндік береді) және жеке деңгейде (білім мен сенімділік сыйлайды).

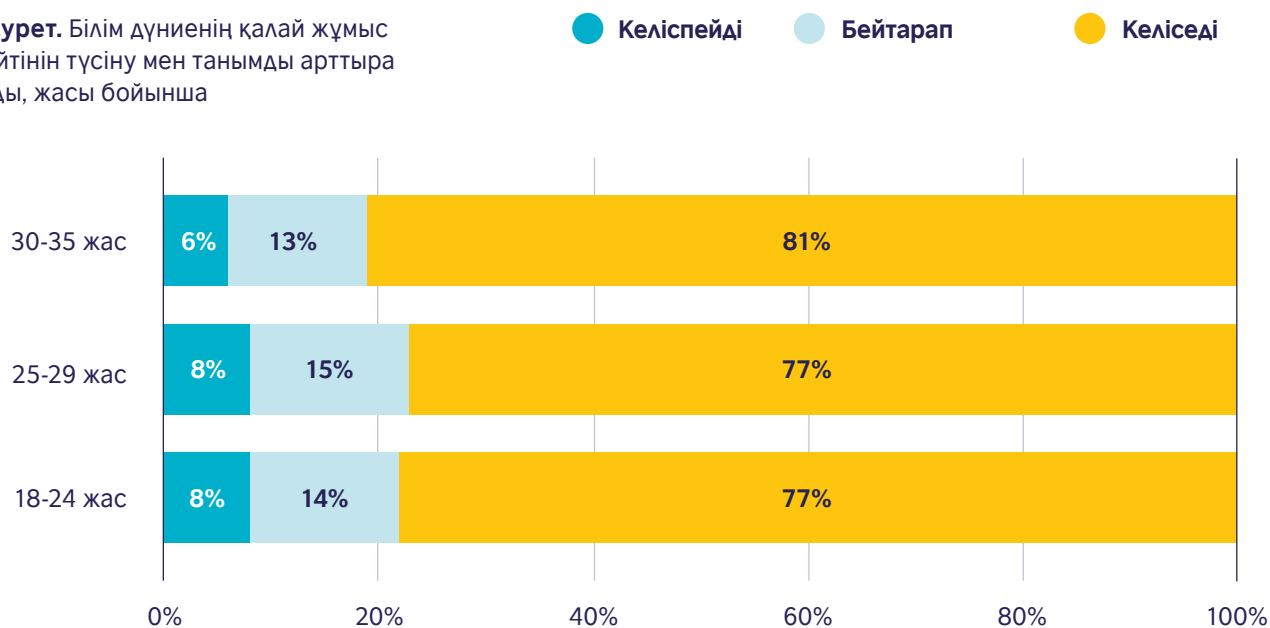
Бұл тұжырымға оң көзқарас барлық жас топтары арасында басым, бірақ үлкен жастағы топтар білімнің маңызын ерекше бағалайды. Мысалы, 30–35 жас аралығындағы жастардың 78%-ы білім қоғамдағы өзгерістерге түрткі болады деп есептейді (18–24 жастағы жастар арасында бұл көрсеткіш – 72%) (18-суретті қараңыз).

Сол сияқты, 30–35 жас аралығындағы респонденттердің 81%-ы білім әлемнің қалай жұмыс істейтінін жақсырақ түсінуге мүмкіндік береді деп санайды, ал бұл пікірмен 18–24 жастағылардың 77 %-ы келіседі (17-суретті қараңыз). Алайда, бұл айырмашылықтар білімнің жеке сенімділікке әсерін қарастырғанда жойылып кетеді: Барлық жас тобы бойынша респонденттердің шамамен 70%-ы білім қиын жағдайларға сеніммен қарсы тұруға үйретеді деп есептейді (18-суретті қараңыз).

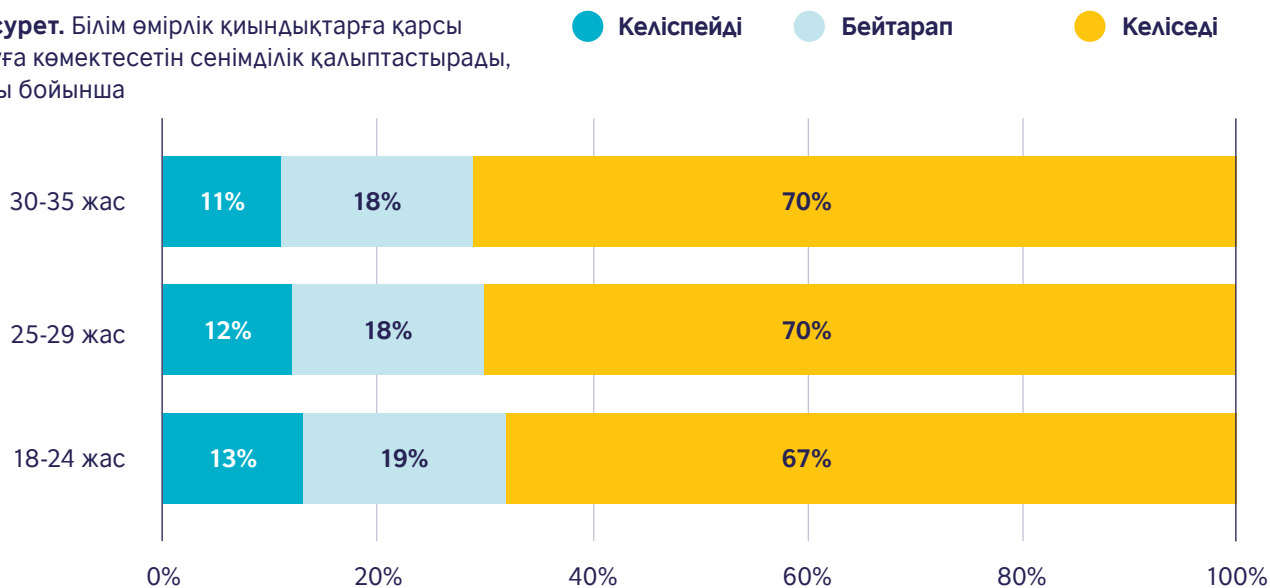
16-сурет. Білім қоғамның өзгеруіне алып келеді, жасы бойынша

17-сурет. Білім дүниенің қалай жұмыс істейтінін түсіну мен танымды арттыра алады, жасы бойынша

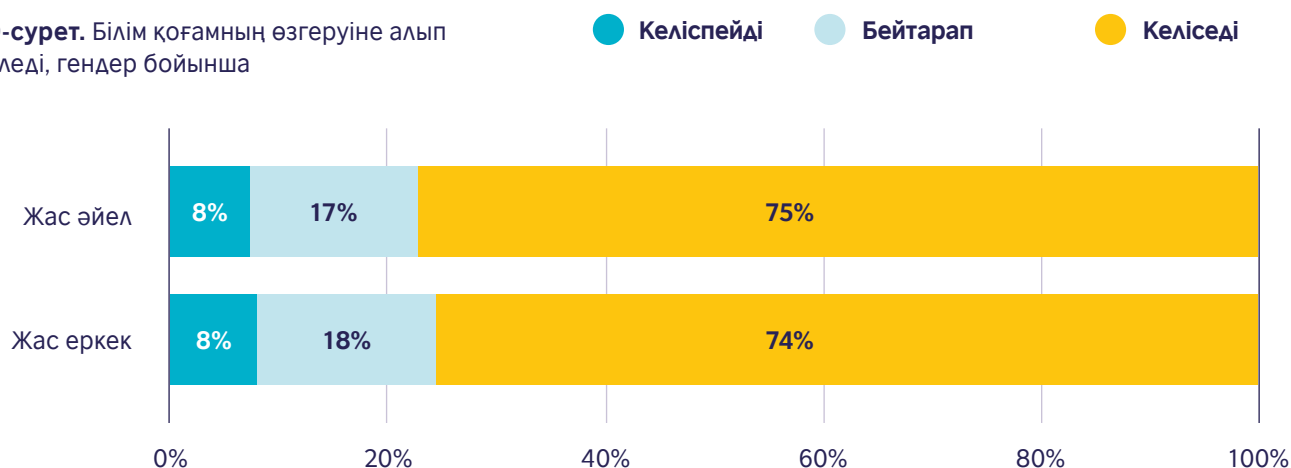

18-сурет. Білім өмірлік қиындықтарға қарсы тұруға көмектесетін сенімділік қалыптастырады, жасы бойынша

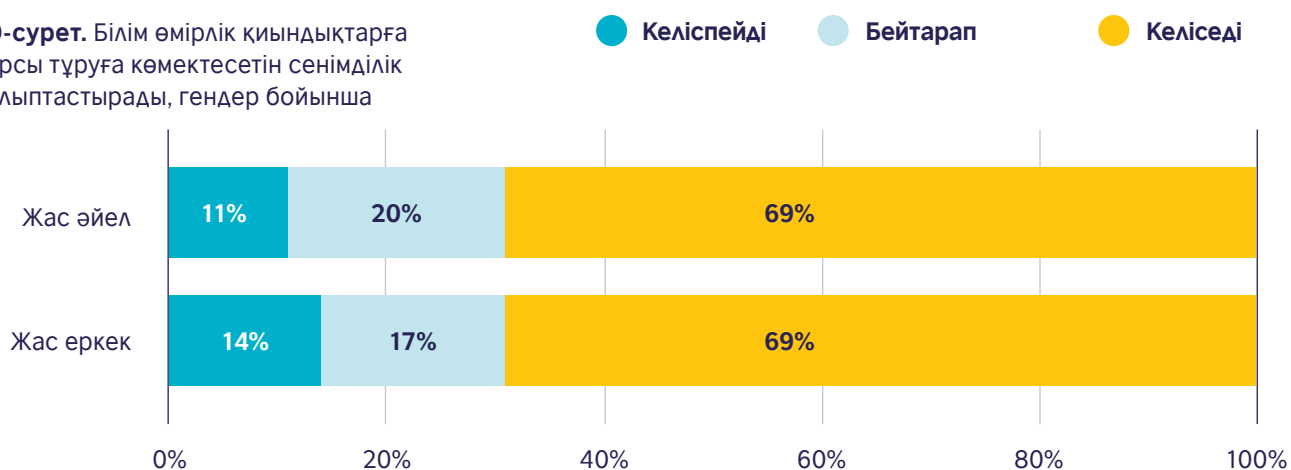

Жастар білім құндылығын бағалағанда гендер арасындағы айырмашылықтар мейлінше аз. Жас әйелдер мен ерлердің үштен екісі білімнің қоғамда өзгерістер тудыруға ықпал ететінін сенімді түрде айтады (19-суретке қараңыз), ал 69%-ы білім сенімділікті арттыратынын ойлайды, бірақ жас ерлердің көбірек пайызы келісуден бас тартады (20-суретке қараңыз). Жас әйелдер білімнің әлемді түсіну мен қажетті білім беру қабілетіне қатысты жас ерлерге қарағанда аздап күмәнданады (21-суретке қараңыз).

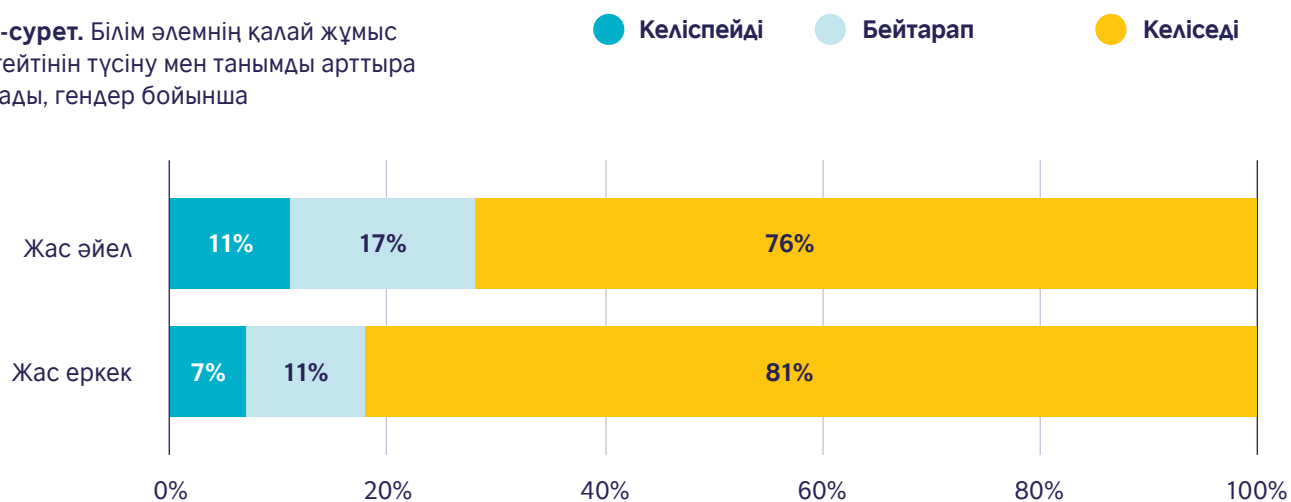
19-сурет. Білім қоғамның өзгеруіне алып келеді, гендер бойынша

20-сурет. Білім өмірлік қиындықтарға қарсы тұруға көмектесетін сенімділік қалыптастырады, гендер бойынша

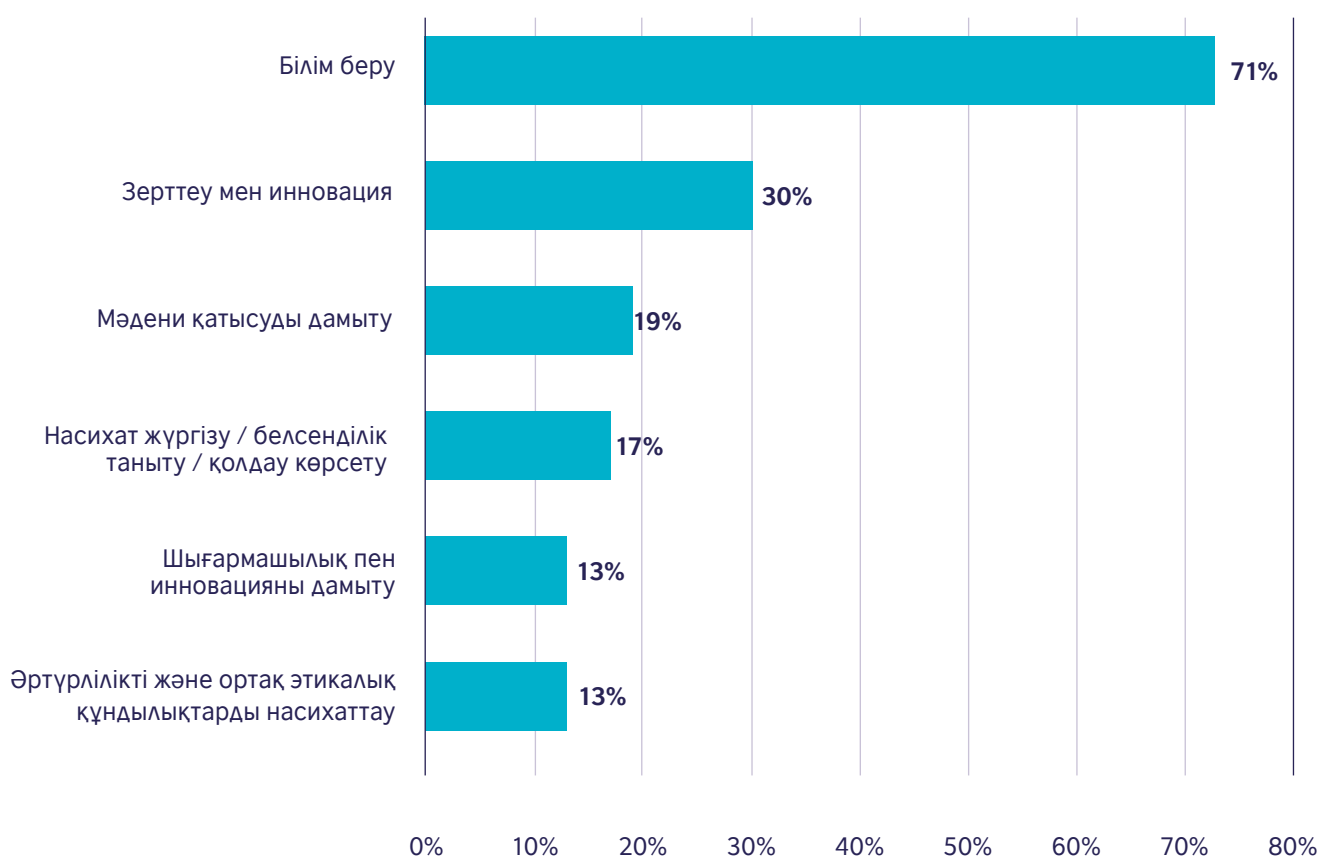

21-сурет. Білім әлемнің қалай жұмыс істейтінін түсіну мен танымды арттыра алады, гендер бойынша

Жас қазақстандықтар білімнің қоғамды жақсартудағы өзгеріс әкелетін күшіне деген берік сенімге ие: жастардың 70%-дан астамы білімнің жаһандық мәселелерді шешудегі ең тиімді құрал екеніне сенеді, бұл басқа әлеуметтік даму механизмдеріне қолдау көрсетумен салыстырғанда екі еседей артық (22-суретті қараңыз). Бұл олардың білім мен оқудың қоғам прогресін қозғауда маңызды рөл атқаратындығына деген терең сенімін көрсетеді.

22-сурет. Ғаламдық мәселелерді шешуге арналған құралдар

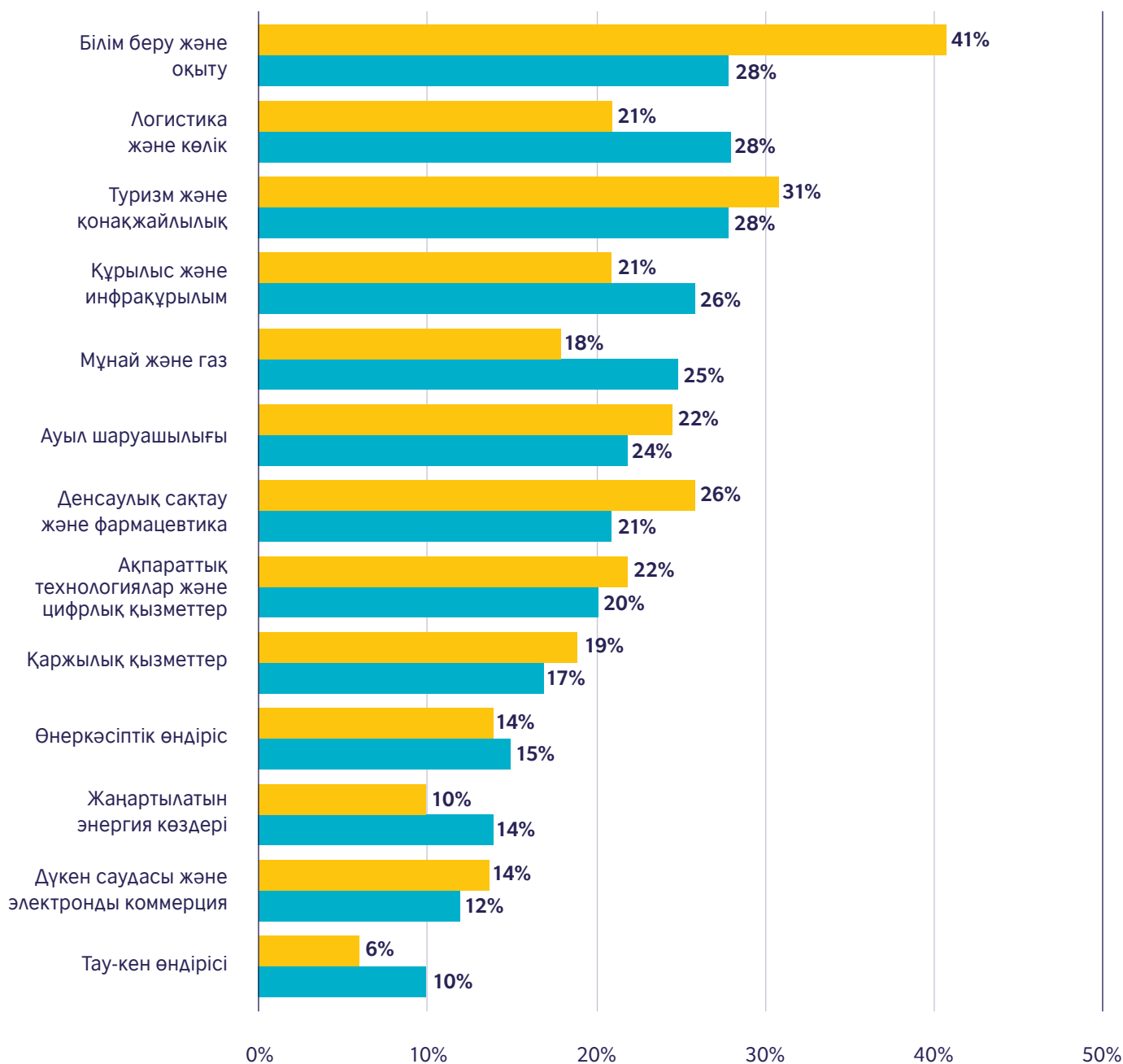
Соңында, білім тек қана әлеуметтік өзгерістер мен жеке психологиялық пайда әкелетін фактор ретінде қарастырылып қана қоймай, сондай-ақ тартымды еңбек нарығы саласы ретінде де бағаланады. Жас адамдардың үлкен бөлігі, әсіресе жас әйелдер (41%), білім беру және оқыту саласын келесі бес жылда

ең жақсы жұмыс мүмкіндіктерін ұсынатын сала деп санайды (23-суретті қараңыз). Білім беру және оқыту саласы жас ер адамдар үшін де үмітті кәсіби сала ретінде аталады, ол логистика мен көлік, сондай-ақ туризм және қонақжайлық салаларымен тең бағаланады.

23-сурет. Келесі бес жылдың ішінде болашағы бар салалар, гендер бойынша

● Жас ер адам

● Жас әйел

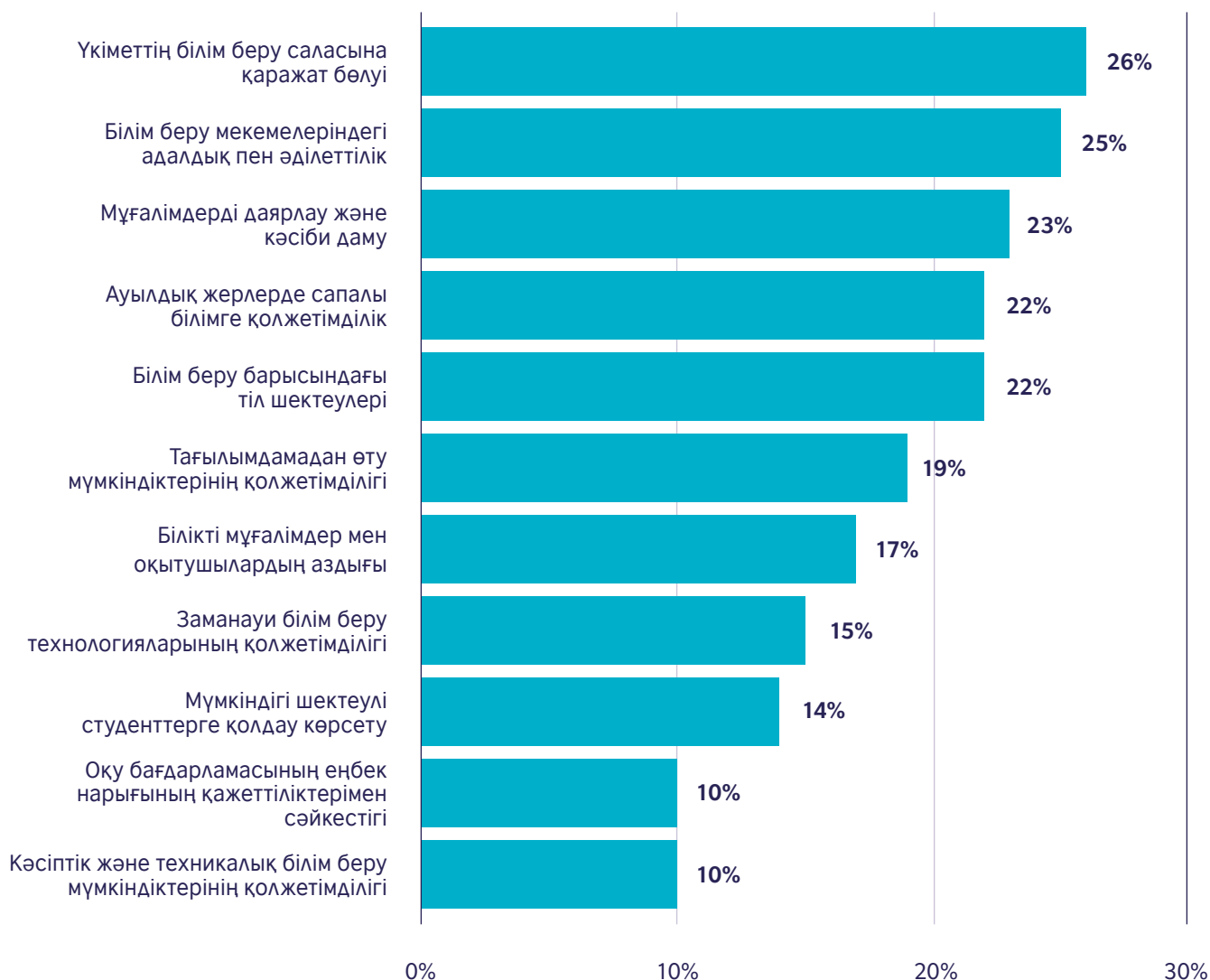
Қиындықтар мен өзгерістер

Жас адамдардың пікірінше, елдің білім беру жүйесіндегі үш негізгі қиындық – үкіметтік қаржыландыру, білім беру мекемелеріндегі адалдық пен әділдік, сондай-ақ мұғалімдерді даярлау және кәсіби даму (24-суретті қараңыз). Ауылдық аймақтардағы сапалы білімге қолжетімділік және тілдік кедергілер де респонденттердің 20%-дан астамы үшін маңызды мәселелер ретінде қарастырылуда.

Жас адамдардың Қазақстанның білім беру жүйесі мен оның қиындықтарына деген көзқарастары орналасқан жеріне байланысты айтарлықтай айырмашылық көрсетеді, атап айтқанда, қала мен ауыл арасындағы айырмашылық және Алматы/Астана (елдің ең үлкен қалалары) мен елдің қалған бөлігі арасындағы айырмашылықтар.

Алматы мен Астана жастар білім беру жүйесінен көп нәрсе талап етеді. Олар осы мәселелердің көпшілігін, әсіресе білім беру мекемелерінің адалдығы мен әділдігін, проблемалық деп санайды (25-суретті қараңыз).

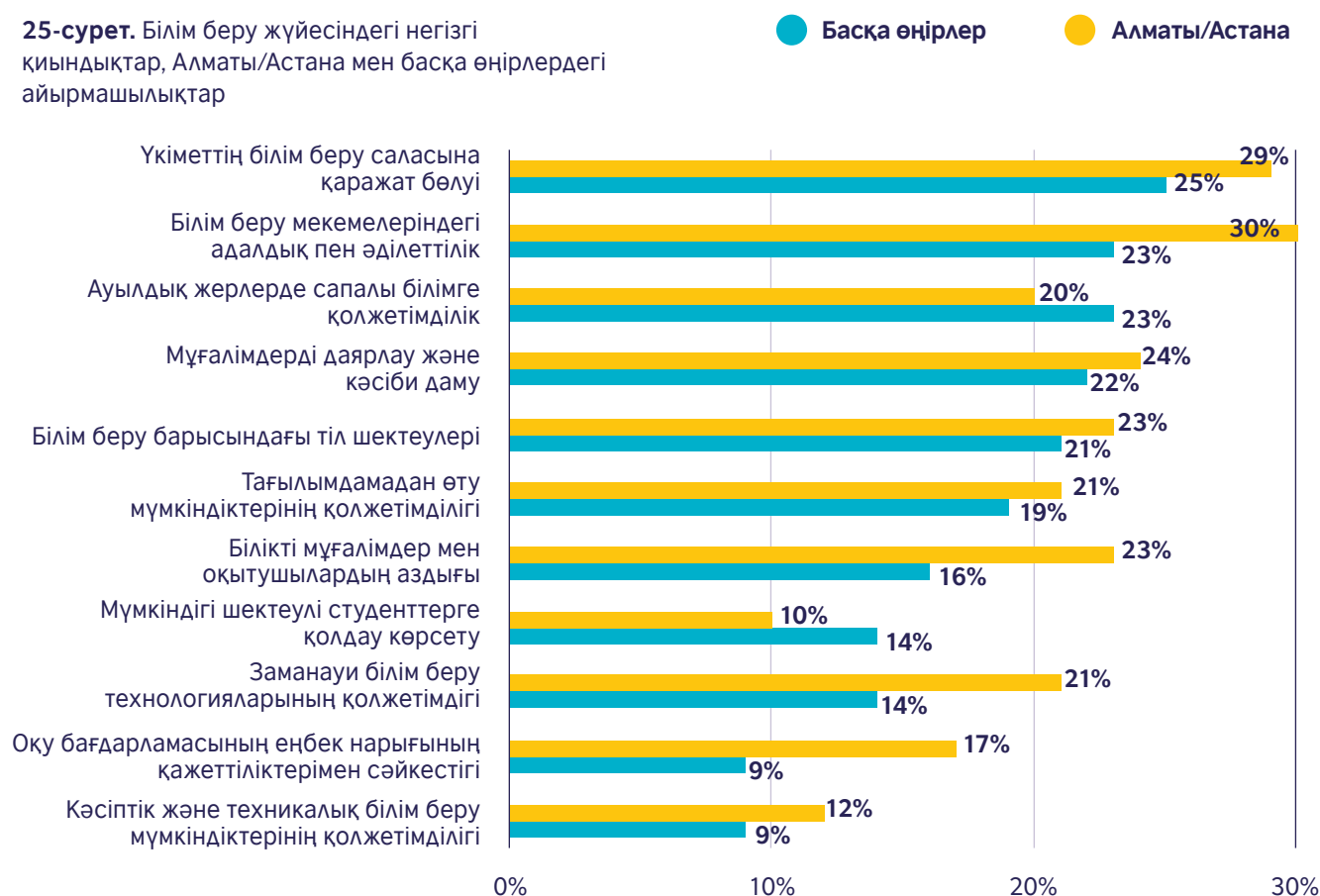
24-сурет. Білім беру жүйесіндегі негізгі қиындықтар

Ауылдық жерлерде тұратын респонденттердің қалада тұратындармен салыстырғанда алаңдаушылықтары азырақ. Алайда, ауыл тұрғындарын сапалы білімге

қолжетімділік, білім беру саласындағы тілдік кедергілер және мүгедектігі бар студенттерге қолдау көрсету мәселелері алаңдатады (26-суретті қараңыз).

25-сурет. Білім беру жүйесіндегі негізгі қиындықтар, Алматы/Астана мен басқа өңірлердегі айырмашылықтар

26-сурет. Білім беру жүйесіндегі негізгі қиындықтар, қалалық және ауылдық жастардың көзқарастары

Жас, гендер және орналасқан жерге қарамастан, білім беру жүйесінде ең қажетті жақсарту оқу сапасы арттыру екенін бәрі мойындайды (27-сурет, 28-сурет және 29-сурет). Жас көшбасшылармен өткізілген сұхбаттарда мұғалімдер ерекше талапты қиындықтарға тап болатыны және оларға қосымша қолдау көрсету қажет екені айтылады. «Қазақстанның келесі буыны» зерттеуінің қатысушылары, олардың кейбіреулері мұғалім болу тәжірибесіне ие, мұғалімдердің жұмыс жағдайларының нашарлығын басты қиындық ретінде атап өтеді. Олар төмен жалақыларды (әсіресе жас мұғалімдер үшін) және артық жұмыс жүктемесін (мысалы, әр сабақ үшін электронды құжаттаманың қажеттілігі) атап көрсетеді, бұл мұғалімдердің күйзеліске ұшырап, өз тәжірибелерін жақсартуға деген ынтасының төмендеуіне әкеп соғуы мүмкін.

Сұхбатқа қатысушылар Қазақстандағы мұғалімдерді даярлаудағы әлдеқайда күшті жетілдірулерді қалайтынын білдіреді. Жас мұғалімдер өз студенттерімен белсенді жұмыс істеп, оқыту әдістерінде проактивті деп кеңінен қабылданса да, кейбір сұхбатқа қатысушылар қызмет барысында қайта даярлау қажеттігін айтады.

Бізде жұмыс өте көп. Құжаттамалар, есептер және тағы басқа, ата-аналармен жұмыс. Сондықтан мұғалімге сабаққа дайындалуға уақыт жетпейді. Егер ол дайындалғысы келсе, оған энергия жетпейді, ол шаршайды, уақыты жоқ.

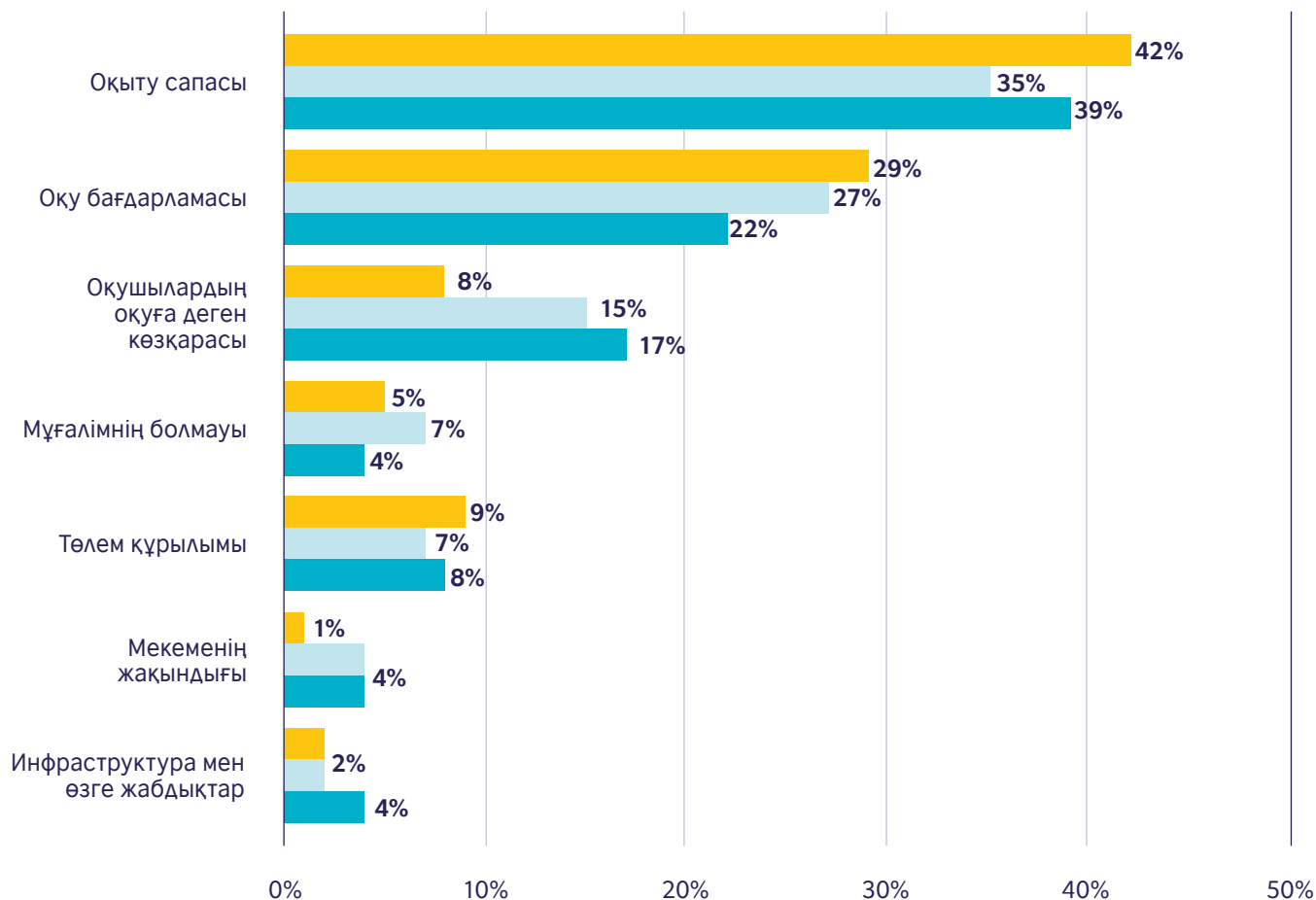
Ер адам, 21 жаста

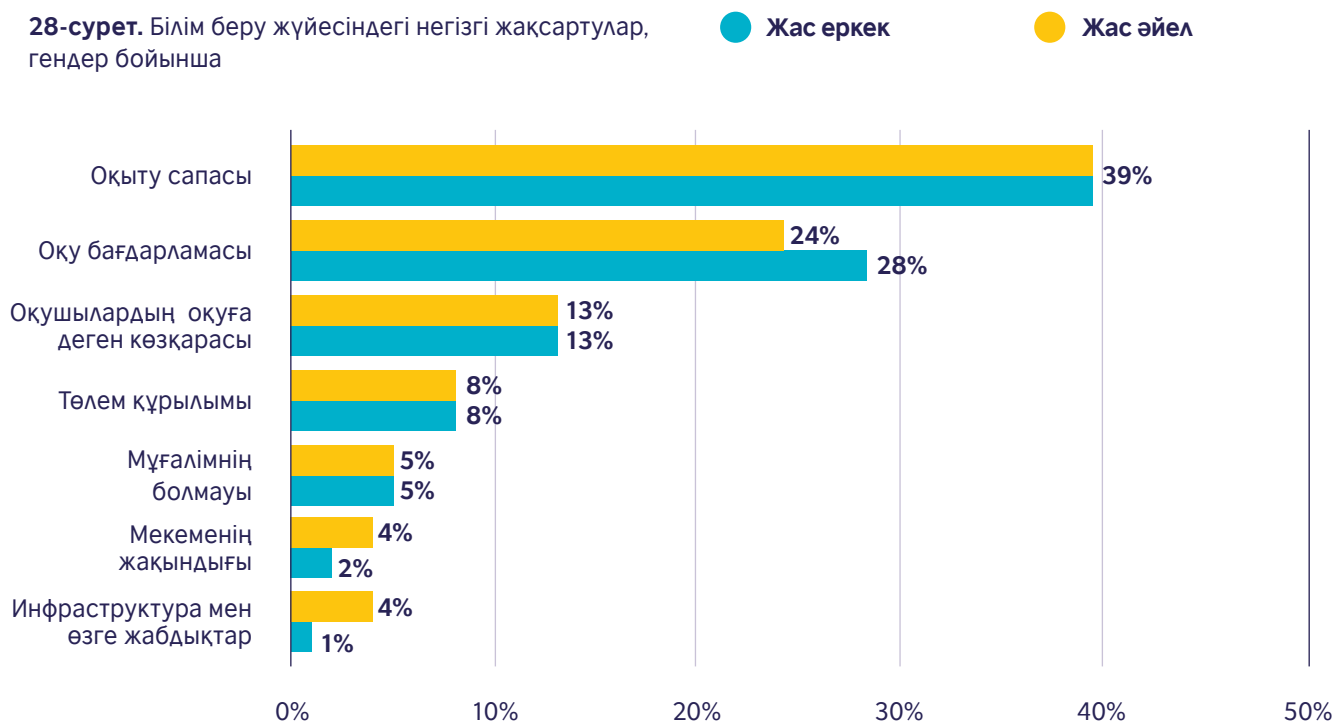
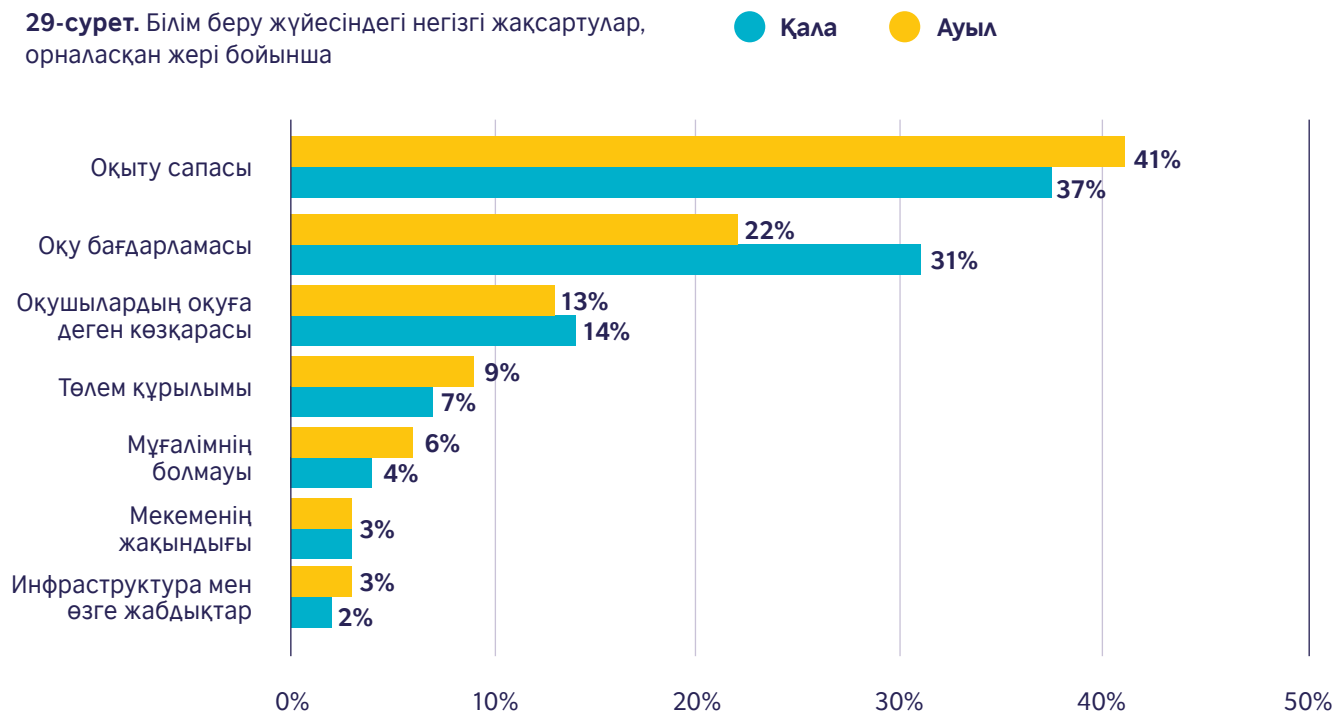
27-сурет. Білім беру жүйесіндегі негізгі жақсартулар, жасы бойынша

18-24 жас

25-29 жас

30-35 жас

28-сурет. Білім беру жүйесіндегі негізгі жақсартулар, гендер бойынша**29-сурет.** Білім беру жүйесіндегі негізгі жақсартулар, орналасқан жері бойынша

Жас қазақстандықтар мектеп бағдарламасын қиындық ретінде көрсетеді. Сұхбаттар мен фокус топтар барысында олар жоғары оқу орындары тарапынан ұсынылатын практикалық білімнің жетіспеушілігіне алаңдаушылықтарын білдірді. Сұхбатқа қатысушылардың үлкен бөлігі бұл тәсілдің олардың еңбек нарығына қолжетімділігіне теріс әсер ететінін және жұмысқа орналасуды қиындататынын сенімді түрде айтады.

Бұл жағдай еңбек нарығында ақысыз тәжірибелерінің көбеюіне алып келді. Зерттеу қатысушылары бұл тәсілді тегін еңбек ретінде сынап, ол теңсіздікті арттырады деп атап өтті, себебі тек ақшасы бар адамдар ғана болашақтағы жақсы жұмысқа инвестиция ретінде ақысыз жұмыс істеуге уақыт бөле алады. Ақысыз жұмыс істеуге мүмкіндігі жоқ адамдар ұзақ уақыт бойы тартымсыз, төмен ақы төленетін қызметтерде қалуға мәжбүр.

Соңғы негізгі мәселе — білім алу мүмкіндіктерінің қолжетімділігіне байланысты. Сауалнама деректеріне сәйкес, жастардың 33%-ы жұмыс істеуге мәжбүр болғандықтан жоғары оқу орындарына түспеген. Олар себеп ретінде жеке қиындықтарды немесе білімін жалғастырудың айқын пайдасының болмауын атайды. Орта білімнен кейін оқуды тастаудың басқа себептерінің арасында жеке қиындықтар немесе қосымша білім алудың айқын артықшылықтарын көрмеу болды (30-суретті қараңыз).

Сұхбатқа қатысушылар мүмкіндігі шектеулі адамдарға, географиялық орналасуға (әсіресе Астана мен Алматы және елдің қалған бөлігі арасындағы айырмашылық) және әлеуметтік тапқа байланысты жоғары немесе жоғары білім алу мүмкіндіктеріне қалай әсер ететінін сипаттады.

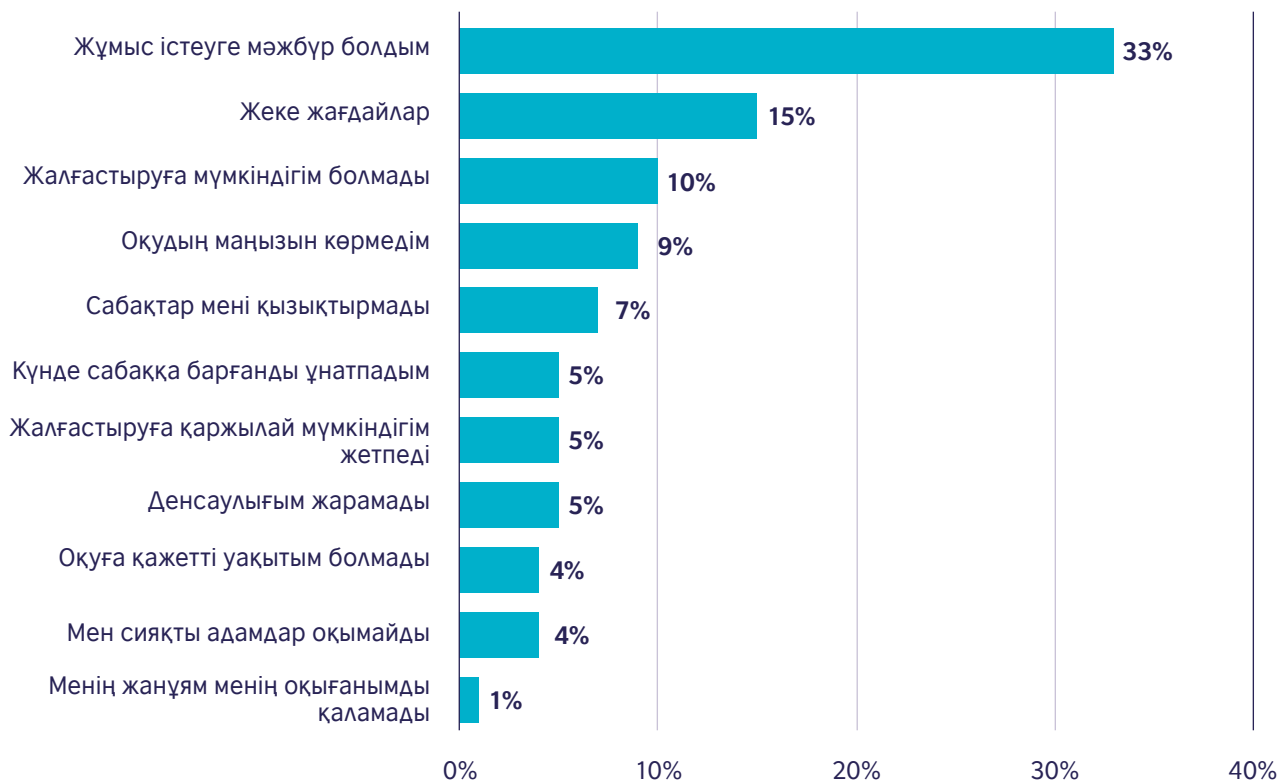
Сұхбатқа қатысушылар жағдайы нашар отбасылардан шыққан студенттердің білім алуында әлдеқайда қиындықтарға тап болатынын мойындайды. Олар көпшілігінің оқу барысында жұмыс істеуге мәжбүр екенін және бұл уақыт пен энергияның оқу үдерісінен алшақтауына, көбінесе мамандықтарына байланысты емес жұмыстарда жұмыс істеуге әкелетінін біледі.

Мысалы, колледжді бітіргеннен кейін университетке түсу мүмкіндігім болмады, бір сөзбен айтқанда. Маған тек орта білім қалды, ал кейін мен өз мамандығымды жалғастыру үшін, мысалы, басқа қалаларға баруға тура келді. Өз қаламда ол мүмкін болмады. Егер өз қаламда болсам, жалғастырып, бітірер едім. Алматыда, Астанада ғана болды. Сондықтан мен үшін қолайлы жағдайлар болған жоқ. Бұл — кедергі.

Ер адам, 30 жаста

30-сурет. Орта білімнен кейін оқуын тоқтатудың себептері

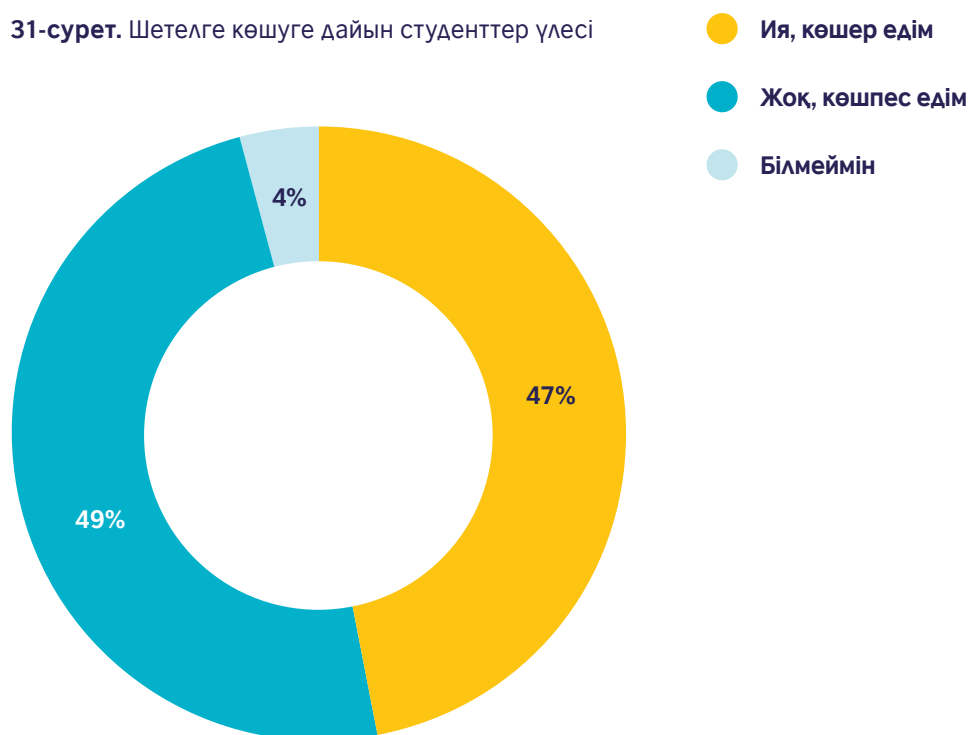

Қазақстандағы жастардың білімге деген көзқарасындағы үрдістер

Жас қазақстандықтар өзгеріске өте бейім, бұл білім беру жүйесінің ішіндегі өзгерістерге де, білімнен не күтілетініне де, сондай-ақ білім алу кезінде олар тап болатын әртүрлі қысымдарға да қатысты. Сандық және сапалық деректер Қазақстанның білім беру жүйесінде жүріп жатқан төрт негізгі өзгерісті көрсетеді.

Біріншіден, жүйе басқа елдерге ашық болуға бет бұрып жатыр, сауалнамаға қатысқан студенттердің жартысына жуығы шетелге көшуге дайын екенін білдірді (31-суретті қараңыз).

31-сурет. Шетелге көшуге дайын студенттер үлесі

Сонымен қатар, сұхбатқа қатысушылар өз ұрпағының шетелде білім алуға үлкен қызығушылық танытып отырғанын айтады. Кейбір жас көшбасшылар шетелдік университеттерде оқып, бұл оларға қызықты тәжірибе бергенін және таңдалған саладағы өздерінің мүмкіндіктері мен ықпалын айтарлықтай арттырғанын атап өтті. Мемлекеттік немесе жеке гранттар бұл тәжірибелерді қаржыландыруда маңызды рөл атқарады, ал шетелде оқу барған сайын жүзеге асырылатын мақсат ретінде қарастырылады. Қазақстаннан тыс ресми білім беру курстарын қарастырумен қатар, сұхбат берушілер басқа елдердің тәжірибесінен үйренуге қызығушылық танытады, әсіресе дамыған Азия елдері (Жапония, Оңтүстік Корея) және АҚШ-тың (5-тарауды қараңыз – Қазақстанның әлемдегі орны).

Екіншіден, жас қазақстандықтар соңғы уақытта білім беру жүйесінің Батыс елдерінен әсерленгенін атап өтеді. Олар 2010 жылы Қазақстанның Болон үдерісіне қосылуын және елдегі халықаралық университеттердің жаңа немесе өскен маңыздылығын атап өтті. Көптеген сұхбат берушілер бұл өзгерісті оң көзқараспен қабылдайды, бірақ кейбіреулері бағдарламаларды Қазақстанның мәдени сезімталдықтарына бейімдеу қажеттілігін атап өтеді.

“

Біздің қазақ менталитетімізге сәйкес келмейтін нәрселер бар (...). Мысалы, жыныстық білім сияқты пәндер осында маңызды болмауы мүмкін. Еуропада олар өз қажеттіліктеріне сай бағдарламалар жасайды, ал біз оларды ешбір сүзгіден өткізіп немесе Қазақстанға арнайы бейімдемей қабылдаймыз. Оның орнына, біз дайын бағдарламаларды шетелден алмай, өз қажеттіліктерімізге негізделген бағдарламаларды зерттеп жасауымыз керек.

Ер адам, 29-34 жаста

Үшіншіден, бюрократиялық үрдістердің цифрландыруы даму пен заманауилықтың көрсеткіші ретінде қарастырылады. Бұл саясаттық өзгеріс ақпараттық технологиялар (IT) саласының артуы мен электронды басқару бастамаларына көшуге жақсы сәйкес келеді. Сондай-ақ, цифрландыру білім беру үдерісінің әртүрлі кезеңдерінде байқалады, сабақ жоспарлау мен жеткізуден бастап. Сұхбат берушілер онлайн білім алудың жас адамдардың сапалы білімге қолжетімділігін арттыратынын және оқыту мен білім алу үдерісіне кеңірек қауымдастықты қатыстыруға мүмкіндік беретінін атап өтеді.

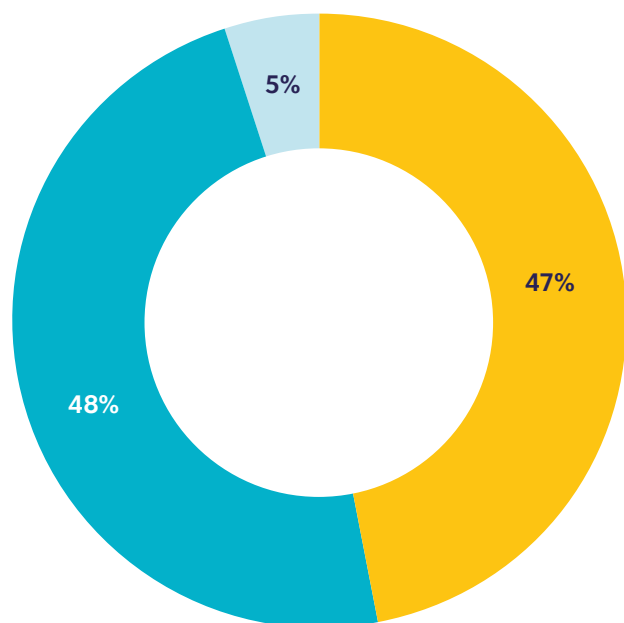
Ақырында, жоғары білімге немесе колледжге түспеген жас адамдардың жартысы өмір бойы білім алу бағдарламасына қызығушылық танытады (32-суретке қараңыз). Ересектерге білім беру жаңа дағдыларды дамыту үшін маңызды және өздерінің таңдауы бойынша оқуды ерте тоқтатқан адамдарға екінші мүмкіндік береді.

“

Онлайн білім беру қолжетімді болды. Көптеген адамдар мамандықтарын өзгертіп немесе қосымша курстар мен білім алу арқылы өздерін толықтырып жатыр. Бұрын бұл әлдеқайда қиын болатын.

Ер адам, 26 жаста

32-сурет. Жоғары білім алмаған жастардың оқуға деген қызығушылығы

● Ия

● Жоқ

● Білмеймін

3-тарау

Жұмыспен қамту мүмкіндіктерін іздеу мен ондағы қиындықтар

Кіріспе

Қазақстанның еңбек нарығы 1991 жылы тәуелсіздік алғаннан бері айтарлықтай өзгерді. Демографиялық өзгерістер мен халық санының 15 миллионнан шамамен 20 миллионға дейін өсуі еңбек нарығының құрылымы мен құрамын өзгертті: жұмыспен қамтылған адамдар саны 6,2 миллионнан 9 миллионға дейін артты. Мұнай экспортындағы қарқынды өсім экономикалық дамуға және соның нәтижесінде жұмыспен қамтудың ұлғаюына ықпал етті. 2023 жылы елдегі жастар арасындағы жұмыссыздық деңгейі 3,5%-ды құрады (Ұлттық статистика бюросы, 2024). Жұмыссыздық деңгейі ең жоғары Алматы және Астана қалаларында, ал ең төменгі көрсеткіш Солтүстік Қазақстан мен Атырау облыстарында тіркелді. 2022 жылы жастардың 78%-ы жалдамалы жұмысшы болса, 22%-ы өзін-өзі жұмыспен қамтыған (SRC Youth, 2022b). Экономикалық салалар тұрғысынан алғанда қызмет көрсету және сауда салаларында жұмыс істей алатын жастар көп, ал өнеркәсіп пен ауыл шаруашылығында жастарды жұмыспен қамту деңгейі төмен.

Ауылдық жерлерде тұратын жастар қалалық жерлердегі құрдастарына қарағанда жұмыс табуда көбірек қиындықтарға тап болады, ал бос жұмыс орындарының жетіспеушілігі жұмыссыздықтың негізгі себептерінің бірі болып табылады. Жұмыспен қамту деңгейі білім мен біліктілік деңгейімен тығыз байланысты болғандықтан, ауылдық жерлердегі жастар үшін сапалы білімге қолжетімділіктің шектеулі болуы тұрақты, жоғары жалақысы бар жұмыс табуға кедергі келтіреді (Шарипова және Бейменбетов, 2021).

Өңірлік жұмыспен қамту теңсіздіктерін азайту мақсатында бірқатар үкіметтік бағдарламалар жүзеге асырылды. Мысалы, 2014 жылы елдің солтүстік аймақтарындағы кадр тапшылығын өтеу үшін «Серпін» бағдарламасы іске қосылды. Бұл бағдарлама аясында оңтүстік өңірлерден келген жастарға солтүстіктегі университеттерде білім алу үшін гранттар бөлінді: кәсіптік білім беру үшін 5 205 грант, жоғары білім үшін 23 000 грант. Алайда бұл бағдарламаның нәтижелері шектеулі болды. Мысалы, 2018 жылы бағдарлама түлектерінің тек 25%-ы ғана оқуын бітірген соң солтүстік өңірлерде жұмысқа орналаса алды (Талдау және қолданбалы зерттеулер орталығы (TALAP), 2021). 2009 жылы ауылдық жерлерде жұмыс істеуді ынталандыру мақсатында жас түлектерге қаржылай көмек көрсету үшін «Дипломмен ауылға» бағдарламасы іске қосылды. Сонымен қатар, мемлекет жас кәсіпкерлерді қолдау мақсатында 2019 жылы 6 090 жобаны жүзеге асырған «Жас кәсіпкер» бағдарламасын іске асырды (TALAP, 2021).

Зерттеушілер мен саясаткерлер бейресми сектордағы жұмыспен қамтуды да назарда ұстауда, 2022 жылы бұл секторда жұмыс істейтіндердің үлесі 13%-ды құрады (Ұлттық статистика бюросы, 2022a). Бұл көрсеткіш іс жүзінде жоғары болуы мүмкін, себебі кейбір бейресми сауда және нарықтық қызмет түрлері ескерілмейді. 2022 жылы Қазақстандағы жұмыс күшінің 24%-ы өзін-өзі жұмыспен қамтығандар болған (Ұлттық статистика бюросы, 2022b). Өзін-өзі жұмыспен қамту қазақстандық жастар арасында кең таралған, бұл тауарлар мен қызметтерді сату, такси жүргізу, бала бағу сияқты қызмет түрлерін қамтиды.

Технологиялық дамуға байланысты «гигаэкономиканың» пайда болуы жұмыс нарығының құрылымын өзгертті. Цифрлық платформалар арқылы жұмыс істейтін 10 жұмыскердің 9-ы — жасы 25-44 аралығындағы ер адамдар. Мысалы, такси қызметі платформаларында жұмыс істейтіндердің 98%-ы — ер адамдар, тек 2%-ы — әйелдер. Жастарды цифрлық экономикаға тартатын факторлар — табыстың салыстырмалы түрде жоғары болуы, жұмыс уақытының икемділігі мен тәуелсіздік (Инсебаева және Бейсембаев, 2023). Алайда гигаэкономика қызметкерлері бірқатар тәуекелдерге де тап болады: жұмыс тұрақсыздығы, еңбек жағдайының нашарлығы және мансаптық өсу мүмкіндіктерінің болмауы. Сонымен қатар, олар әлеуметтік жеңілдіктерге ие емес, кәсіподақ құру немесе оған кіру, сондай-ақ еңбек құқықтарын қорғау мүмкіндігі жоқ (Жүсіпова және Еркен, 2022).

Жұмыспен қамту мен еңбек нарығына қолжетімділік — бүкіл әлемдегі жастар өмірінің маңызды аспектісі және қазақстандықтар да бұл тұрғыда ерекшеленбейді. Әдеби шолу барысында жастардың жұмыс іздеуде және жұмыс барысында кездесетін бірқатар қиындықтары анықталды, олардың кейбіреулері біліммен тығыз байланысты. Жастарды икемділігімен тартатын жаңа жұмыс түрлері, мысалы, гигаэкономика бойынша зерттеулер әзірге аз.

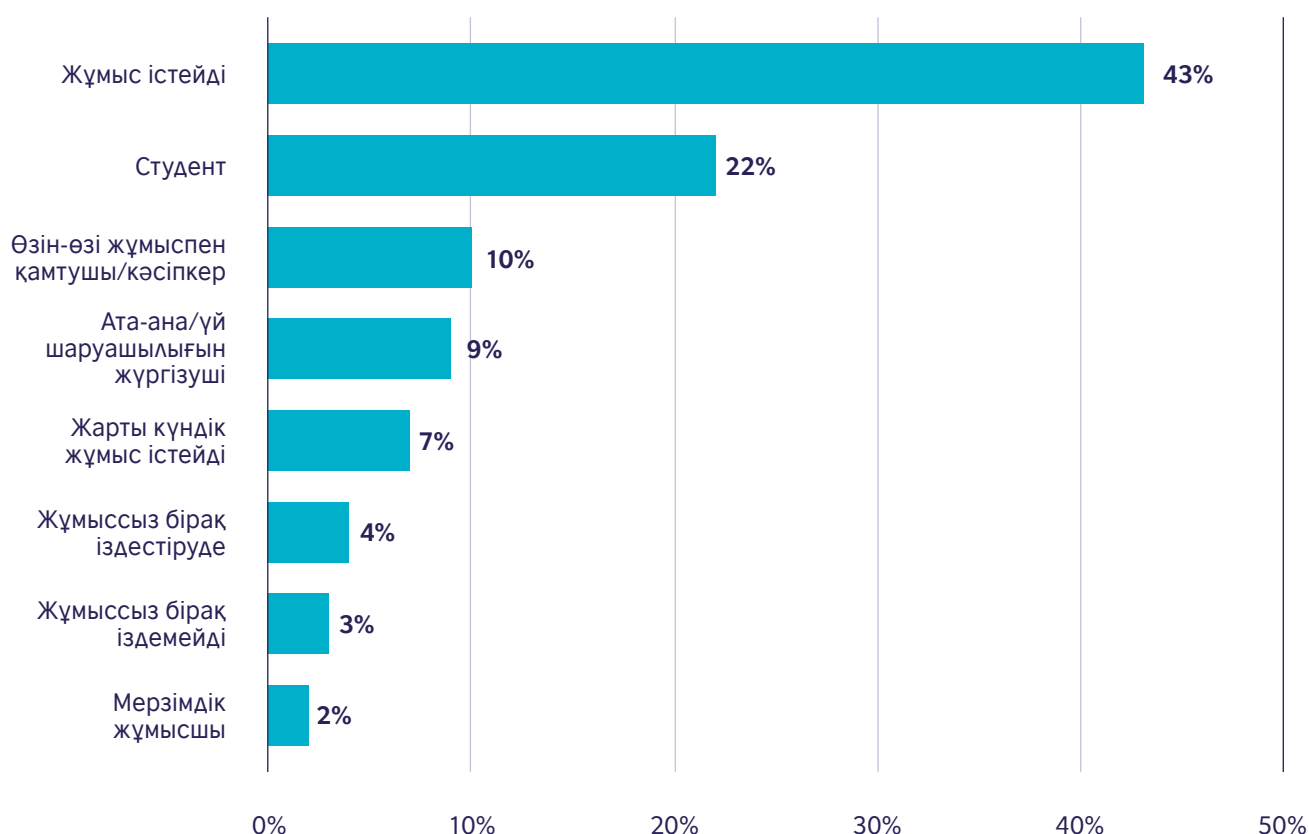
Сауалнама нәтижелері жұмыссыздық барлық жас топтары үшін басты алаңдаушылық болып табылатынын растайды (3-суретті қараңыз). Жастар арасындағы жұмыссыздық деңгейі салыстырмалы түрде төмен болғанына қарамастан, бұл алаңдаушылық жұмыстың қаржылық тұрақтылық, өмірлік мағына, әлеуметтік байланыстар және болашаққа көзқарас үшін маңызын айқындайды.

Қазақстан жастарының еңбек нарығындағы орны

Кәсіби мәртебе

«Қазақстанның келесі буыны» зерттеуі Қазақстан жастарының қазіргі кәсіби мәртебесін қарастырады. Толық жұмысбасты жастар зерттелгендердің 43%-на тең, одан кейінгі орында – студенттер (22%), өзін-өзі жұмыспен қамтығандар мен кәсіпкерлер (10%), ал ата-ана және үй шаруасындағы адамдар 9%-ды құрайды (33-суретті қараңыз).

33-сурет. Қазақстан үлгісінде жастардың кәсіби мәртебесі

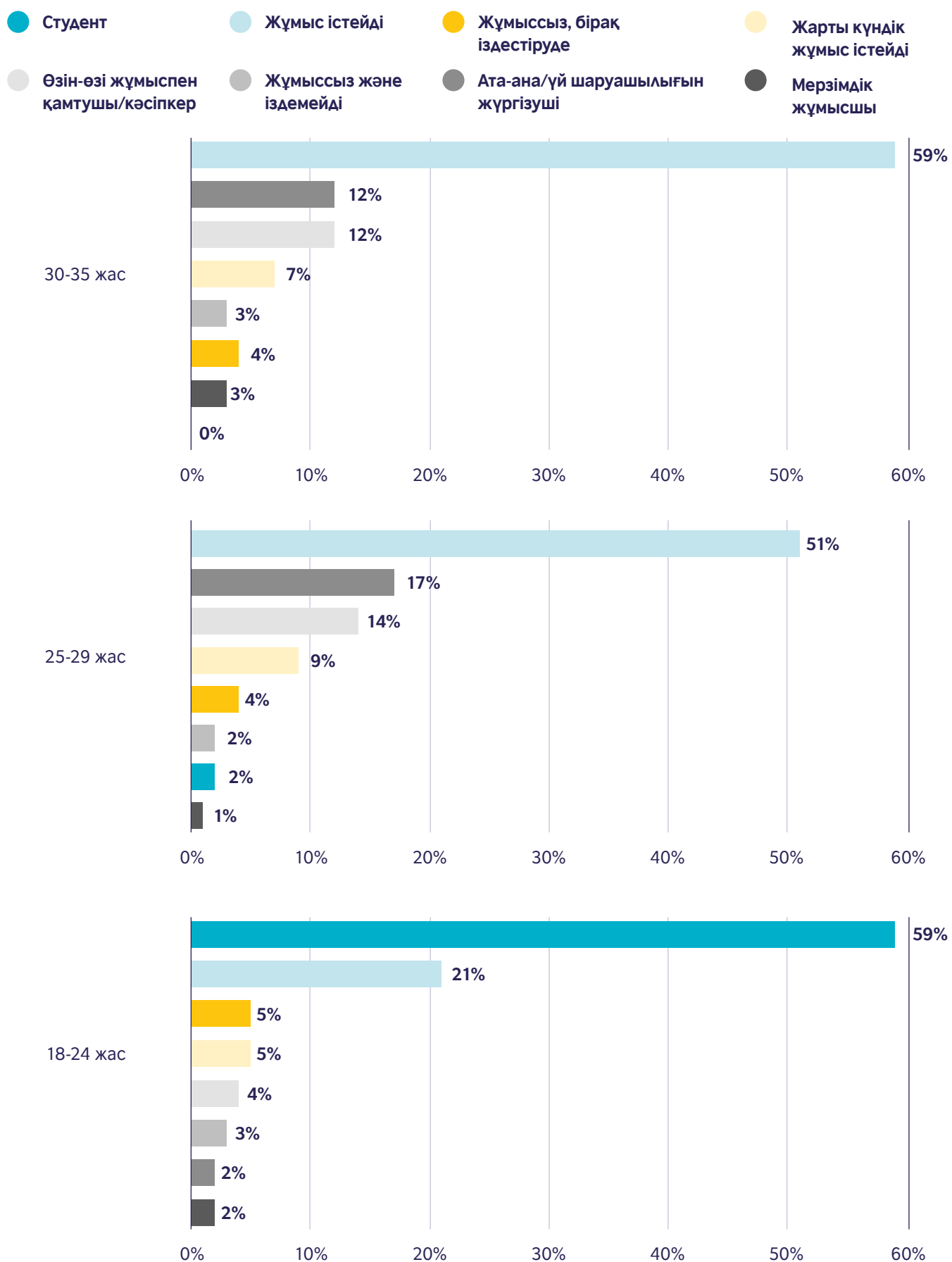

Қазақстан жастарының кәсіби мәртебесі жас ерекшелігіне қарай айтарлықтай өзгереді. 18-24 жас аралығындағы респонденттердің 59%-ның негізгі айналысатын ісі — оқу, ал тек 21%-ы ғана толық жұмысбасты екенін хабарлаған (34-суретті қараңыз). Қалған бөлігі келесідей бөлінеді: жұмыссыз, бірақ жұмыс іздеп жүргендер — 5%; жартылай жұмыс істейтіндер — 5%; өзін-өзі жұмыспен қамтығандар немесе кәсіпкерлер — 4% жұмыссыз және жұмыс іздемейтіндер — 2%; үй шаруасындағы адамдар —

2 %; маусымдық жұмысшылар — 2%.

Ал 30-35 жас аралығындағы респонденттердің арасында 59%-ы толық жұмысбасты, одан кейін өзін-өзі жұмыспен қамтығандар немесе кәсіпкерлер — 12%, үй шаруасындағы адамдар — 12%, жартылай жұмыс істейтіндер — 7%, жұмыссыз, бірақ жұмыс іздеп жүргендер — 4%, жұмыс іздемейтін жұмыссыздар — 3% және маусымдық жұмысшылар — 3%.

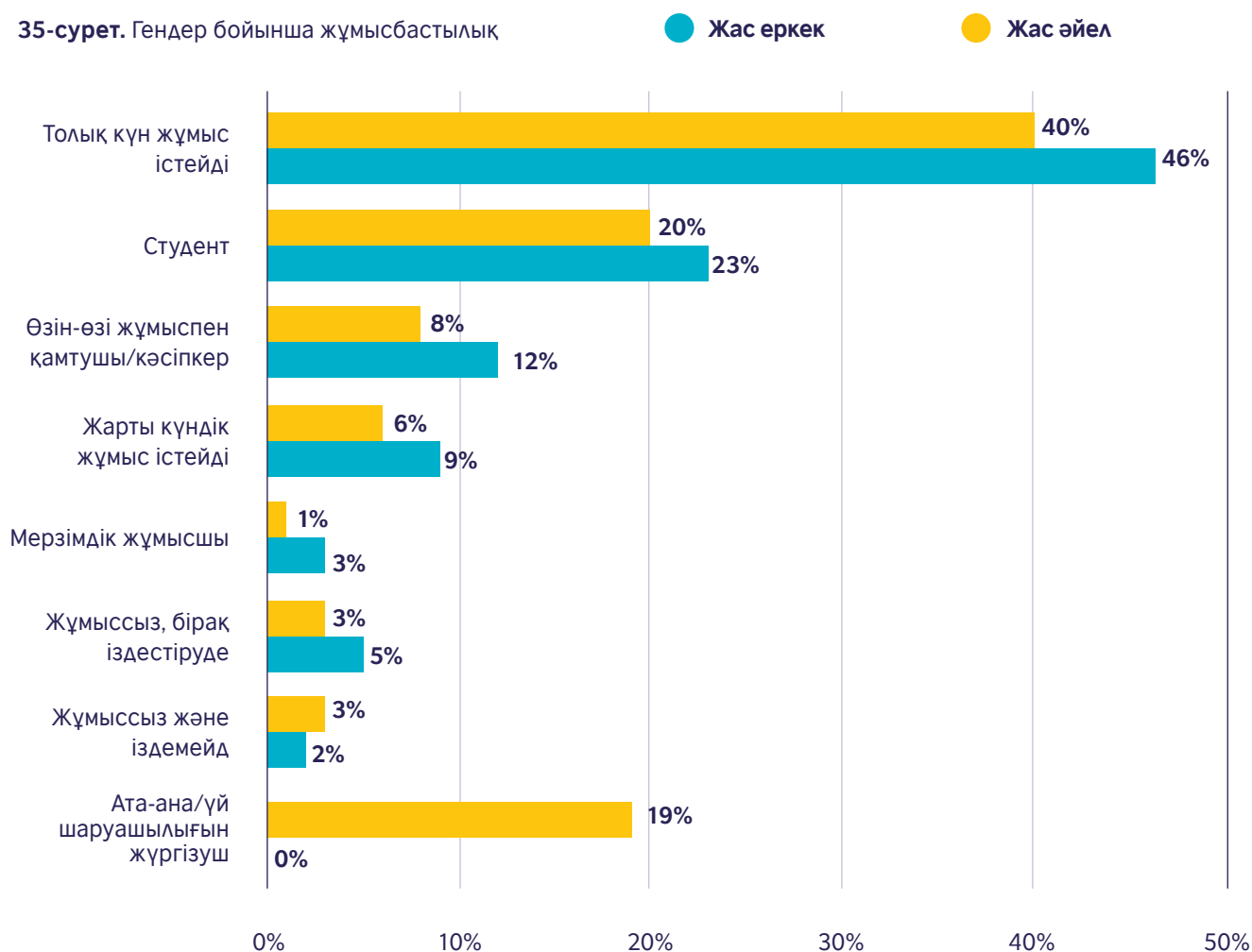
34-сурет. Жасы бойынша жұмысбастылық

Қазақстандағы ақылы емес еңбек саласында гендерге байланысты айқын бөлініс бар: тек жас әйелдер ғана өздерінің негізгі кәсібі ретінде ата-ана болу немесе үй шаруасындағы адам екенін көрсеткен, ал жас ер адамдардың ешқайсысы мұндай жауап бермеген. Алайда мәліметтерге сүйенсек, жас әйелдердің 46%-ы толық немесе жартылай жұмыс күнін істейтінін хабарласа, бұл көрсеткіш жас ер адамдар арасында 54%-ды құрайды. Бұл — Қазақстанда жас әйелдердің еңбек нарығына белсенді қатысып отырғанын көрсетеді (35-суретті қараңыз).

Гендерлік айырмашылықтар өзін-өзі жұмыспен қамту мен кәсіпкерлік саласында да байқалады: жас ер адамдардың 12%-ы бұл қызметті негізгі кәсібі деп көрсеткен, ал жас әйелдер арасында бұл көрсеткіш 8%-ды құрайды. Азырақ әйелдер жұмыссыз әрі жұмыс іздеп жүргенін мәлімдеді — бар болғаны 3%, ал ер адамдар арасында бұл көрсеткіш — 5%.

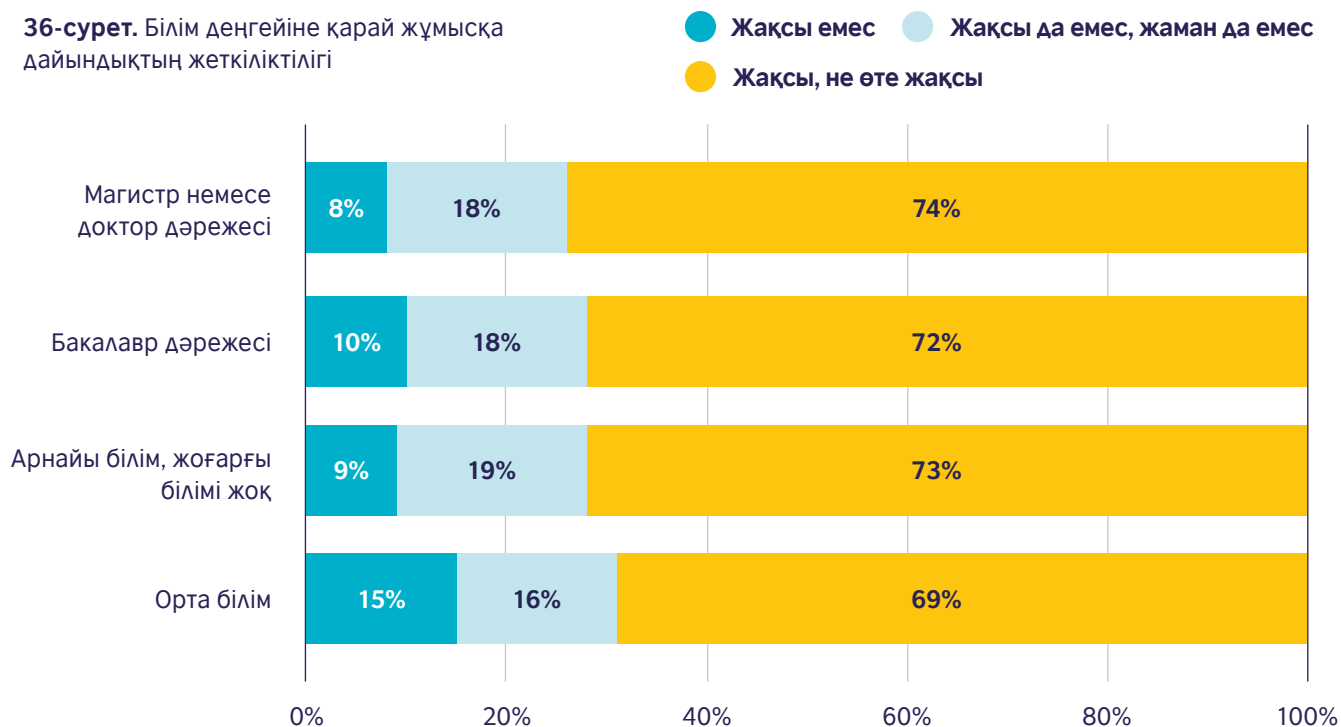
35-сурет. Гендер бойынша жұмысбастылық

Дағдылар

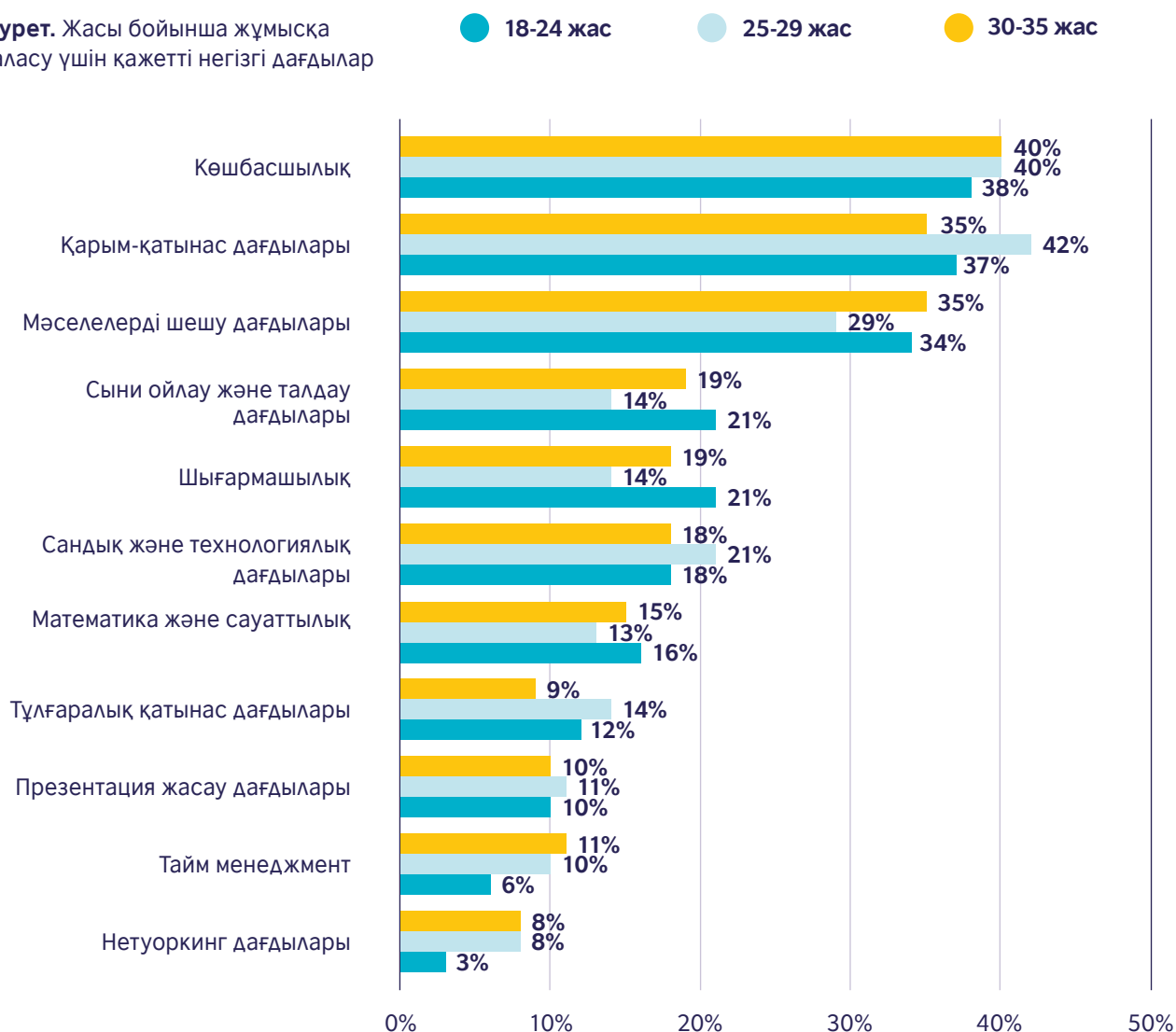
Сауалнама нәтижелері бойынша, Қазақстан жастарының басым бөлігі алған білімдерінің еңбек нарығына дайындық үшін жеткілікті болғанын айтады. Бұл барлық білім деңгейлеріне тән көрініс, алайда орта біліммен шектелген сұхбаткерлердің 15%-ы өздерінің жұмысқа дайындығына сенімсіздік білдірсе, бұл көрсеткіш жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім алған жастар арасында 8-10%-ды ғана құрайды (36-суретті қараңыз).

36-сурет. Білім деңгейіне қарай жұмысқа дайындықтың жеткіліктілігі

Ресми біліммен қатар, Қазақстан жастары еңбек нарығында табысқа жету үшін жұмсақ дағдылардың (soft skills) маңыздылығын жақсы түсінеді. Әртүрлі жас топтарында көшбасшылық, мәселе шешу және қарым-қатынас жасау дағдылары жұмыс әлемінде аса маңызды деп кеңінен мойындалған. Әсіресе ең жас сұхбаткерлер шығармашылық қабілеттің де маңызды рөл атқаратынын ерекше атап өтеді (37-суретті қараңыз).

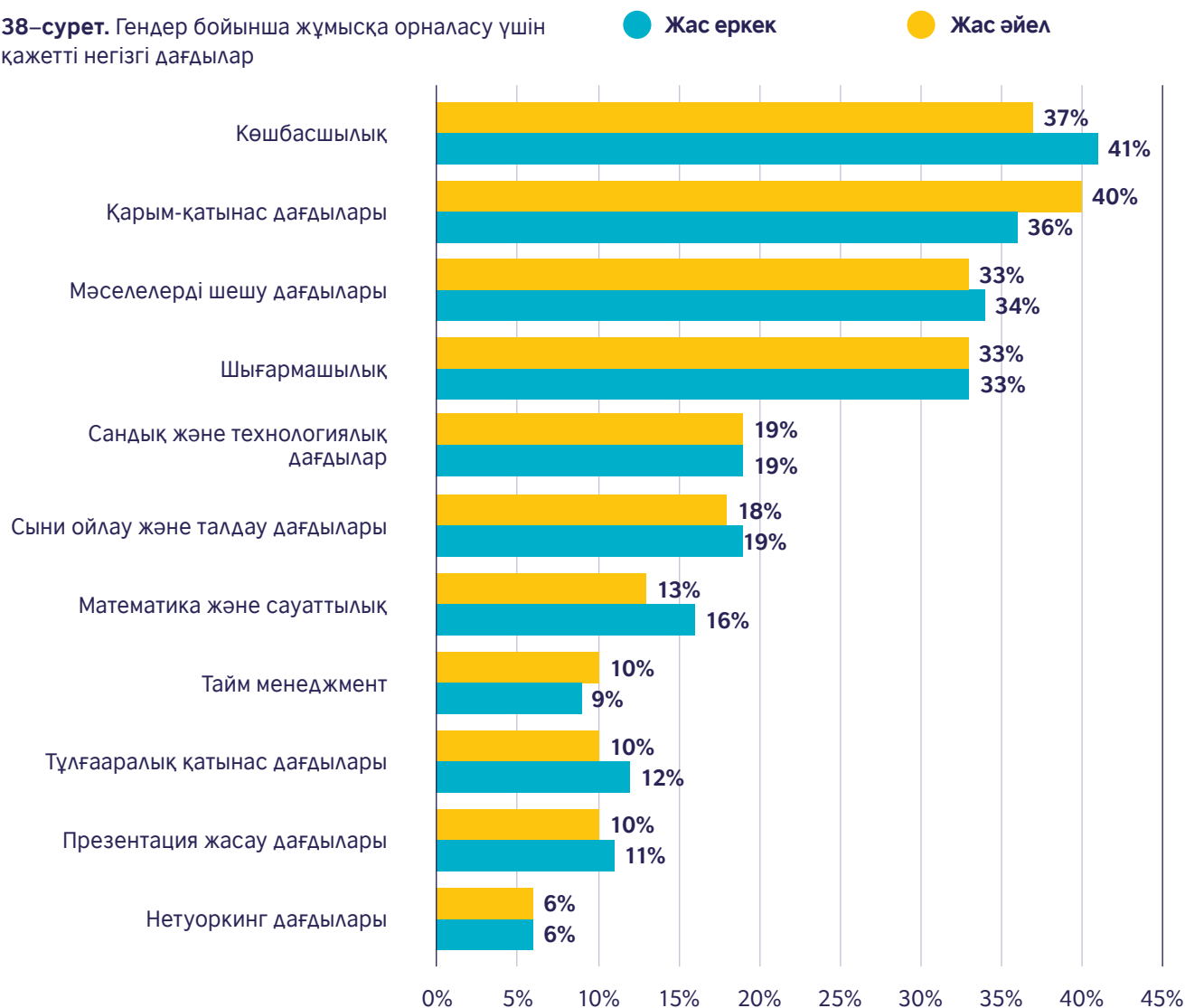
37-сурет. Жасы бойынша жұмысқа орналасу үшін қажетті негізгі дағдылар

Тіл меңгеру дағдысы (әдетте қарым-қатынас жасау дағдыларының құрамында қарастырылады) маңызды фактор ретінде бағаланады. Сұхбаттасушылардың айтуынша, жергілікті жұмыс орындары үшін қазақ тіліне деген сұраныс айтарлықтай артқан, ал ағылшын тілі Батыс Еуропа және АҚШ-пен байланыс орнатуда шешуші рөл атқарады. Тілді білу жұмысқа орналасу мүмкіндігін арттырып қана қоймай, халықаралық білім алу мүмкіндіктерін (мысалы, студенттік алмасу, шәкіртақылар) және шетелде жұмыс істеу жолдарын да кеңейтеді.

Жас ерлер мен әйелдердің еңбек нарығы үшін маңызды дағдыларға қатысты пікірлері ұқсас болғанымен, кейбір айырмашылықтар байқалады. Жас ер адамдар көшбасшылықты аса маңызды деп есептеу ықтималдығы жоғарырақ – 41%, ал жас әйелдер арасында бұл көрсеткіш – 37% (38-суретті қараңыз). Ал қарым-қатынас дағдыларына қатысты жас әйелдердің маңыздылықты жоғары бағалауы байқалады – 40%, ал жас ерлер арасында – 36%.

38-сурет. Гендер бойынша жұмысқа орналасу үшін қажетті негізгі дағдылар

Қазақстан жастары қазіргі таңда қарым-қатынас, көшбасшылық, шығармашылық және мәселе шешу дағдыларын дамыту жолында еңбек етіп жатыр. Олар өз армандары мен еңбек нарығындағы мүмкіндіктері туралы ой жүгіртіп, болашаққа нақты көзқарас қалыптастыруда.

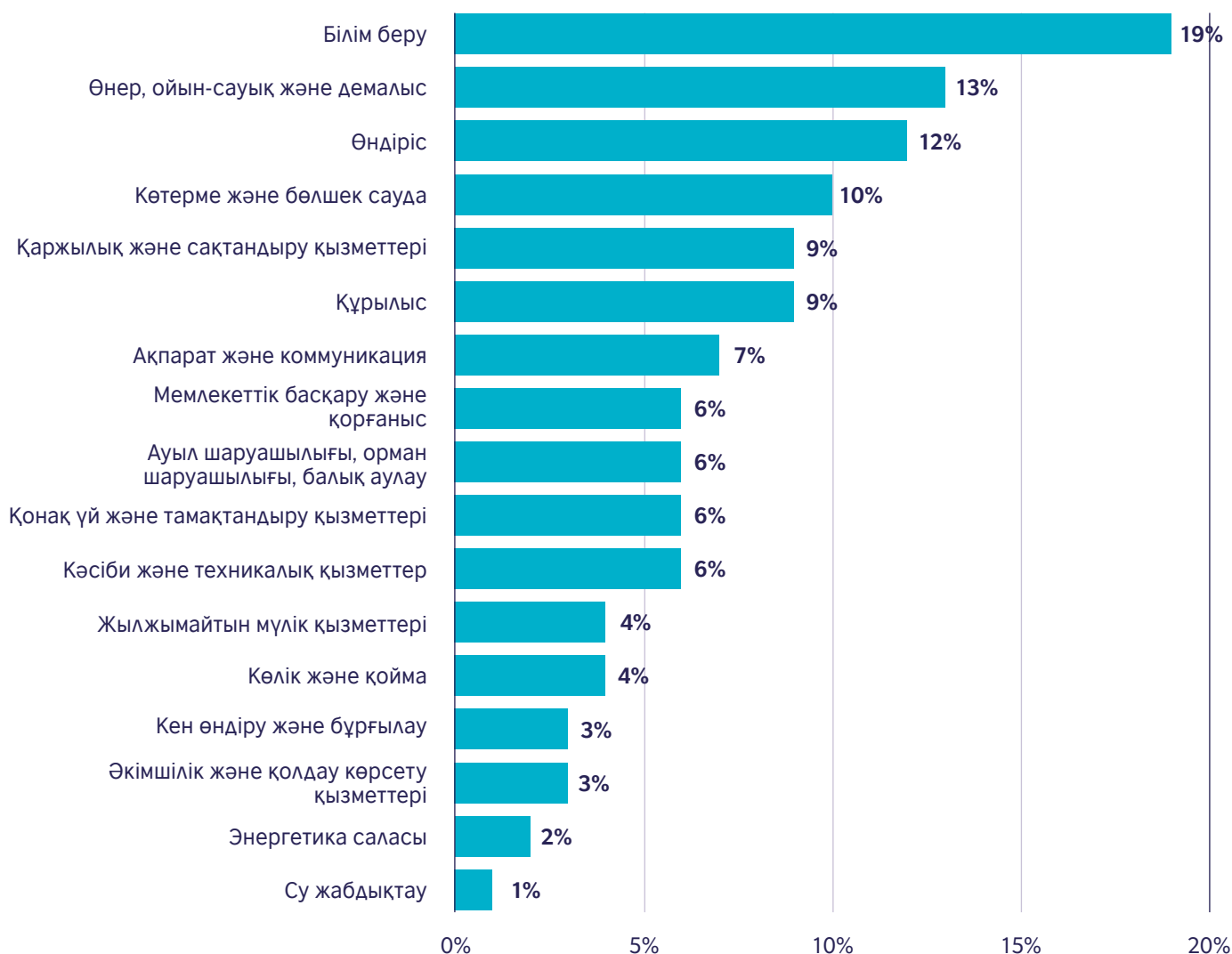
Жұмысқа ұмтылыс және мүмкіндіктерді қабылдау

Еңбек нарығындағы қазіргі жағдайларына қарамастан, қазақстандық жастар жұмыс саласындағы мүмкіндіктер туралы нақты түсінікке ие. Өмірдің басқа салаларындағыдай, олар өз болашағына да, елдің келешегіне де үмітпен қарайды.

Сұранысқа ие салалар

«Өскенде кім болғың келеді?» деген сұрақты көпшілігіміз бала кезімізде естігенбіз. Қазақстан жастары қандай салаларда жұмыс істегісі келетінін саралап көрген. Сауалнамаға қатысқандардың басым бөлігі білім беру саласын таңдаған (19%), одан кейінгі орындарда ойын-сауық саласы (13%) және өңдеу өнеркәсібі (12%) тұр (39-суретті қараңыз).

39-сурет. Еңбек нарығында сұранысқа ие салалар

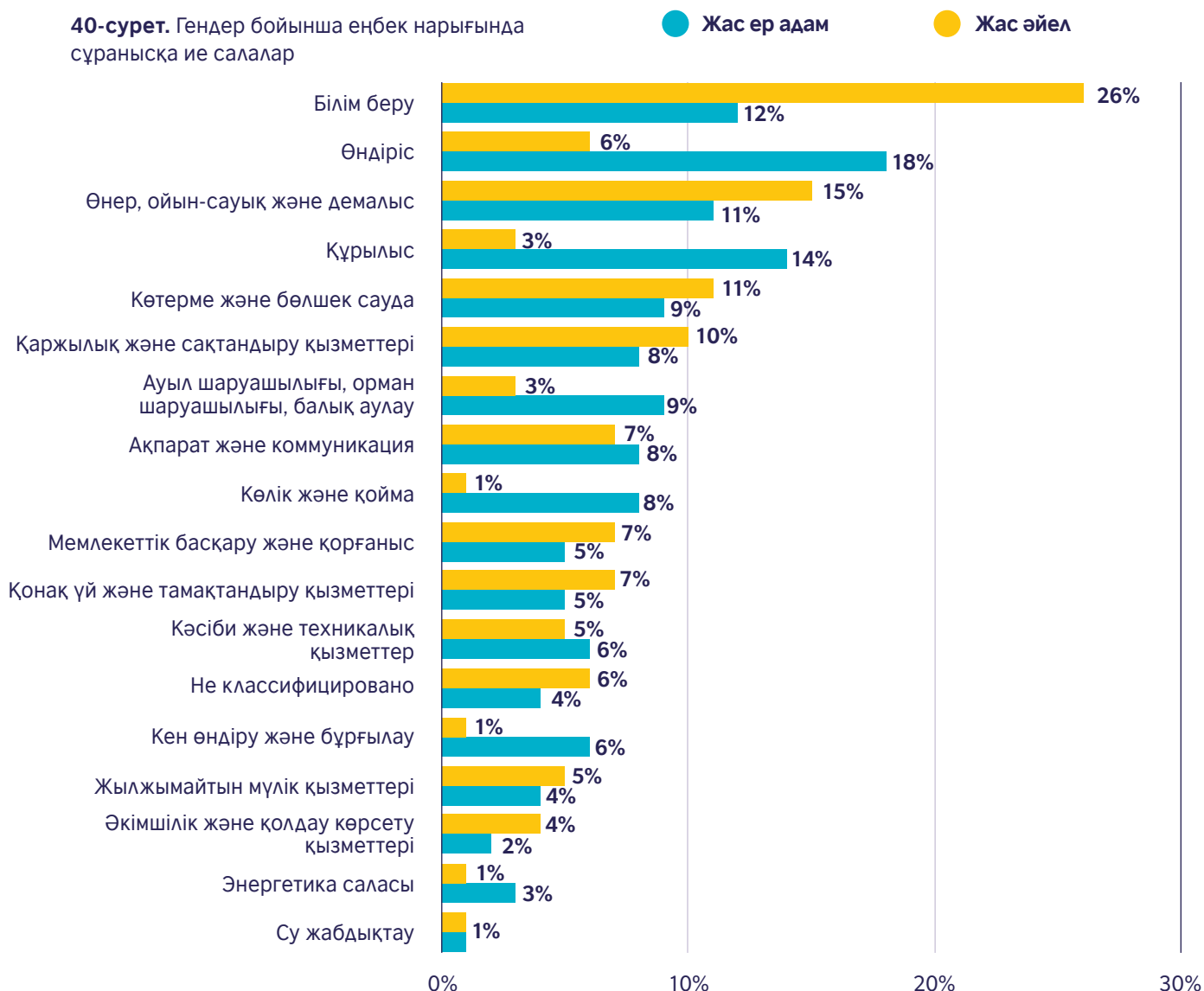

Жұмысқа тұру кезіндегі артықшылықтардың айтарлықтай гендерлік айырмашылықтары байқалады. Жалпы алғанда жастар үшін ең тартымды сала — білім беру, алайда бұл таңдау негізінен қыздардың тарапынан жасалады: әр төртінші жас әйел осы саланы қалайды, ал ерлер арасында бұл көрсеткіш тек әр оныншыға тең (40-суретті қараңыз). Сол сияқты, екінші ең қалаулы сала — ойын-сауық индустриясы — әйелдерге көбірек ұнайды, дегенмен айырмашылық

аздау: әйелдердің 15%-ы, ерлердің 11%-ы бұл саланы таңдаған.

Өңдеу өнеркәсібінде де айқын гендерлік айырмашылық байқалады: бұл саланы ерлердің 18%-ы таңдаса, әйелдер арасында бұл көрсеткіш небәрі 6 %-ды құрайды. Ұқсас жағдай құрылыс саласында да байқалады — оны ерлердің 14 %-ы қаласа, әйелдер арасында бұл көрсеткіш 3% ғана.

40-сурет. Гендер бойынша еңбек нарығында сұранысқа ие салалар

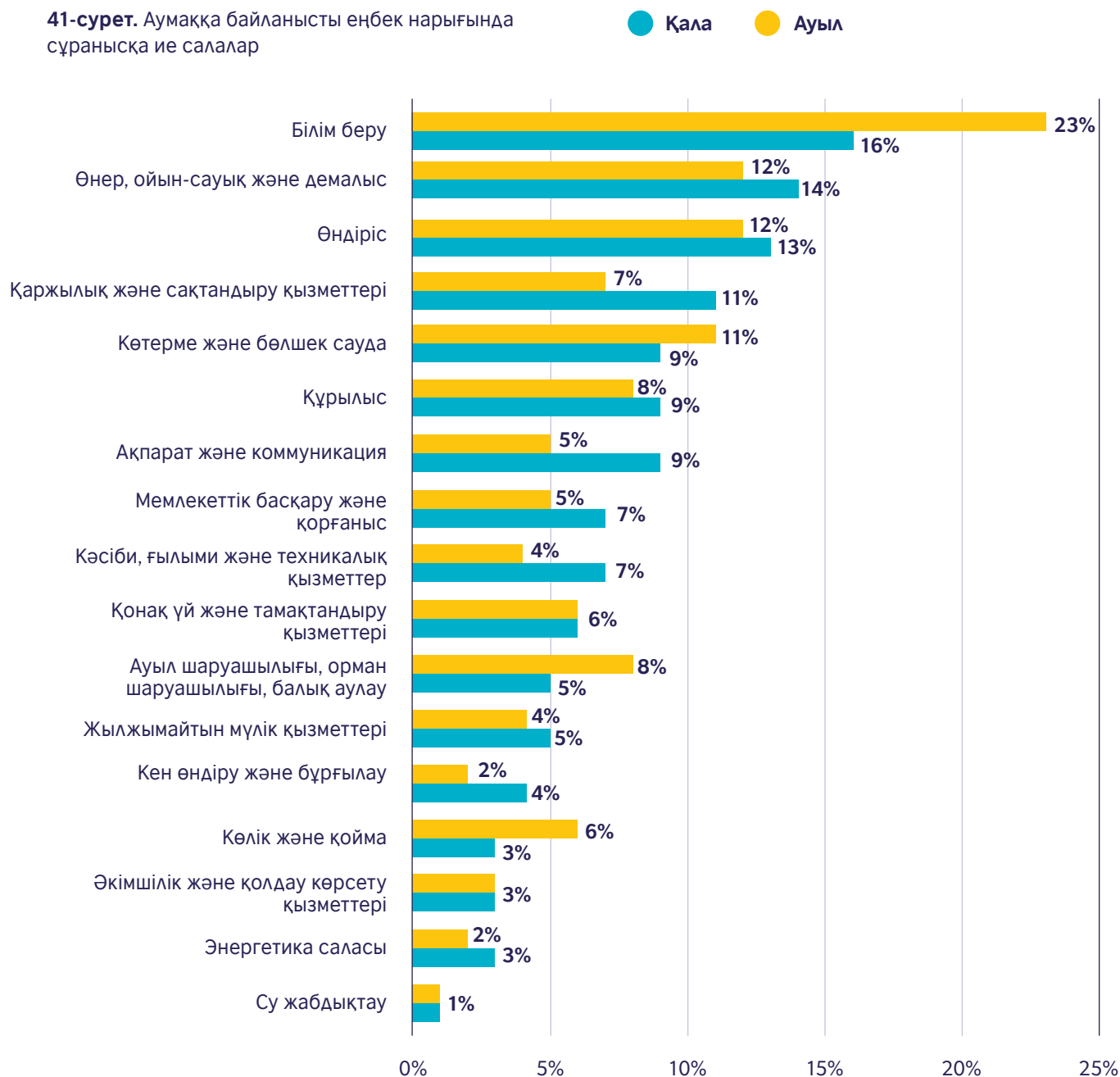

Жастардың ұнататын жұмыс салалары бойынша қала мен ауыл арасындағы айырмашылықтар айтарлықтай (41-суретті қараңыз). Ауылдық жерлерде білім беру саласы әлдеқайда танымал — бұл саланы әр төртінші жас ауыл тұрғыны таңдаса, қалалық жастар арасында бұл көрсеткіш алтының біріне де жетпейді.

Өндіріс және ойын-сауық салаларындағы артықшылықтардың айтарлықтай айырмашылығы жоқ. Алайда қалалық жастар қаржы саласына (тиісінше 11% және 7%), ақпарат және коммуникация саласына (9% бен 5%), сондай-ақ кәсіби және ғылыми

қызметтерге (7% бен 4%) ауылдықтарға қарағанда көбірек қызығушылық танытады. Күткендей, ауыл жастары ауыл шаруашылығы, орман шаруашылығы және балық шаруашылығы саласында жұмыс істеуге көбірек ниетті — бұл саланы ауылдық жастардың 8%-ы, ал қалалық жастардың 5%-ы қалайды.

41-сурет. Аумаққа байланысты еңбек нарығында сұранысқа ие салалар

Жеке қалауларынан бөлек, қатысушылар алдағы жылдары ең үлкен әлеуетке ие болатын салалар туралы да ой бөлісті. Тағы да бірінші орынға білім беру және оқыту саласы шықты — бұл саланы жастардың өздері де жұмыс істеуге лайық деп санауы осы сеніммен байланысты болуы мүмкін.

Сауалнама қатысушылары туризм және қонақжайлылық саласын екінші ең келешегі зор сала деп атап өтті, бұл тұжырым ресми деректермен де расталады. Қазақстанның Туризм және спорт министрлігінің мәліметіне сәйкес, 2024 жылы елге келген халықаралық туристер саны алдыңғы жылмен салыстырғанда 60%-ға артқан. Ішкі туризм де тұрақты өсім көрсетіп, 10 миллионнан астам туристке жеткен. Туризм саласының әлеуетіне арналған фокус-топ талқылаулары сауалнама нәтижелерін толықтырады. Жастар Қазақстанның табиғи көрікті жерлерінің (мысалы, таулар мен көлдер) эстетикалық құндылығын, сондай-ақ қалаларының тартымдылығы мен заманауилығын атап өтті. Олар туризм саласының даму әлеуетін айтарлықтай жоғары деп есептейді және бұл тұрғыда көрші Өзбекстанды мысалға келтіреді — ол туристік бағыт ретінде жақсы танылған ел.

Фокус-топқа қатысушының біреуі былай деді:

Қазақстан туризм саласына инвестиция тартуға болатын орын бола алады. Бізде көптеген туристік бағыттарды дамыту үшін көп жұмыс істеу керек.

Ер адам, 18-23 жас

IT және цифрлық қызметтер саласы жалпы алғанда келешегі зор салалар тізімінде сегізінші орын алады (21%), бірақ бұл сала қалалардағы жастар үшін үшінші ең келешегі зор салалардың бірі болып табылады (42-суретті қараңыз). IT саласының әлеуеті және оның жастар үшін мүмкіндіктері үлкен қалалардағы фокус-топтар мен сұхбаттарда маңызды талқылау тақырыбына айналды. IT мамандықтары жас кәсіпқойлар үшін әсіресе тартымды, себебі олар тек икемділікпен ғана емес, сонымен қатар жиі шетелдік компаниялармен жұмыс істеуді талап етеді, бұл өз кезегінде жоғары бәсекеге қабілетті жалақы мен жеңілдіктер ұсынады. Жеке экономикадан тыс, IT саласы жастар үшін ұлттық мақтаныш көзіне айналған, себебі көптеген жастар оны Қазақстанның прогрессивті, болашаққа бағытталған сипатының көрінісі ретінде көреді. Бұл оптимистік көзқарас үлкен қаладан шыққан бір сұхбаттасушының сөздерінде байқалды:

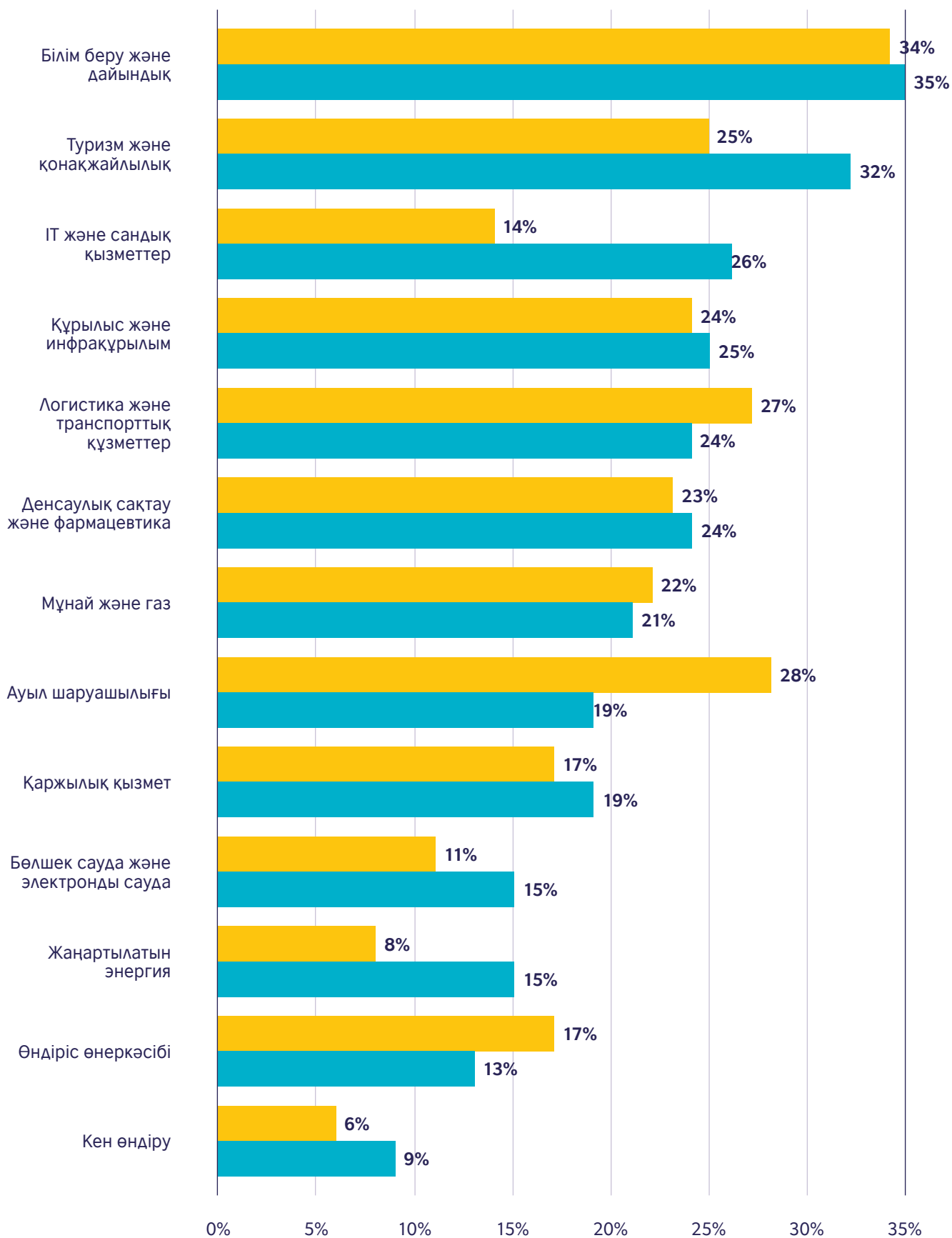

Жақын арада IT саласында компаниялар саны арта береді деп ойлаймын, өйткені бізде сапалы мамандардың саны көп болады. Біздің IT қауымдастығымыз өз-өзімен дамып жатыр. Қазір оқып жүрген студенттер оқуды бітіріп, халықаралық IT компаниялары да Қазақстанда мықты адам капиталы бар екенін байқайды.

Ер адам, 22 жаста

42-сурет. Аумақ бойынша келесі бес жылдағы болашағы зор жұмыс мүмкіндіктері

● Қала ● Ауыл

Шетелде жұмыс мүмкіндіктері

Қазақстан жоғары орта табысты ел ретінде эмигранттарды көптеп шығару ықтималдығына ие (де Хаас, 2024). Кедейлікпен күрес жүргізіліп, жастар бұқаралық ақпарат құралдары мен интернетке көбірек қолжетімділік алған сайын, жұмыс және/немесе оқу үшін шетелге көшу мүмкіндігі барған сайын тартымды, әрі мүмкін болады.

Фредерик Эберт Қорының 2021 жылғы Қазақстандағы жастар арасында жүргізілген зерттеуіне сәйкес, сұралғандардың 28%-ы шетелде тұрып, оқу ниеті бар екенін білдірсе, ең жас топта (14-19 жастағылар) бұл көрсеткіш 33%-ға жеткен (Липина, 2021). Сол сияқты, біздің сауалнамамыз көрсеткендей, 33% жас қазақстандықтар басқа елге

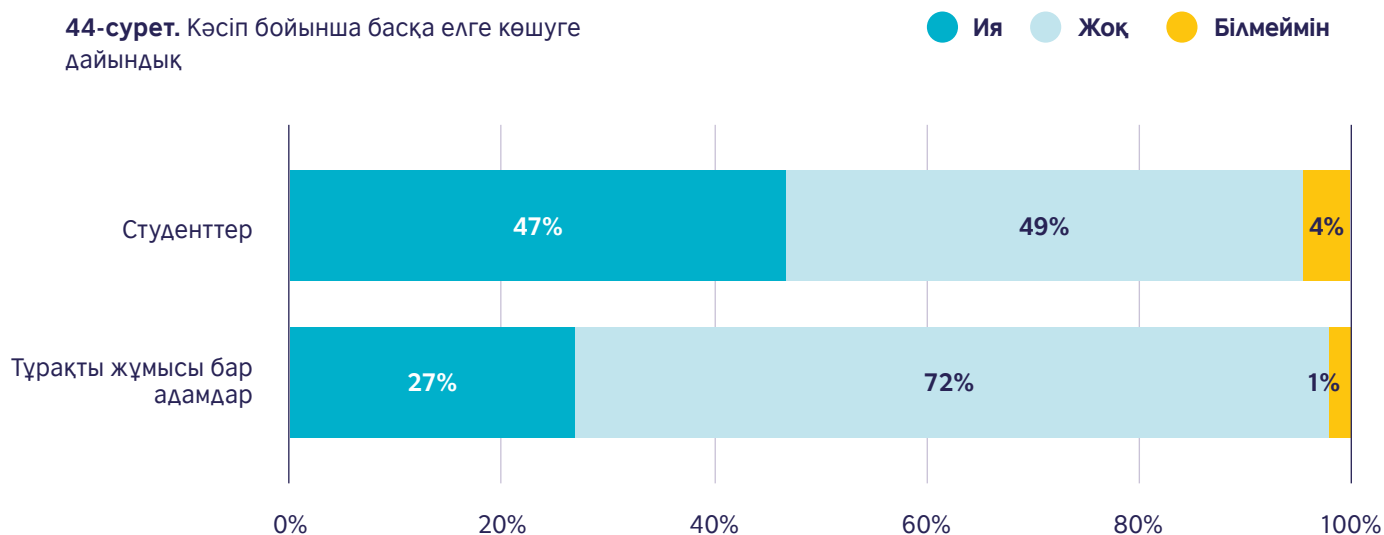
көшуге дайын (43-суретті қараңыз).

Деректер бойынша сұралған студенттердің жартысы (47%) шетелге көшуге ұмтылады (44-суретті қараңыз). Бұл көрсеткіш толық жұмыс істейтіндер арасында 27%-ға төмендейді, олардың көпшілігі Қазақстанда қалуды қалайды.

43-сурет. Басқа елге көшуге дайындық

44-сурет. Кәсіп бойынша басқа елге көшуге дайындық

Фокус топтары жас қазақстандықтардың көші-қон туралы көзқарастары мен ниеттерін тереңірек зерттеді. Қатысушылардың көшуге деген мотивациялары үш негізгі факторға топтасты. Біріншіден, басқа елдерде жұмыс істеу жағдайларының жақсырақ жалақы, әлеуметтік жеңілдіктер мен жұмыс және жеке өмір теңгерімін ұсынатыны туралы кеңінен таралған пікір бар. Екіншіден, халықаралық тәжірибе еңбек нарығында сұранысқа ие болуды арттыру, нарыққа шығу мүмкіндіктерін кеңейту және болашақта бизнес немесе жұмыс мүмкіндіктерін орнату үшін құнды құрал ретінде қарастырылады. Үшіншіден, жұмысқа қатысты емес себептерден тыс, басқа мәдениеттерге деген шынайы қызығушылық және әртүрлі өмір салттарын тікелей көру тілегі бар.

Сапалық деректер жас қазақстандықтардың көші-қонға деген армандарын байыта түседі. Қашықтан жұмыс істеу мүмкіндігі жақсы өмір сүру сапасы бар жерлерде тұру мүмкіндігі ретінде қарастырылады. Бір қатысушы былай дейді:

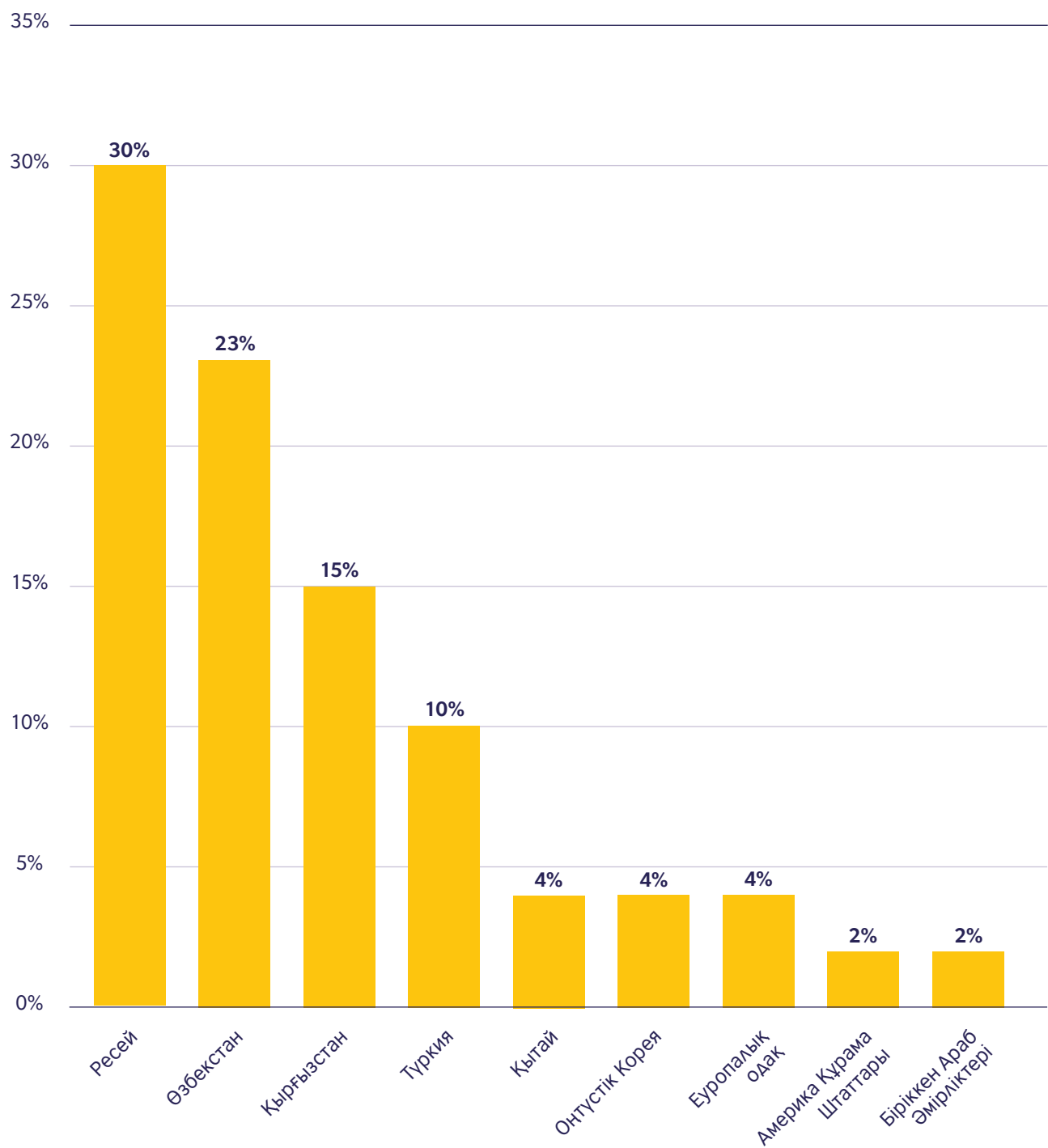
“

Білімді жас адамдар арасында мұндай үрдісті байқаймын. Олар өздеріне егер олар бұл сомамен Бали немесе Бангкок сияқты қызықты, дамыған елдерде әлдеқайда жақсы өмір сүре алатын болса, неге Алматыда 300 000-400 000 теңге төлеп пәтер жалдауы керек деген сұрақ қояды. Себебі бізде үлкен қалалар мен мегаполистерде тұру бағасы өте жоғары, ал басқа Азия елдерімен салыстырғанда бізде өмір сүру қымбат. Менің таныстарым, сыныптастарым, достарым бар, олар сонда көшіп кетіп жатыр. Бұл біздің таңдауымызға үлкен әсер етеді.

Ер адам, 22 жаста

Жапония, Оңтүстік Корея, Түркия және АҚШ ерекше тартымды бағыттар ретінде қарастырылады. Алайда зерттеу деректері көрсеткендей, бұрын шетелде тұрған жастардың көпшілігі негізінен көрші елдерде тұрды: 30% Ресейде, 23% Өзбекстанда және 15% Қырғызстанда (45-суретті қараңыз).

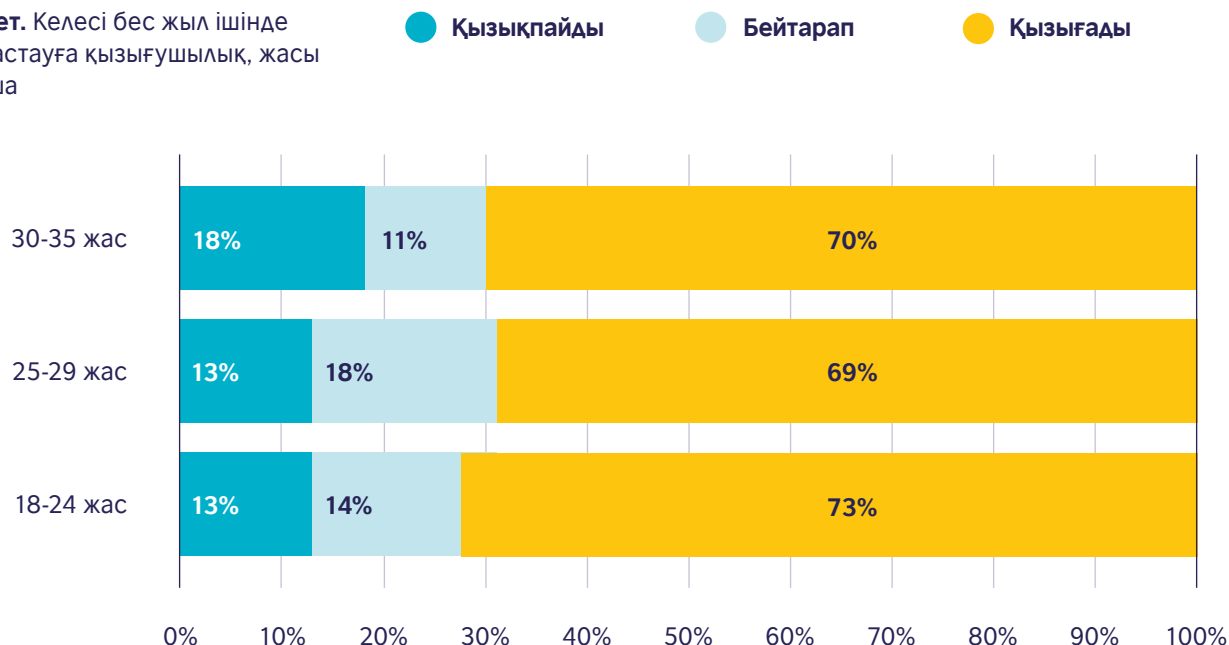
45-сурет. Бұрынғы тұрғылықты ел

Кәсіпкерлік және жеке еңбек

Кәсіпкерлік – жас қазақстандықтар үшін үлкен қызығушылық тудыратын сала. Барлық жас топтарында сауалнамаға қатысушылардың екіден үші келесі бес жыл ішінде өз бизнесін ашуға қызығушылық танытады, бірақ қазіргі уақытта тек 10%-ы ғана өзін-өзі жұмыспен қамтыған (46-суретке қараңыз).

46-сурет. Келесі бес жыл ішінде кәсіп бастауға қызығушылық, жасы бойынша

Сапалық деректер осы күшті үдеріс туралы қосымша түсініктер береді. Сұхбатқа қатысушылар мен фокус-топтар қатысушыларының айтуынша, кәсіпкерлік рухы COVID-19 пандемиясынан кейін күшіне енді, өйткені өз бетінше жұмыс істеу үлкен тәуелсіздік, икемділік және бақылау мүмкіндігін ұсынады. Дәстүрлі жұмыспен салыстырғанда, жоғары табыс табу мүмкіндігі қосымша ынталандырушы фактор болып табылады (бұл жас адамдардың төмен жалақылар туралы алаңдаушылығын көрсетеді, келесі бөлімде қарастырылған). Мемлекет кәсіпкерлікті қолдау үшін түрлі бастамалар әзірлейді, олардың ішінде азаматтарды кәсіпкерлікке тартуға бағытталған «Еңбек» бағдарламасы және жастар кәсіпкерлігін қолдауға арналған «Жас кәсіпкер» бағдарламасы бар.

«Қазақстанның келесі буыны» зерттеуінің қатысушылары кәсіпкерлікке деген бұл қызығушылықты жастар арасында өз-өзіне сенімділікке және тәуелсіздікке ұмтылудың ауқымды өзгерісінің бір бөлігі ретінде көреді. Бұл тәуелсіздік пен автономияға деген құштарлық кәсіпкерліктің өсуіне себеп болар ма, әлде оның нәтижесі болар ма деген сұрақ әлі де анық емес, бірақ көптеген адамдар оны осы ұрпақтың ерекшелігі ретінде қабылдайды.

Мен өзімнен кіші таныстарым арасында жұмыс орнын жиі ауыстыру әдеттегі жағдайға айналғанын байқаймын. Бұрынғы ұрпаққа қарағанда, олардың компанияға немесе фирмаға адал болып қалу деген қағидаттары жоқ сияқты. Бұл адамдар өздеріне, өз күштеріне және белгілі бір жұмыс орнында қаншалықты жайлы екендеріне көбірек сүйенетін сияқты.

Әйел, 29 жаста

Зерттеу нәтижелері бойынша кәсіпкерлікке қызығушылық танытқан респонденттер мен өз бетінше жұмыс істейтін адамдардың саны арасындағы айырмашылық бизнесті бастауға кедергі болатын мәселелермен түсіндірілуі мүмкін. Респонденттердің айтуынша, ең үлкен қиындық қаржыға қолжетімділік (50%), одан кейін дағдылар мен тәжірибенің жетіспеушілігі (32%) болып табылады (47-сурет).

47-сурет. Кәсіп бастауға кедергі келтіретін негізгі факторлар

Жастарды жұмыспен қамту мәселелері

Бұл зерттеу жастардың еңбек нарығына кіруге және онда жұмыс істеуге тырысқанда кездесетін қиындықтары туралы түсініктер береді. Сұхбаткерлердің көпшілігі төмен жалақыларды (68%), ұзақ жұмыс сағаттарын (38%) және жұмыс орнындағы сыбайлас жемқорлықты (37%)

негізгі қиындықтар ретінде атап өтеді (48-суретті қараңыз). Сұхбаткерлердің бестен бірі басқа қиындықтарды атап өтті, мысалы, жұмыс этикасының жетіспеушілігі, әділетсіз қарым-қатынас, қолайсыз жұмыс жағдайлары және мансаптық өсу мүмкіндіктерінің болмауы.

48-сурет. Жастардың жұмыспен қамтудағы кездесетін қиындықтары

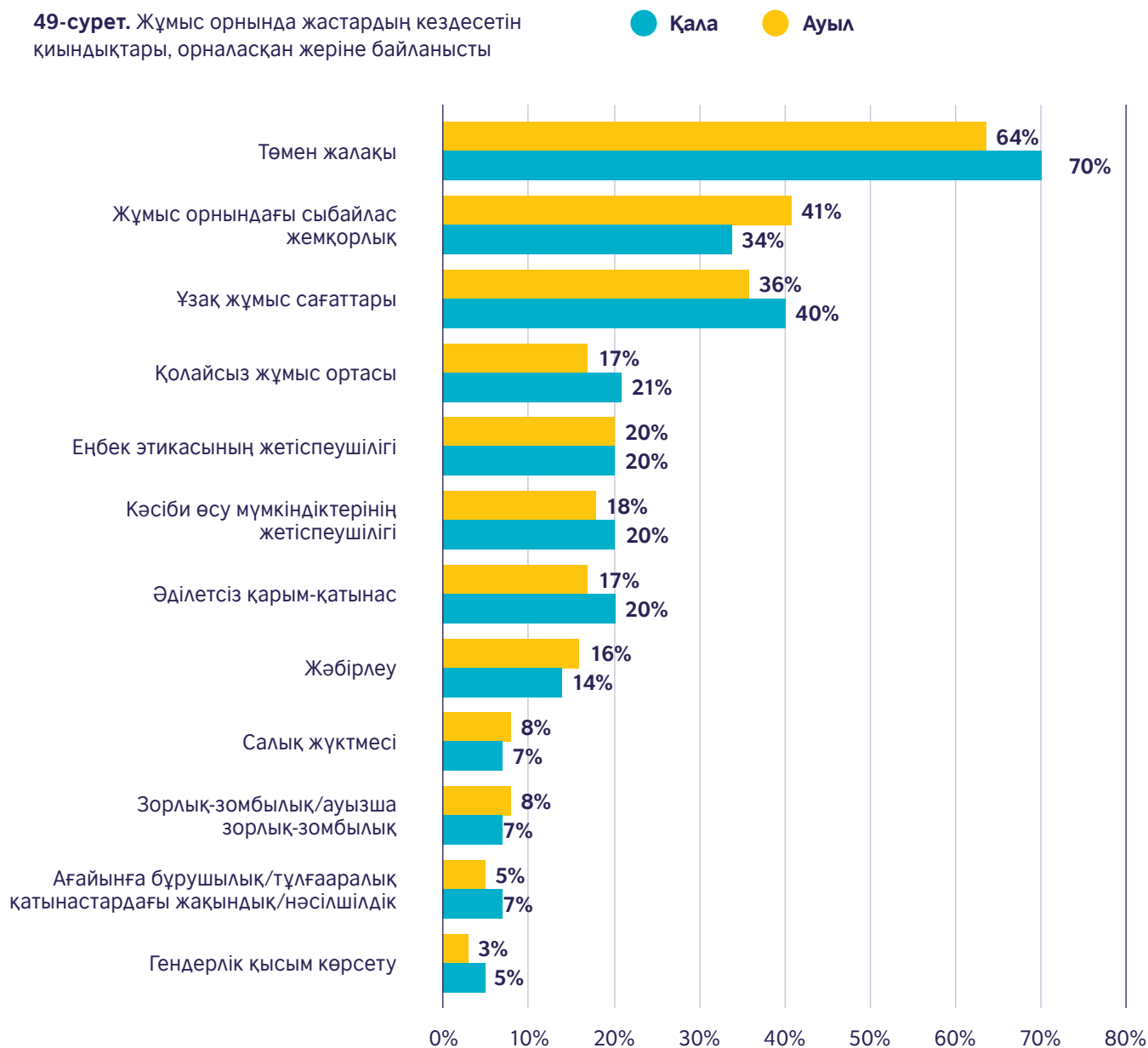

Төмен жалақылар

Төмен жалақылар ауылдық және қалалық аймақтардағы жастар үшін басты мәселе болып табылады, қалалық аймақтарда бұл мәселені 70% жастар көтерсе, ауылдық аймақтарда 64% жастар мұны басты қиындық ретінде қарастырады (49-суретті қараңыз). Ауылдық аймақтардағы

жастардың көбірек бөлігі жұмыс орнындағы сыбайлас жемқорлықты мәселе ретінде көреді (41%), ал қалалық аймақтарда бұл көрсеткіш 34% құрайды. Бұл сыбайлас жемқорлық ауылдық аймақтардағы жастар үшін жұмыс ұзақ сағаттардан кейін екінші үлкен мәселе болып табылады.

49-сурет. Жұмыс орнында жастардың кездесетін қиындықтары, орналасқан жеріне байланысты

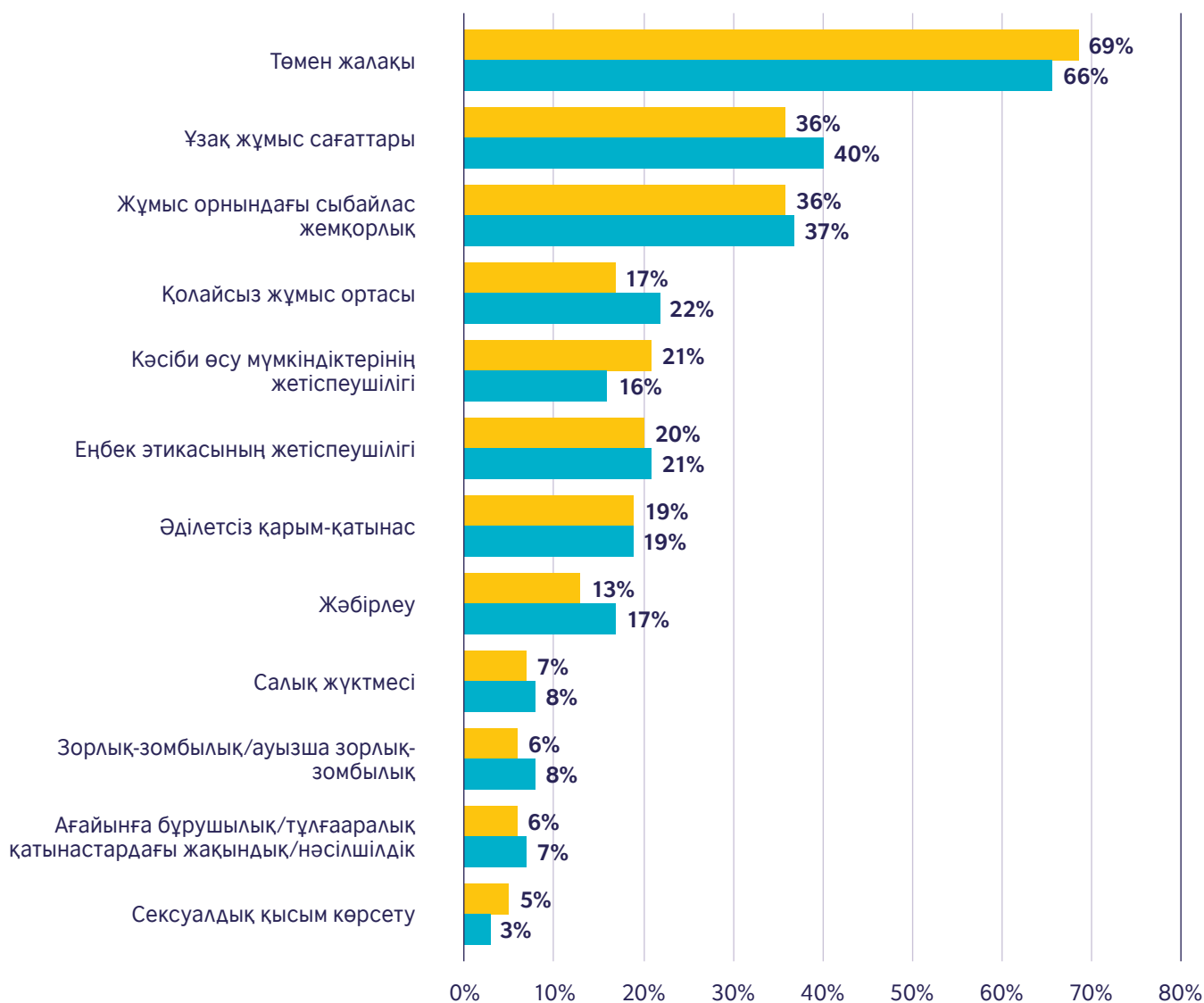

Жас қыздар мен жас жігіттер ең өзекті қиындықтар бойынша жалпы алғанда ұқсас пікірді ұстанады (50-сурет қараңыз). Жас қыздар төмен жалақыларға көбірек алаңдайды (69%, жас жігіттермен 66% салыстырғанда), ал жас жігіттер ұзақ жұмыс уақытының қиын екенін жиі көрсетеді (40%, жас қыздарға 36% қарағанда).

50-сурет. Жас адамдардың жұмысқа орналасуда кездесетін қиындықтары, гендер бойынша

● Жас ер адам

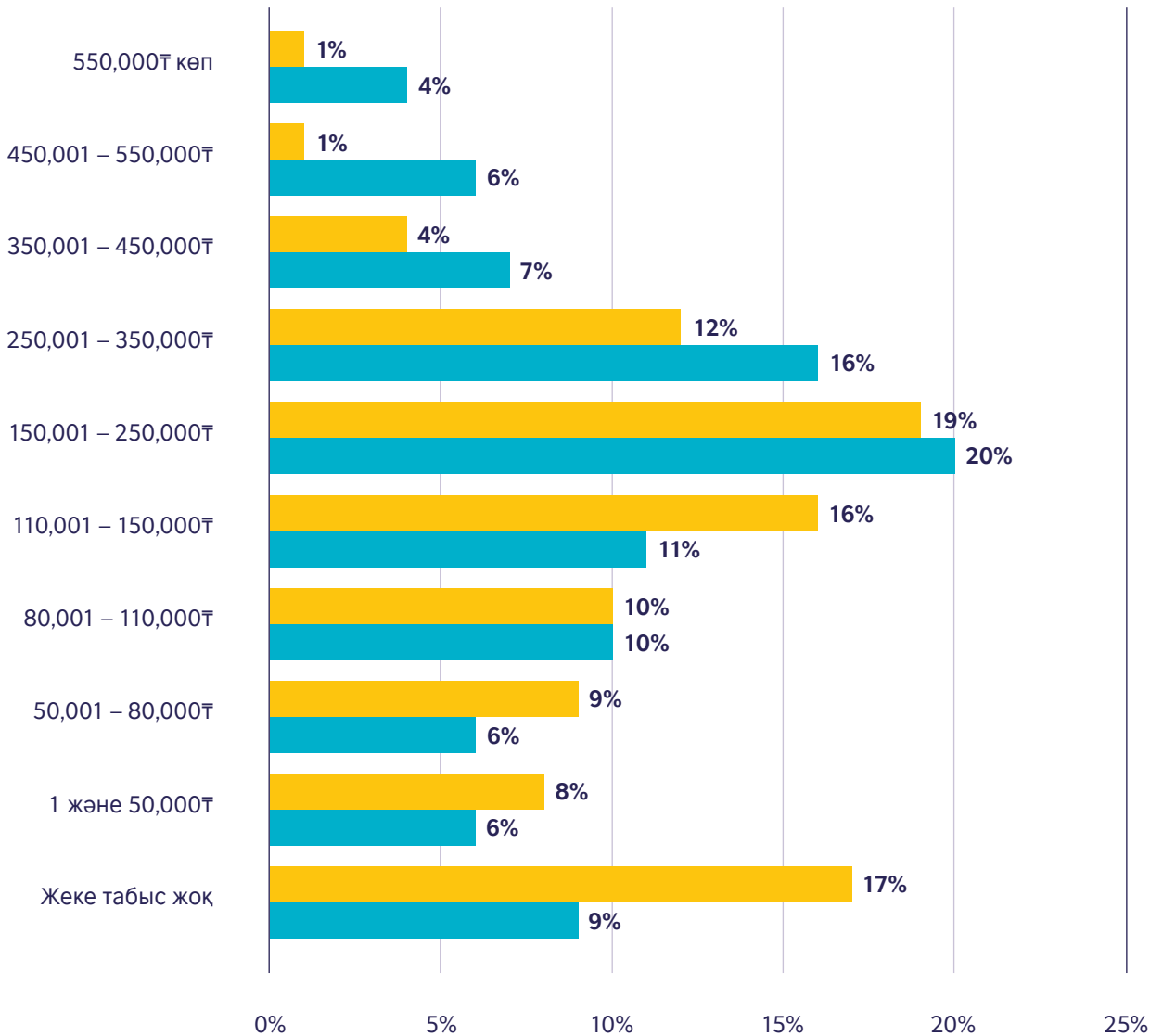
● Жас әйел

Сауалнамаға қатысушылардың табысы туралы деректер ұқсас гендерлік айырмашылықты көрсетеді. Жалақының жеткіліксіздігі барлық секторлардағы жұмысшыларға әсер етсе де, жас қыздар бұл экономикалық қысымның ауыртпалығын басқаға қарағанда көп сезінеді (51-сурет қараңыз).

51-сурет. Жеке табыс (теңге (₸)), гендер бойынша

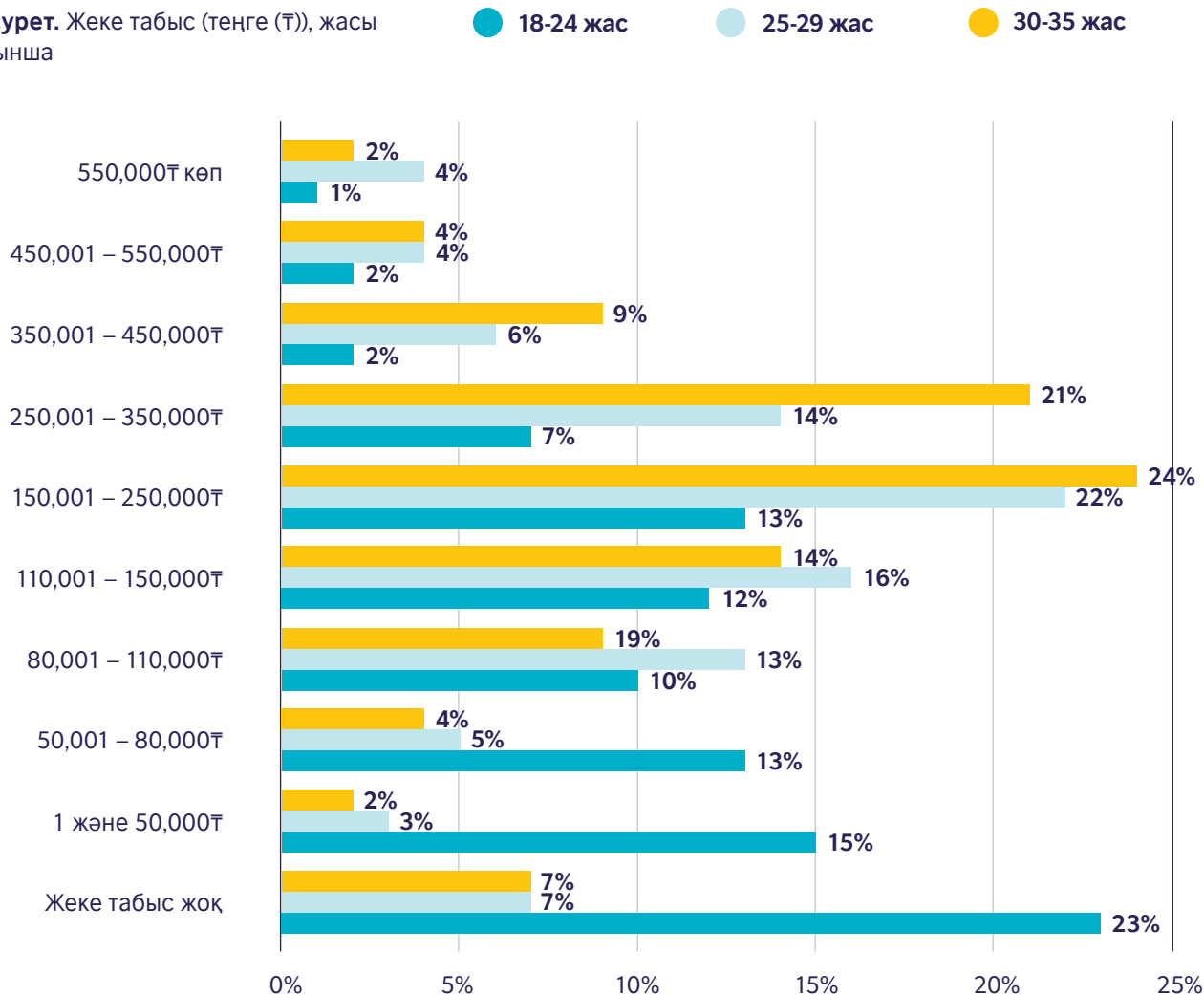
Жас ер адам Жас әйел

Ескерту: 100 000 ₸ = 160 фунт стерлинг
(2025 жылғы 12 ақпандағы бағам бойынша)

Жас топтарына негізделген табыс талдауы белгілі бір үлгілерді көрсетеді. Жас топтар әдетте ең төменгі орташа табысты табады, ал орташа және жоғары деңгейдегі табысты (KZT 150,001-555,000) ең көп табатындар ең ересек жас топтарында кездеседі. Алайда 25-29 жас аралығындағы топта ең жоғары табыс деңгейін табатын адамдар бар (52-сурет қараңыз).

52-сурет. Жеке табыс (теңге (Т)), жасы бойынша

Ескерту: 100 000 Т = 160 фунт стерлинг
(2025 жылғы 12 ақпандағы бағам бойынша)

Кәсіпке теңдей қолжетімділіктің болмауы

Төмен жалақы мәселесі жастардың көпшілігі жұмысқа орналасу кезінде шамадан тыс талаптар қойылатынын сезінуімен ұштасып отыр. Жұмыс іздеушілер әсіресе жұмыс тәжірибесі мен тіл білуге қойылатын жоғары талаптарды атап өтті, бұл ретте қазақ тіліне деген сұраныстың артып келе жатқаны байқалады. Жоғары талаптар мен төмен жалақының үйлесімі жұмыс берушілер тым көп талап етіп, тым аз ұсынуға деген пікірді кеңінен тудырған.

Сапалық зерттеу нәтижелері жұмысқа теңдей қол жеткізуді шектейтін басқа да маңызды факторларды айқындайды. Оларға мүгедектік жағдайы, географиялық орналасуы, әлеуметтік топ және тілдік қабілеттер жатады. Мүгедектігі бар жастар, ауылдық немесе шағын қалалардан шыққан адамдар, жұмыс тобынан шыққан жастар және қазақ тілін білмейтіндер сапалы жұмысқа орналасу кезінде айтарлықтай қиындықтарға тап болатынын хабарлады.

Фокус-топ қатысушылары бұл теңсіздіктердің қалай көрініс табатынын және жалғасып отыратынын туралы әртүрлі пікірлер айтты. Кейбіреулері негізгі және жоғары білімге қолжетімділіктегі айырмашылықтарды атап өтсе, басқалары әлеуметтік орталарға байланысты желілік мүмкіндіктердің әртүрлі болуын айтты. Жұмыс орындарына жақын орналасу факторы да маңызды рөл атқарады. Алайда бұл кемшіліктердің өмірдің ерте кезеңінде басталып, жастардың әл-ауқатына ұзақ мерзімде әсер ететінін көбісі мойындайды.

Мүгедектігі бар жастар тап болатын қиындықтар осы көрсетілген кедергілердің барлығын қамтиды. Бір қатысушы былай деді:

Мүгедектігі бар жастарға әлдеқайда қиын, себебі олардың мүлде тәжірибесі жоқ — тіпті жартылай жұмыс уақытымен істеген жұмыстары да жоқ.

Әйел, 34 жаста

Сапалық деректер репрезентативті болуға арналмағанымен, олар жастардың кәсіби дамуға ерте кезеңде қол жеткізе алмауы болашақтағы мансаптық мүмкіндіктерді шектеп, ұзақ мерзімді экономикалық ұтқырлық пен әл-ауқатқа әсер ететін теңсіздік циклдерін қалай тудыратынын айқын көрсетеді.

Әділетсіздік пен сыбайлас жемқорлық

Жұмыс орнындағы сыбайлас жемқорлықты сауалнамаға қатысушылардың үштен бірінен астамы қиындық ретінде көрсетеді, ал ауылдық жерлердегі жастар арасында бұл көрсеткіш 40%-дан асады.

Фокус-топтар мен сұхбатқа қатысушылар бұл мәселеге ерекше алаңдаушылық білдірді, әсіресе кадрларды іріктеу мен қызмет бойынша көтерілудегі әділетсіз тәжірибелерді атап өтті. Жұмыс орнындағы бәсекелестікке түрлі сыртқы факторлар әсер етуі мүмкін болғанымен, саяси байланыстар мен отбасылық қатынастар үнемі ең кең таралған факторлар ретінде аталды. Кейбір сұхбат берушілер қалыптасқан саяси құрылымдармен үйлесімділік үкімет мекемелері мен мемлекеттік университеттерде мансаптық өсімге жетуде артықшылық береді деп есептейді.

Қатысушылардың пікірінше, жұмыс нарығындағы ағайынға бұрушылық (непотизм) пен отбасылық ықпалдың кең таралуы қазіргі әлеуметтік теңсіздікті сақтап тұрған негізгі тетіктердің бірі болып табылады. Ықпалды отбасылардан шыққан жастар қалыптасқан байланыстардың арқасында жұмысқа орналасуда және кейінгі мансаптық өсуінде едәуір артықшылықтарға ие болады.

Сұхбат берушілер сыбайлас жемқорлыққа қатысты жеке тәжірибелерімен бөлісті. Бұл тәжірибелер білім беру мекемелерінен бастап, жергілікті бақылау органдарымен қарым-қатынасқа дейінгі салаларды қамтиды. Көптеген жастар кәсіби ортадағы адалдықты аса маңызды деп есептейді және еңбегімен көтерілу мен этикалық стандарттар тұрақты түрде сақталатын салаларда жұмыс істеуді қалайды. Олар сыбайлас жемқорлық кәсіби қабілетке емес, қаржылық мүмкіндіктер мен пара беру ықыласына негізделген орта қалыптастырып, жұмыс орнындағы еңбектің құндылығын жоққа шығаратынын ерекше атап өтті.

Жастарды жұмыспен қамтуды жақсарту стратегиялары

Бұл бөлімде жас көшбасшылардың өздерінің кәсіби әлеуетін арттыруға және Қазақстанның еңбек нарығын жақсартуға бағытталған шешімдері ұсынылған.

Басқа бөлімдерден айырмашылығы – бұл жердегі жауаптар әртүрлі. Бұл, бәлкім, жастардың түрлі сала мен аймақта жұмыс істеуіне байланысты, әрі олар ұсыныстарын нақты қажеттіліктер мен қолда бар ресурстарға негіздеп жасаған болуы мүмкін.

Қазақстандық жастар өздерінің еңбек нарығындағы болашағына және жетістікке жету мүмкіндігіне оптимистік көзқараспен қарайды. Олар жастарды жұмыспен қамтуды жақсартуға бағытталған өзгерістер туралы өз идеяларымен бөлісуге ынталы. Мемлекеттік қолдауды күшейту, әсіресе қолжетімді тұрғын үймен қамтамасыз ету жиі айтылды. Тұрғын үй — жастар үшін ең үлкен шығындардың бірі және тиісті қолдау болмаған жағдайда олардың әл-ауқатына айтарлықтай әсер етуі мүмкін. Жастардың айтуынша, мұндай қолдау олардың білім мен дағдыны жетілдіруге, тәжірибе жинауға және жақсырақ әрі мағыналы жұмыс табуға шоғырлануына мүмкіндік береді. Бұл оқу үдерісіндегі жастарға да, еңбек жолының басында тұрғандарға да қатысты.

Жастар азаматтық қоғамның еңбек саласына араласуына қызығушылық танытады. Мысалы, олар еңбек шарттарын жақсарту үшін кәсіподақтардың маңызын және мемлекет тарапынан жеткілікті деңгейде назар аударылмай жатқан салаларды – мысалы, ЛГБТ+ құқықтары мен қаржылық сауаттылықты – дамытуда үкіметтік емес ұйымдар мен жергілікті қозғалыстардың рөлін атап өтті.

Соңында, қазақстандық жастар жұмыс берушілердің де жастарды жұмыспен қамту жағдайын жақсартуда маңызды рөл атқаратынына сенеді. Олар жұмыс берушілер жас мамандарға тәлімгерлік бағдарламалар немесе өзге де (ақылы) оқыту мүмкіндіктері арқылы дағдыны дамытуға жол ашуы тиіс деп есептейді. Сондай-ақ, оқу кезеңінде жұмыс істейтіндер үшін немесе жұмыс сипаттамасы мүмкіндік беретін жағдайда қашықтан немесе аралас жұмыс форматына да көбірек икемділік ұсынылуы қажет.

Жалпы алғанда, қатысушылар еліміздегі еңбек жағдайын жақсарту тек бір ұйымның міндеті емес, қоғамдағы әртүрлі тараптардың ортақ жауапкершілігі деп санайды.

4-тарау

Жастардың үнін білдіруі мен азаматтық қатысуының өзгеруі

Кіріспе

Бұл тарауда Қазақстандағы жастардың саяси белсенділік үлгілері қарастырылады, дәстүрлі және жаңа саяси қатысу формалары талданады. Демографиялық топтар арасында саяси белсенділіктің елеулі айырмашылықтарына қарамастан, кейбір жалпы үдерістер де байқалады. Мысалы, деректерге сәйкес, жасы үлкен жастар (әсіресе дауыс беру жағынан) саяси тұрғыдан белсендірек болғанымен, жасы кіші жастардың саясатқа деген сенімі мен қатысуға дайындық деңгейі жоғары. Гендерлік және географиялық айырмашылықтар да бар: ерлер әйелдерге қарағанда көбірек саяси белсенділік көрсетсе, қалалық жастар ауылдық жастарға қарағанда саясатқа жиі араласады.

Әртүрлі зерттеулердің деректері Қазақстан жастарын саясатқа қызығушылығы төмен, белсенділік танытпайтын және араласуға құлықсыз деп сипаттайды (Шарипова және Бейменбетов, 2021). Бұл енжарлық уақыт өте келе артып келе жатқандай көрінеді. Кейбір зерттеушілер бұған жастардың жеке мәселелерге көбірек мән беруі, кеңестік саяси мәдениет әсерінің сақталуы және әлеуметтік мобильділік мүмкіндігіне сенімсіздік себеп болады деп санайды (Шарипова және Бейменбетов, 2021). Сонымен қатар, жастардың саяси көңіл-күйінің нашарлауына қанағаттанбаушылықтың артуы себеп болуы мүмкін: 2017 жылдан 2022 жылға дейін Қазақстан жастарының саясат пен демократия жағдайына көңілі толмайтыны бес есе артқан (Paperlab, 2022).

Саяси жүйеге деген наразылық пен формалды белсенділіктің азаюы жастардың әлеуметтік-саяси мәселелерге мүлдем қызықпайтынын білдіре ме, әлде олар қатысу үшін лайықты мүмкіндіктердің болмауын немесе ресми саясаттан бас тартуды көрсетеді ме — бұл маңызды әрі зерттеуге тұрарлық сұрақ. Соңғы жылдары Қазақстанда түрлі әлеуметтік қозғалыстар мен топтар пайда бола бастады. Олардың қатарына «Оян, Қазақстан», «Шындықтан қашып құтылмайсың», «SOS Талдықөл» және «Феминита марштары» сияқты қозғалыстар жатады (Бейсембаев және басқалар, 2020). Адамдар әлеуметтік мәселелерді шешу үшін топтарға

бірігеді, мысалы, қалалық инфрақұрылымға қатысты (Астана мен Алматыдағы заңсыз тығыз құрылысқа қарсы наразылықтар) немесе мүмкіндігі шектеулі адамдарға көмек көрсету.

Осындай төмен деңгейдегі белсенділіктен бөлек, цифрлық белсенділіктің жаңа түрі де қалыптасты. Адамдар әлеуметтік желілерді саяси, әлеуметтік және экономикалық мәселелерді талқылау үшін пайдаланады. Бұл интернет-белсенділік, өнер перформанстары, блог жүргізу, карикатуралар, комикстер, музыка және эко-белсенділік сияқты түрлі формада көрініс табады. Белсенділер онлайн мессенджерлер арқылы байланысып, краудфандинг пен краудсорсинг үшін әлеуметтік желілерді пайдаланады. Бұл белсенділіктің ерекшелігі — топтардың иерархиялық емес, көлденең құрылымда болуы, бұл мүшелерге икемділік береді (Бейсембаев және басқалар, 2020).

Бұл тарауда Қазақстан жастарының саяси қатысуының бірнеше маңызды аспектілері қарастырылады: дәстүрлі формалардан (мысалы, дауыс беру тәртібі) бастап, электрондық үкімет бастамалары мен онлайн қатысу рөлінің артуына дейін.

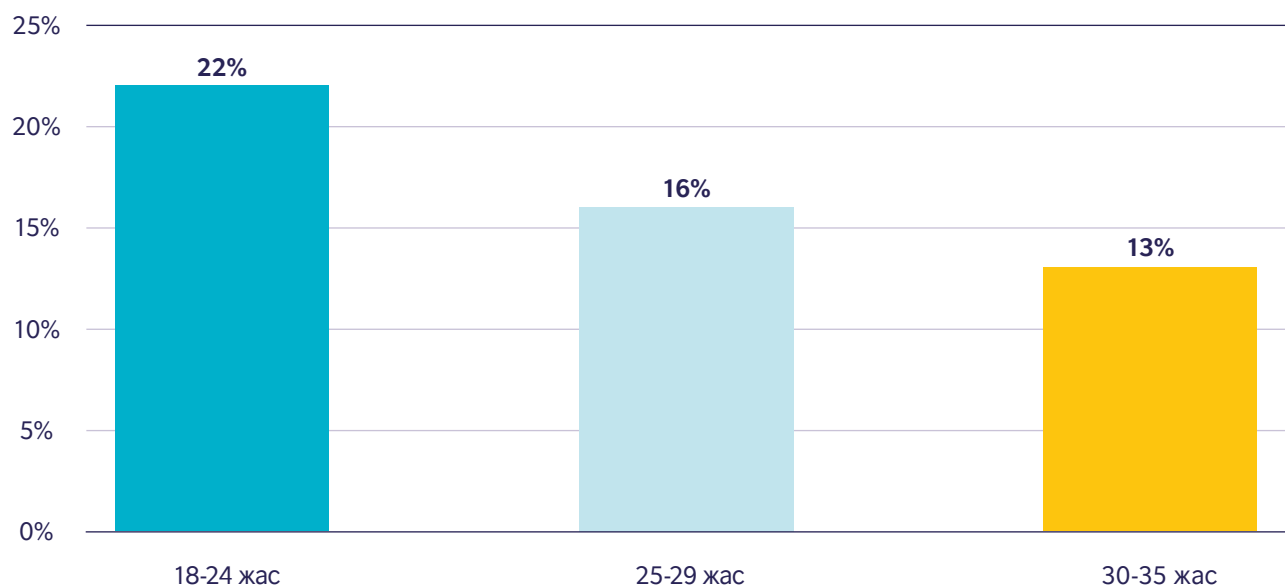
Саяси қатысу формалары

Саяси белсенділік

Респонденттерден өздерін саясатқа қаншалықты араласқан деп есептейтінін сұрағанда, тек аз бөлігі ғана «біршама белсендімін» немесе «өте белсендімін» деп жауап берді. Жас ерекшелігіне, гендеріне және тұратын жеріне байланысты айтарлықтай айырмашылықтар байқалды.

18-24 жас аралығындағы жастардың шамамен төрттен бірі өздерін белсенді деп есептейді, ал 30-35 жас аралығында бұл көрсеткіш небәрі 13%-ды құрайды. Осылайша, жастың ұлғаюына қарай өзін-өзі саяси белсендімін деп бағалау деңгейі төмендейді (53-суретті қараңыз).

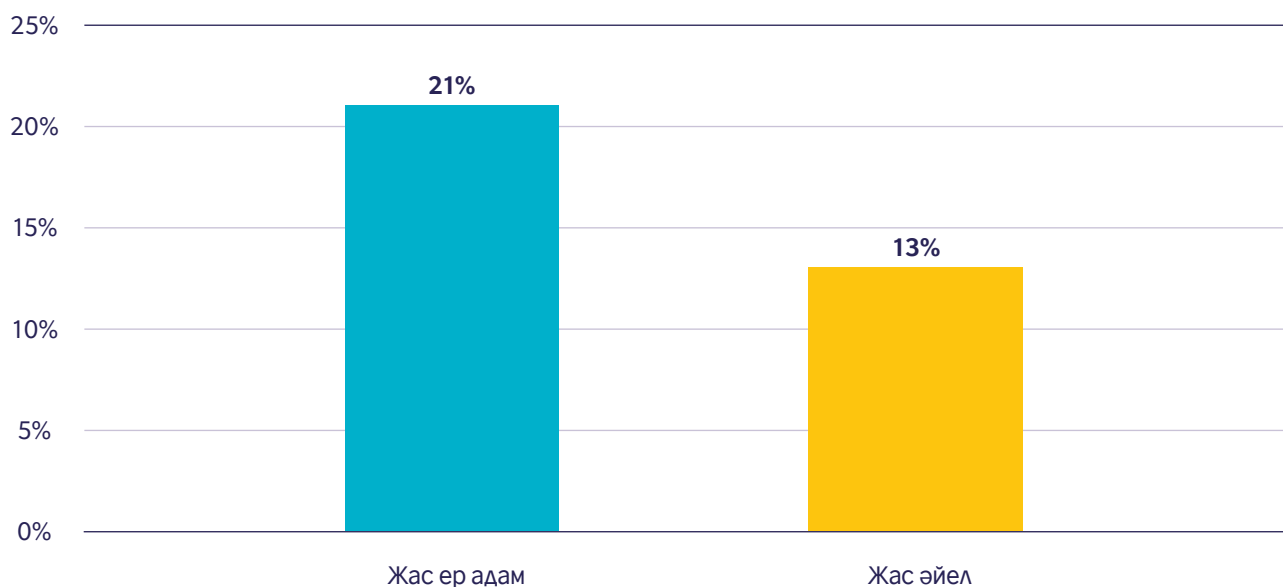
53-сурет. Саясатқа жеке қатыстылығы туралы өзін-өзі бағалау, жасы бойынша

Ескерту: Диаграммада саясатқа араласқан қатысушылардың үлесі көрсетілген.

Жас ерлер мен жас әйелдердің саяси белсенділігі арасындағы айырмашылық елеулі. Жас ер азаматтардың 21%-ы өздерін саясатқа араласушы немесе өте белсенді қатысушы ретінде сипаттаса, бұл көрсеткіш жас әйелдер арасында небәрі 13%-ды құрайды (54-суретті қараңыз). Бұл гендерлік алшақтық жалпы төмен саяси белсенділік деңгейінің аясында байқалады.

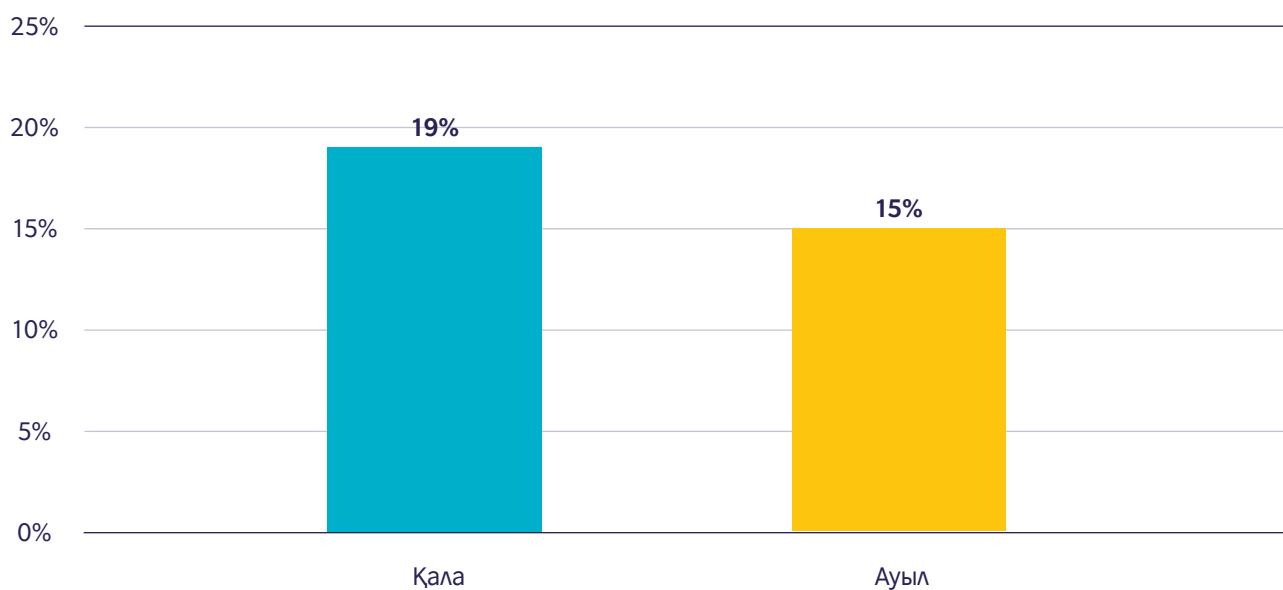
54-сурет. Саясатқа жеке қатыстылығы туралы өзін-өзі бағалау, гендер бойынша

Ескерту: Диаграммада саясатқа араласқандығын бөліскен қатысушылардың үлесі көрсетілген.

Соңында, сұхбаткерлердің тұратын жеріне байланысты айырмашылықтар да байқалады — қалалық жерлерде тұратын жастар өздерін саясатқа қатысушы ретінде ауылдық жерлердегі қатарластарына қарағанда сәл жиі атап өткен (55-сурет қараңыз). Алайда бұл айырмашылық гендер және жас топтары арасындағы алшақтықтарға қарағанда азырақ.

55-сурет. Саясатқа жеке қатыстылығы туралы өзін-өзі бағалау, орналасқан жері бойынша

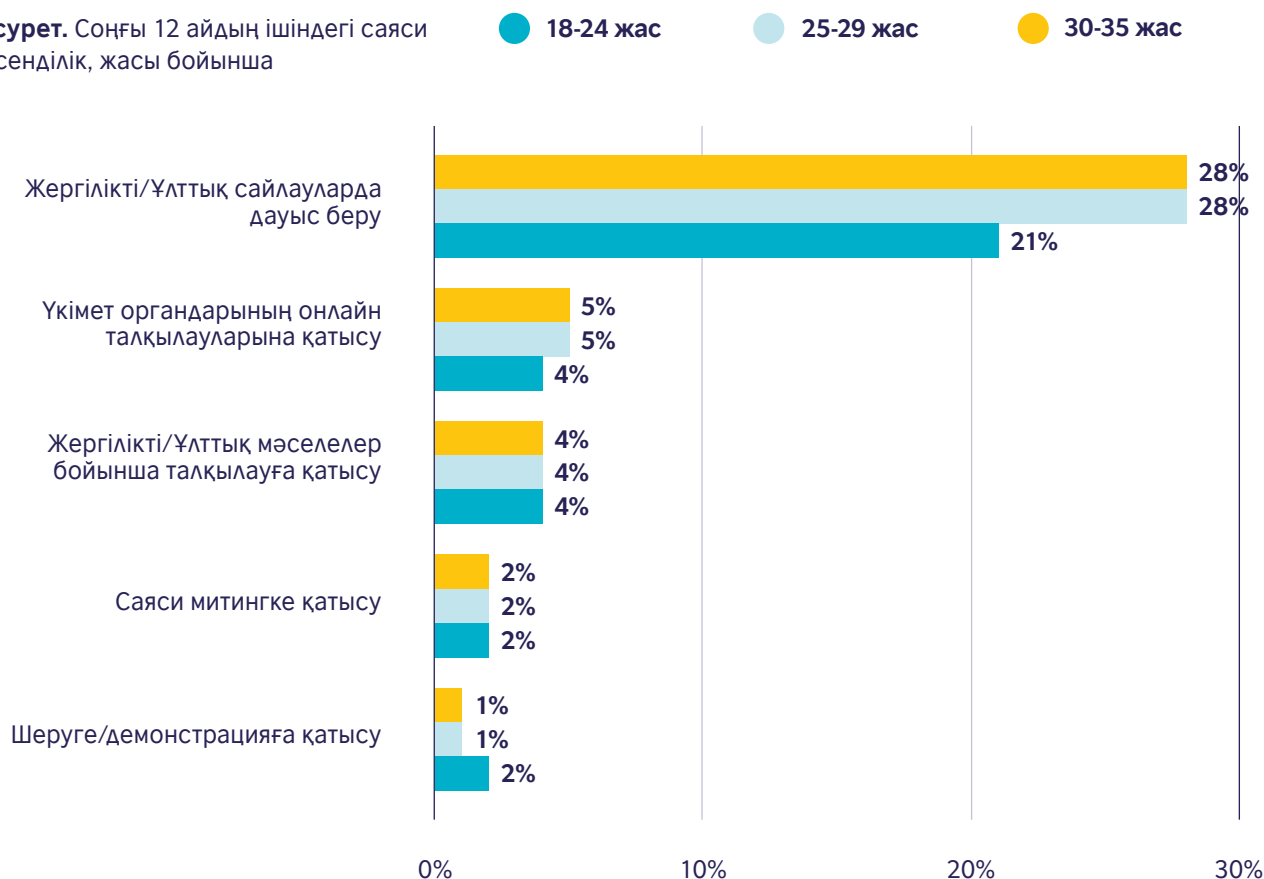

Ескерту: Диаграммада саясатқа араласқандығын бөліскен қатысушылардың үлесі көрсетілген.

Қазақстан жастарының саяси қатысуы әртүрлі формада көрініс табады, алайда бұл зерттеу жастардың қолжетімді қатысу арналарының көбінде салыстырмалы түрде төмен белсенділік танытатынын көрсетіп отыр. Бұл жалпы саяси белсенділік деңгейімен сәйкес келеді. Саяси еліктірудің ең кең таралған түрі ретінде дауыс беру алға шығады, дегенмен бұл салада да қатысу шектеулі: Қазақстан жастарының 30%-ынан азы соңғы сайлауда дауыс бергенін хабарлаған (56-сурет қараңыз). Дәстүрлі түрде саяси еліктірудің ең негізгі түрі болып саналатын дауыс берудің осындай төмен деңгейі жастар арасындағы саяси белсенділіктің жалпы шектеулі екеніне меңзейді.

Жалпы саяси еліктіруді жоғары деп көрсеткеніне қарамастан, ең жас топ сайлауға ең аз қатысқан және басқа саяси әрекеттерге де басқа жас топтарынан артық қатыспаған. Бұл деректердегі сәйкессіздік бірнеше себеппен түсіндірілуі мүмкін. Біріншіден, Қазақстанда дауыс беру жасы – 18 жас, демек, 18-24 жас аралығындағы кейбір қатысушылар әлі сайлауға қатысу мүмкіндігіне ие болмаған болуы мүмкін. Екіншіден, жастар саяси белсенділікті дәстүрлі жауап нұсқалары арқылы толық қамтылмайтын кең мағынада түсінуі мүмкін.

56-сурет. Соңғы 12 айдың ішіндегі саяси белсенділік, жасы бойынша

Жалпы саяси белсенділік әлі де төмен деңгейде болса да, дауыс беру ең кең таралған саяси әрекет болып табылады. Алайда электронды үкімет бастамаларының танымалдылығы артып келеді. 25-35 жас аралығындағы адамдардың соңғы жылда мемлекеттік органдардың онлайн талқыларына

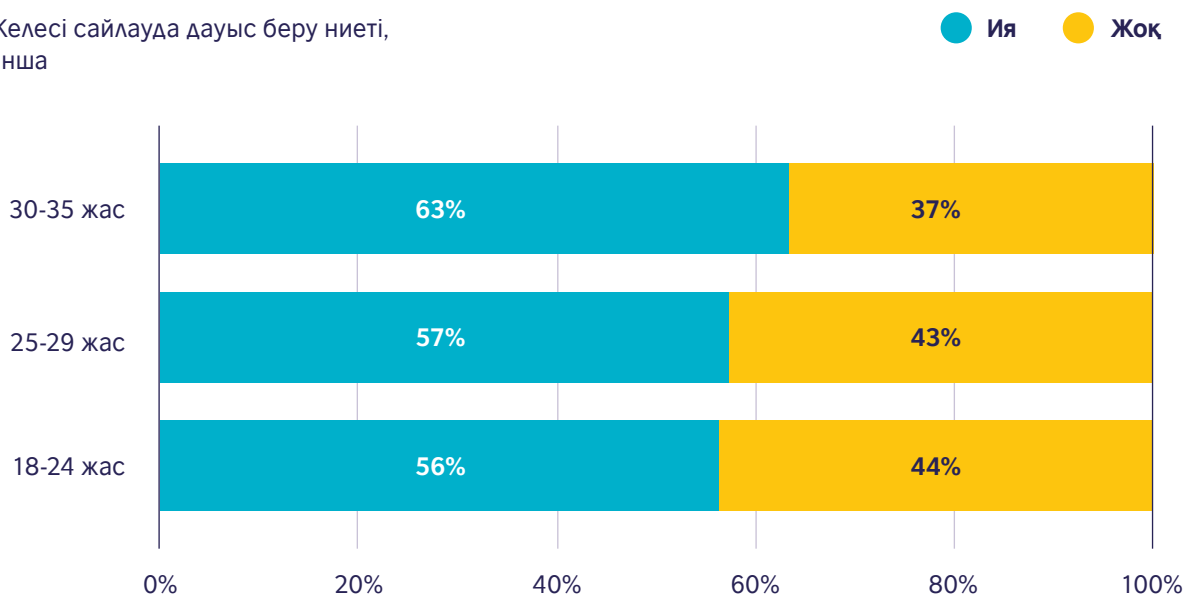
қатысқан саны наразылық акцияларына қатысқан жастардан бес есе көп. Бұл төмендегенімен өсіп келе жатқан үдеріс сапалық деректермен расталады, сұхбаткерлер азаматтық белсенділік үшін, әсіресе петициялар үшін, сандық платформаларды пайдаланудың артқанын атап өтті.

Болашақтағы қатысу

Келесі сайлауға дауыс беру ниеттерін талдау жастардың дауыс беру арқылы саясатқа көбірек қатысуға дайын екенін көрсетеді. Барлық жас топтарында келесі сайлауға дауыс беруді жоспарлайтындардың саны соңғы сайлауда дауыс бергендерден екі есе көп.

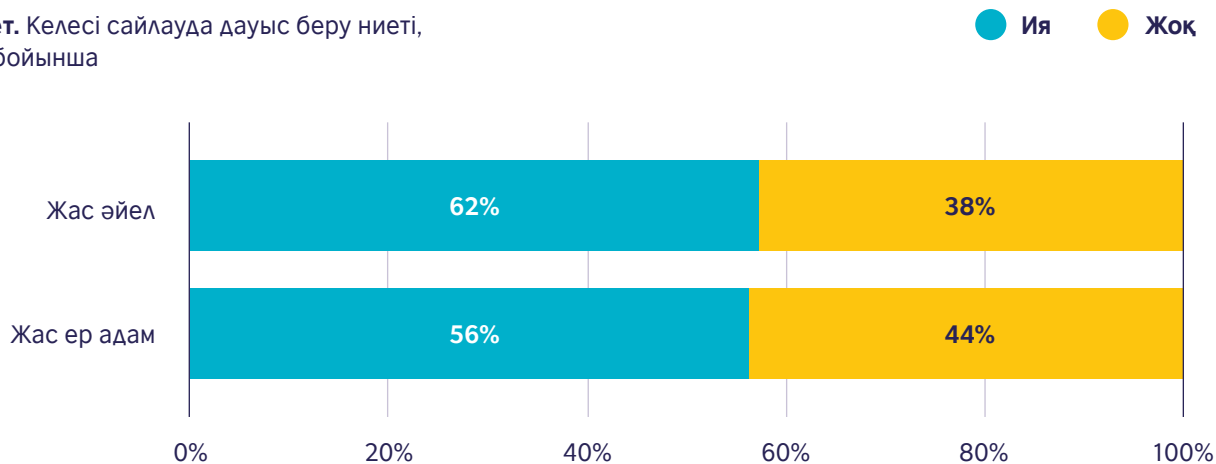
Тағы да, ең жас топ арасында қатысу парадоксы байқалады. Жалпы саяси қатысу деңгейінің жоғары болуына қарамастан, 18-24 жас аралығындағы жастардың келесі сайлауға дауыс беру ниеті ең төмен болып табылады, тек 56%-ды құрайды, ал 30-35 жас аралығындағы жастарда бұл көрсеткіш 63%-ға жетеді (57-сурет қараңыз).

57-сурет. Келесі сайлауда дауыс беру ниеті, жасы бойынша

Ұқсас қарама-қайшылық гендер бойынша талдауда да байқалады. Жас әйелдер жалпы саяси белсенділік деңгейінің төмендігін көрсетсе де, болашақ жалпы/ұлттық сайлауларда дауыс беруге деген ниеттері жоғары екенін білдіреді (58-сурет қараңыз).

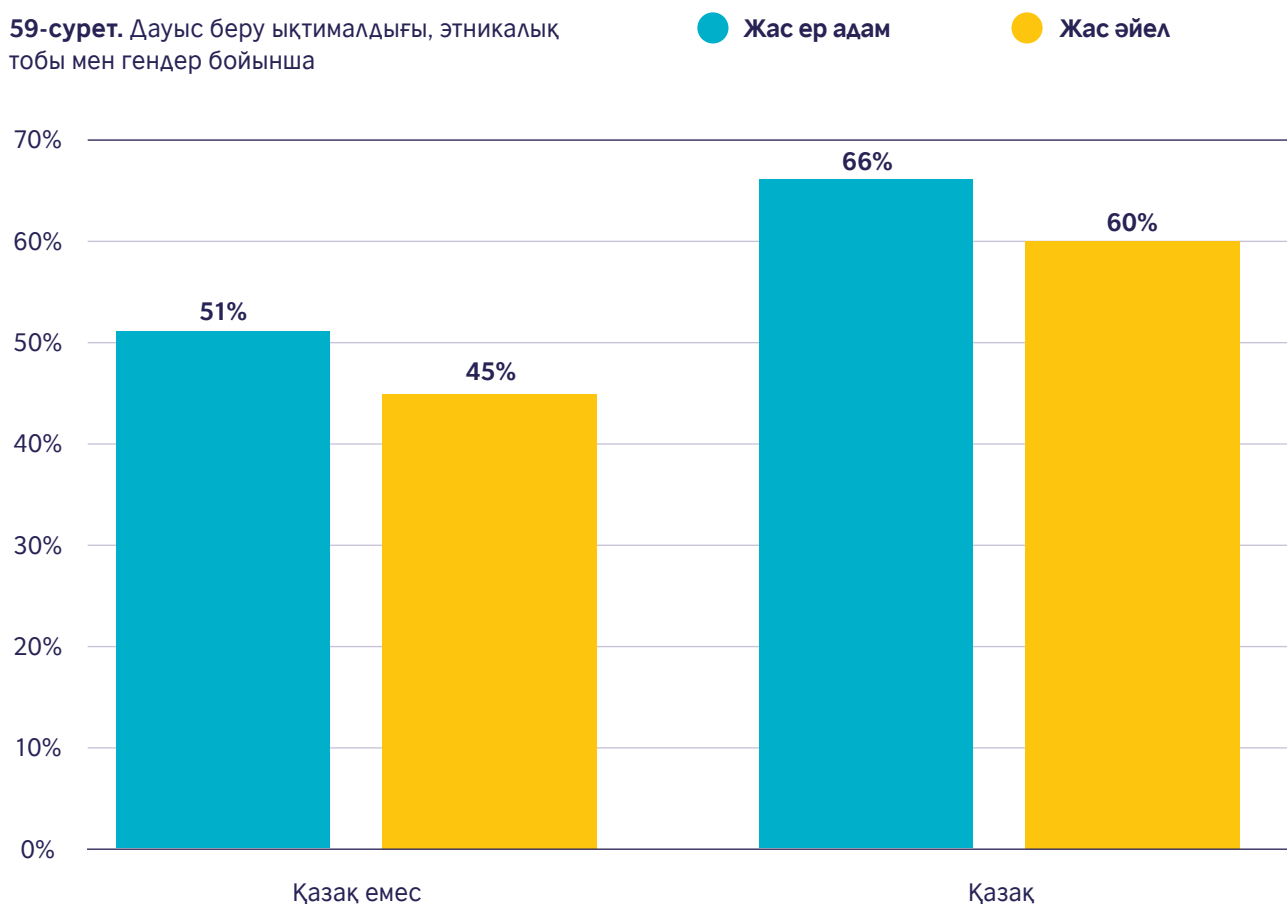
58-сурет. Келесі сайлауда дауыс беру ниеті, гендер бойынша

Бұл дауыс беру ниеттерінің статистикалық талдауы қосымша түсініктерді береді. Көптеген айнымалыларды, соның ішінде гендер, этникалық топ, жас тобы, дін және табыс сияқты айнымалыларды бақылап шыққан кезде этникалық топ дауыс беру ниетін болжаудағы жалғыз статистикалық тұрғыда

маңызды көрсеткіш болып шығады. Нақтырақ айтқанда, барлық айнымалыларды бақылағаннан кейін, басқа этникалық топтармен салыстырғанда этникалық қазақ болу маңыздылығы (12,3%-ға) өскен (59-сурет қараңыз).

59-сурет. Дауыс беру ықтималдығы, этникалық тобы мен гендер бойынша

Белсенділік

Алдыңғы зерттеулермен (мысалы, Бейсембаев және басқалар, 2020) сәйкестендірілген түрде, сапалық зерттеулер Қазақстандағы жастардың саяси және әлеуметтік белсенділік арасында айқын айырмашылық жасайтынын көрсетеді. Фокус топтары мен сұхбаттар ресми саяси белсенділікке қатысу деңгейінің төмендігін көрсеткенімен, әлеуметтік мәселелер бойынша қатысу әлдеқайда жоғары деңгейде болды.

Қатысушылардың бірі былай деді:

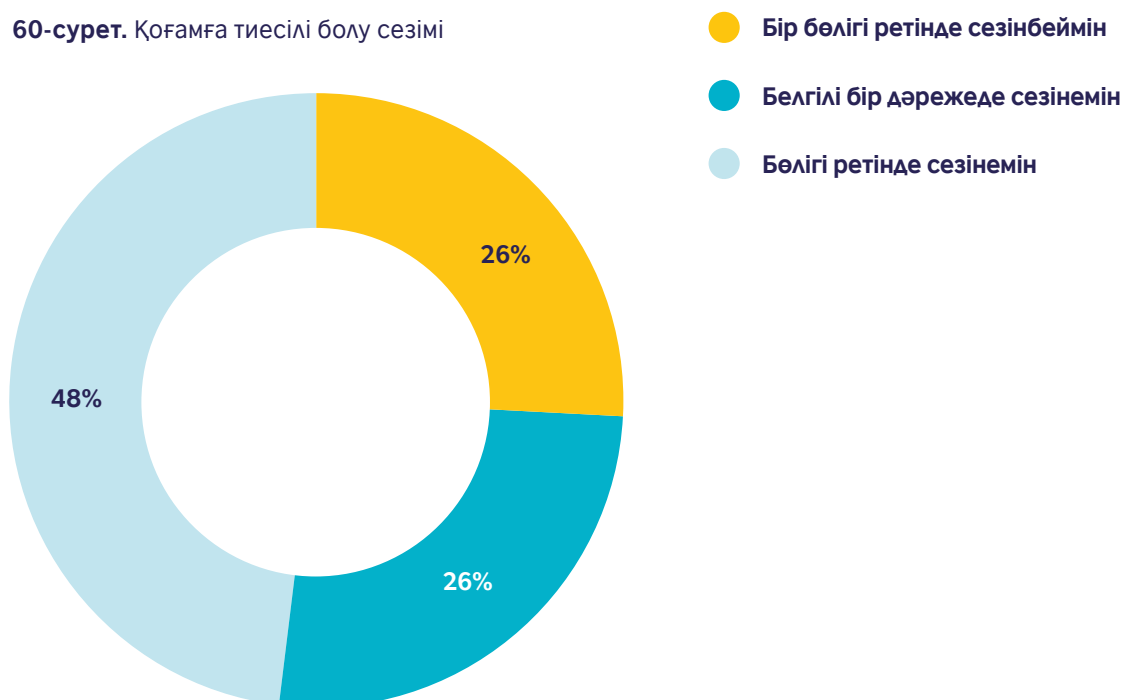
“

Мен саяси ұйымдардың мүшесі емеспін, бірақ мен азаматтық қоғам ұйымдарында жұмыс істеймін.

Ер адам, 25 жаста

Әр түрлі зерттеулер қауымдастыққа тиістілікті сезіну мен осы қауымдастықта белсенді қатысуға дайын болу арасындағы байланысты атап көрсеткен (Найм-Литевский және басқалар, 2023). Сол сияқты, біздің сауалнамamızда Қазақстан жастарының үштен бірі өздерін жергілікті қауымдастықтың бір бөлігі ретінде сезінеді, бұл түрлі қоғамдық қатысу түрлеріне аударады (60-сурет қараңыз).

60-сурет. Қоғамға тиесілі болу сезімі

Қауымдастыққа қатысудың ең көп айтылған түрін рәсімдермен байланысты деп сипаттауға болады, ол діни және мәдени мерекелер, үйлену тойлары мен жерлеу рәсімдерін қамтиды, олар көпшіліктің қауымдастық сезімін негіздейді (27%). Одан кейін жастарды еріктілік қызметке тарту (25%) байқалады, бұл олардың өздерінің бос уақытын маңызды деп санайтын мақсаттарға арнауға дайын екендігін көрсетеді (61-сурет қараңыз). Сапалық деректер қосымша түсініктер береді, қатысушылар жергілікті және халықаралық ұйымдарда белсенді қатысу, адам құқықтарын қорғау, қоршаған ортаны қорғау және білім беру бастамалары (мысалы, қазақ тілін жақсарту және азаматтық құқықтар туралы хабардарлықты арттыру) сияқты салаларда жұмыс істегендерін сипаттады.

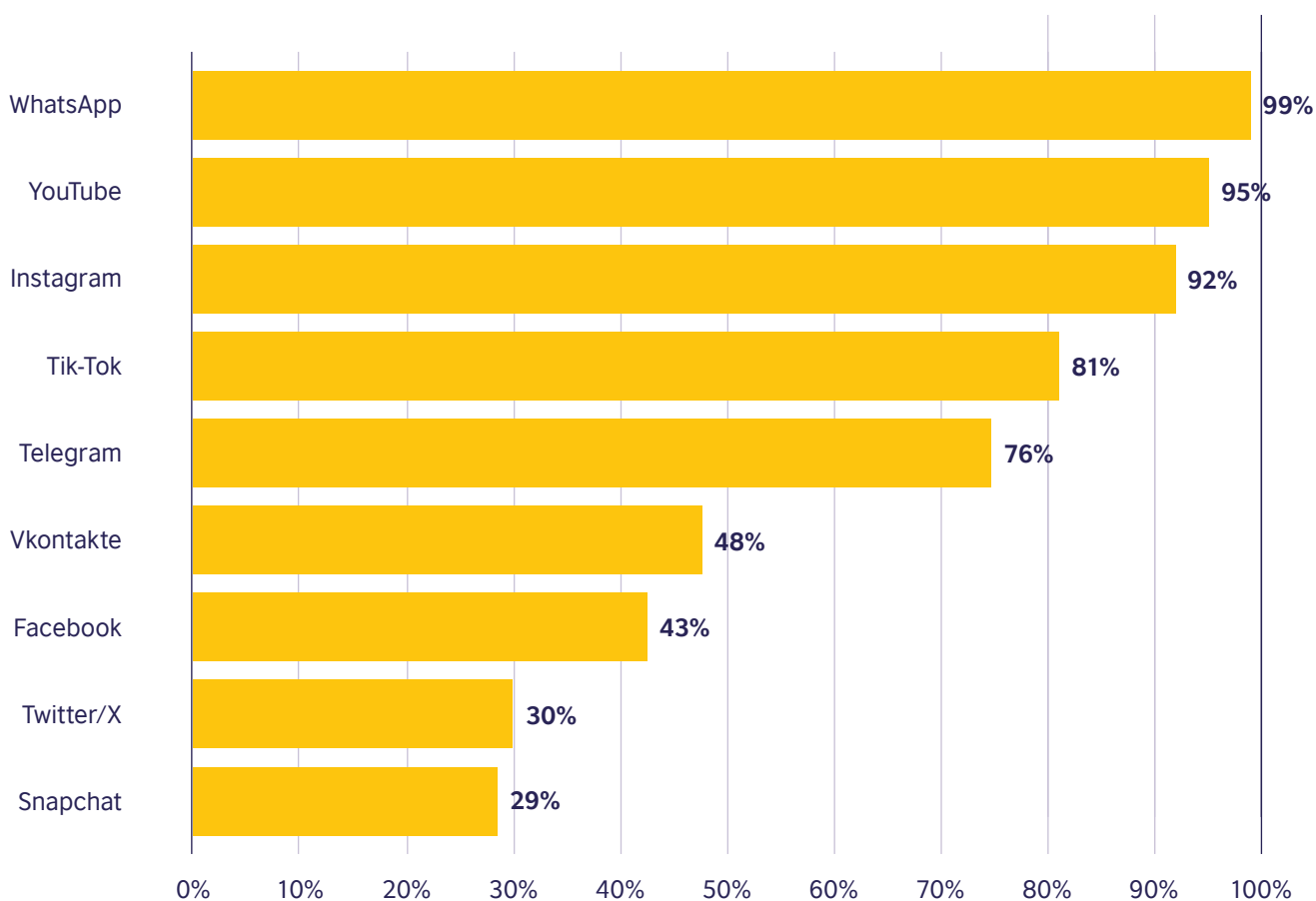
61-сурет. Қоғамға қатысудың түрлері

Әлеуметтік желілердің рөлі

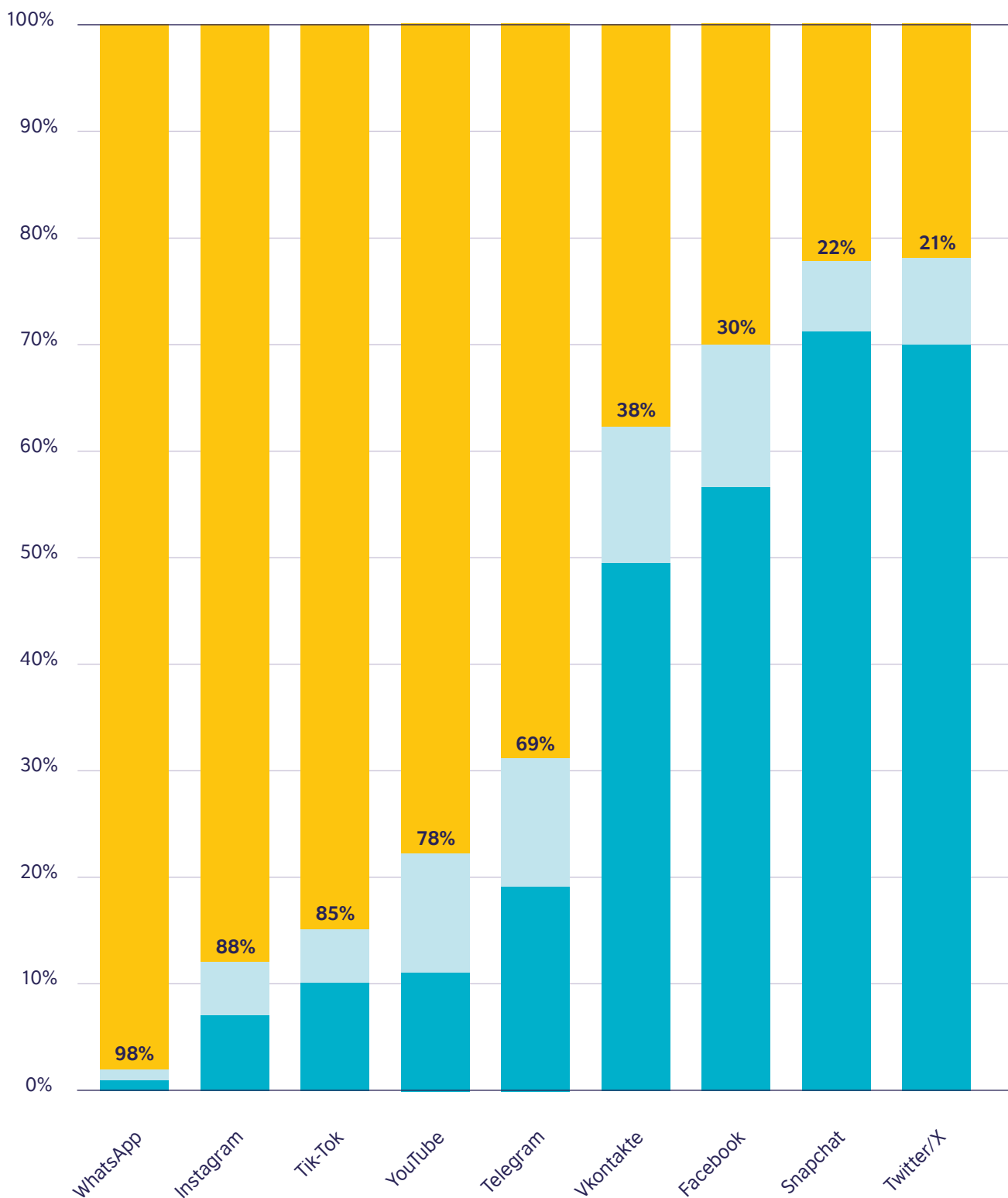
Әлеуметтік желілерді қолдану Қазақстан жастары арасында кең таралған. Қолданушылар саны мен қолдану жиілігі бойынша екі топқа бөлінетін әлеуметтік желілер платформалары бар. Бірінші топқа сауалнамаға қатысушылардың кемінде 75%-ы қолданатын және олардың 70%-дан астамы оны күніне кемінде бір рет қолданатын платформалар кіреді. Бұл топқа WhatsApp, YouTube, Instagram, Tik-Tok және Telegram жатады. Екінші топтағы платформаларда пайдаланушылар саны аз (50%-дан кем), олар сирек қолданылады (аптасына бір реттен кем) және оған Vkontakte, Facebook, Twitter/X және Snapchat кіреді (62 және 63-суреттерді қараңыз).

62-сурет. Әртүрлі әлеуметтік желілерді пайдаланушылар саны

63-сурет. Әлеуметтік медиа платформалары бойынша әлеуметтік желілерді пайдалану жиілігі

● Кемінде айына бір рет ● Кемінде аптасына бір рет
● Кемінде күніне бір рет

Қазақстандағы жастар әлеуметтік желі платформаларына толық қосылып, әр апта сайын оларда едәуір уақыт өткізеді. Фокус топтарында жастар осы платформаларды саяси талқылаулар жүргізу, пікірлерін посттар мен қайта посттар арқылы бөлісу, себептерді қолдауды көрсету және іс-шараларды тікелей хабарламалар арқылы ұйымдастыру үшін пайдаланатынын түсіндірді.

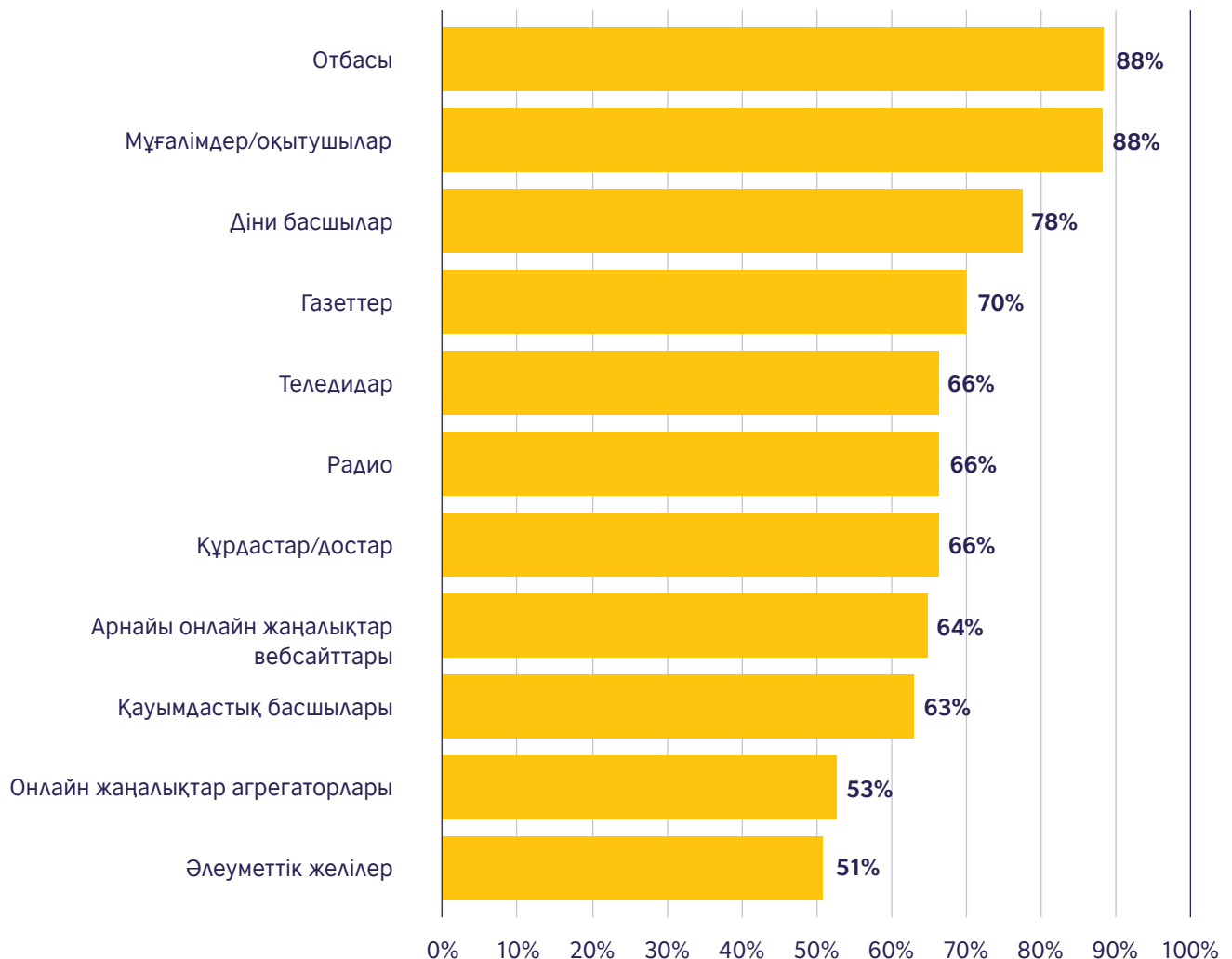
Бұл платформалардың тағы бір маңызды функциясы — ақпарат көздері ретінде қолданылуы, зерттеу нәтижелеріне сәйкес, респонденттердің 69%-ы әлеуметтік желілер арқылы жаңалықтар мен ағымдағы оқиғалар туралы ақпарат алатынын көрсетеді (64-сурет). Екінші ақпарат көзі — теледидар, оны респонденттердің үштен бір бөлігі пайдаланады, бұл әлеуметтік желі жас қазақстандықтар үшін ең көп қолданылатын ақпарат көзі етеді.

64-сурет. Жаңалықтар мен ағымдағы оқиғалар жөніндегі ақпарат көздері

Сонымен қатар, жас қазақстандықтар әлеуметтік желі ақпарат көзі ретінде сенімділігінің шектеулерін түсінеді. Зерттеу нәтижелеріне сәйкес, респонденттердің тек жартысы ғана әлеуметтік желіні сенімді деп санайды, ал 90%-ы отбасыны ақпарат көзі ретінде сенімді деп есептейді (65-сурет). Бұл әлеуметтік желілердің ең көп қолданылатын ақпарат көзі бола тұра, қатысушылар тарапынан ең аз сенімді деп бағаланатынын көрсетеді.

65-сурет. Ақпарат көздерінің сенімділігі (әрбір дереккөзді сенімді немесе өте сенімді деп санайтындардың үлесі)

Фокус-топтар мен сұхбаттар осы парадоксқа біршама түсінік береді. Бір жағынан, әлеуметтік желі басқа ақпарат көздеріне қарағанда айқын артықшылықтарға ие: ол шығыны аз, бірден қолжетімді, қолайлы және оңай қабылданатын форматтарда ұсынылады. Сонымен қатар, ол әртүрлі пікірлерді тыңдауға мүмкіндік береді және кейде қоғам назарын аудару арқылы нақты өзгерістер тудыруға қабілетті екендігін көрсетті.

Алайда, сол уақытта, Қазақстандағы көптеген жастар әлеуметтік желілердің қауіптері мен шектеулерін түсініп, оның ақпарат көздері мен оң әсерлерді жеткізудегі рөлін өте терең бағалайды. Олар фейк жаңалықтардың көптігінен, растамаудың болмауынан және фактілерді тексерудің қиындығынан алаңдайды. Әлеуметтік желілердің уақытша сипаты, пайдаланушылар үнемі бір жазбадан екінші жазбаға ауысуы, мәнді араласуды одан әрі қиындатады. Алгоритмдерге негізделген мазмұнды сұрыптау эхо камераларын қалыптастырып, ойы ұқсас адамдарды біріктіріп, бұрынғы сенімдерді нығайтады, ал түрлі пікірлерге көзқарастың шектеулі болуына әкеледі. Көптеген адамдар әлеуметтік желі арқылы ешқандай нақты өзгеріс болмаған жағдайда да жетістік сезімін тудыратын жалған әсер туралы сын айтады. Сонымен қатар, жеке қаржыландырушылардың жазбалар мен ықпал етушілердің артында болу мәселесі әлеуметтік желі контентінің шынайылығы мен ашықтығына қатысты алаңдаушылық тудырады. Мемлекеттік білдіруді шектеуге қатысты айыптар мен кейбір контент жасаушылар мен олардың аудиториялары арасындағы культ тәрізді, парасоциальды қатынастар әлеуметтік желі рөліне деген күмәнді одан сайын күшейтеді.

Қатысу немесе қатыспау

Саяси қатысуға себептер

Қазақстандағы жастар арасында саяси белсенділік төмен болса да, олар өздерінің саяси қатысуын, әсіресе дауыс беруін арттыруға ықпал ететін факторларды қарастырды. Ең жиі айтылған

жауаптар — дауыс беру арқылы елде өзгерістер жасауға деген күтілетін ықпал және азаматтық жауапкершілік ретінде дауыс беру, әрқайсысы 30%-ды құрады (66-сурет).

66-сурет. Дауыс беруге себептер

Сапалы пікірталастарда ең жиі айтылған мотивация «жастықтың мөрі» ретінде сипатталды, яғни әлемде өзгеріс жасауға деген құштарлық. Бұл идеалистік талпыныс ортақ мүдделері мен мақсаттары бар қауымдастықтарға қосылуға ұмтылатын жастардың негізгі қажеттілігімен толықтырылады. Дауыстарын беру олар үшін өз қауымдастығына деген тиесілілік

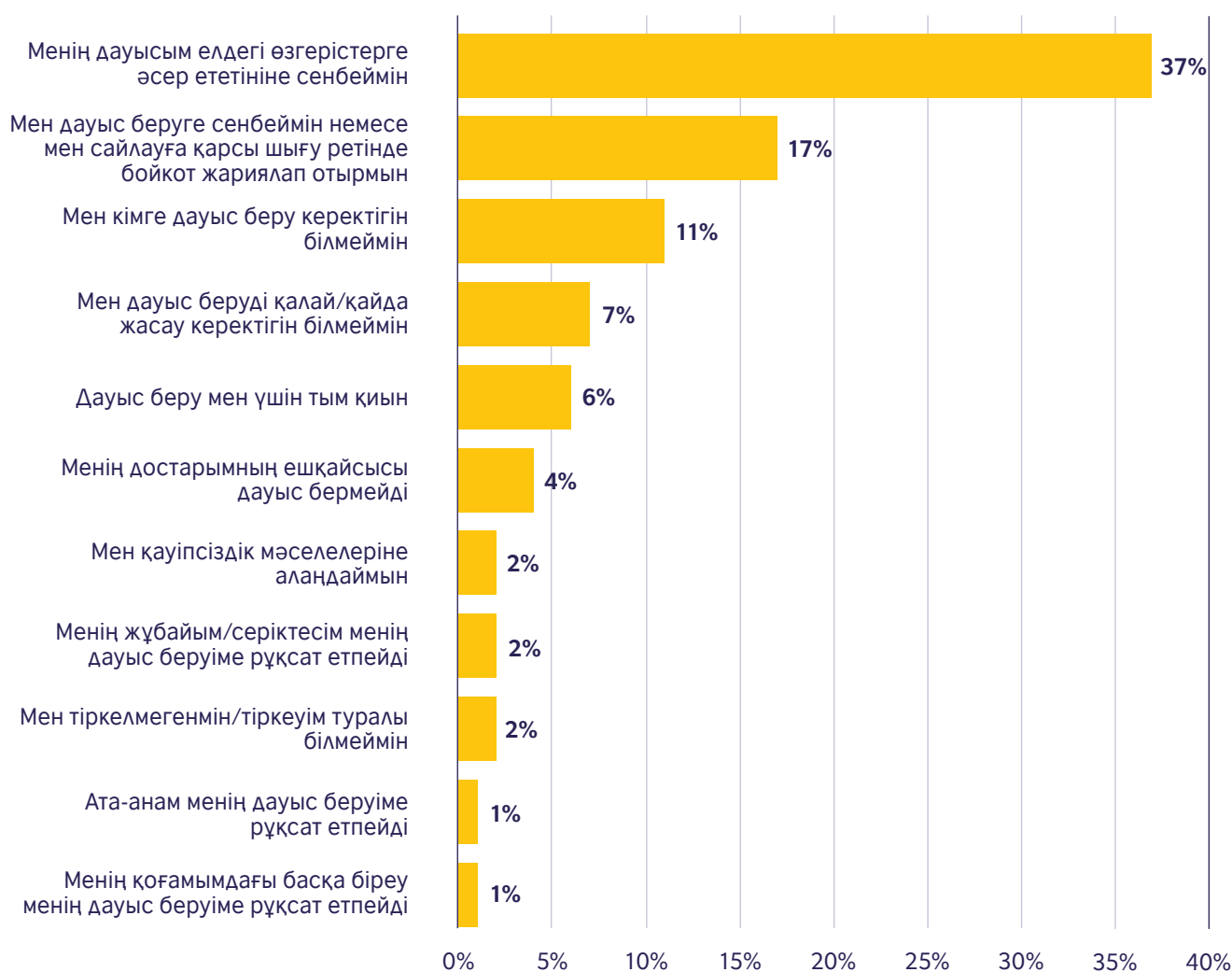
сезімін арттырудың бір жолы ретінде қарастырылады, бұл олардың өмірге деген көзқарасының орталық элементі болып табылады. Үшінші мотивация азаматтық білімнен туындайды, себебі кейбір жастар демократиялық басқаруды сақтауда өздерінің рөлін өте жақсы түсінеді.

Саясатқа қатыспау себептері

Жеке дауыс беру адамның өзгеріс жасауы мүмкін екеніне сенімнің жоқтығы – жастардың сайлауға қатыспауының негізгі себебі (37%), одан кейін дауыс беруге сенбеу немесе наразылық ретінде сайлаудан бас тарту (17%) келеді (67-сурет). Бұл екі себеп сайлауға қатысудың негізгі екі себебімен

тікелей қарама-қайшы. Қазақстандағы жастар өздерінің саяси әрекеттерінің нақты өзгеріс тудыруы мүмкіндігіне және дауыс беру азаматтық борыш деп түсінуіне қатысты біршама қарсы пікірде. Әр себептің аясындағы әртүрлі көзқарастар сайлау қатысуы немесе қатыспауды айқындайды.

67-сурет. Дауыс бермеуге себептер

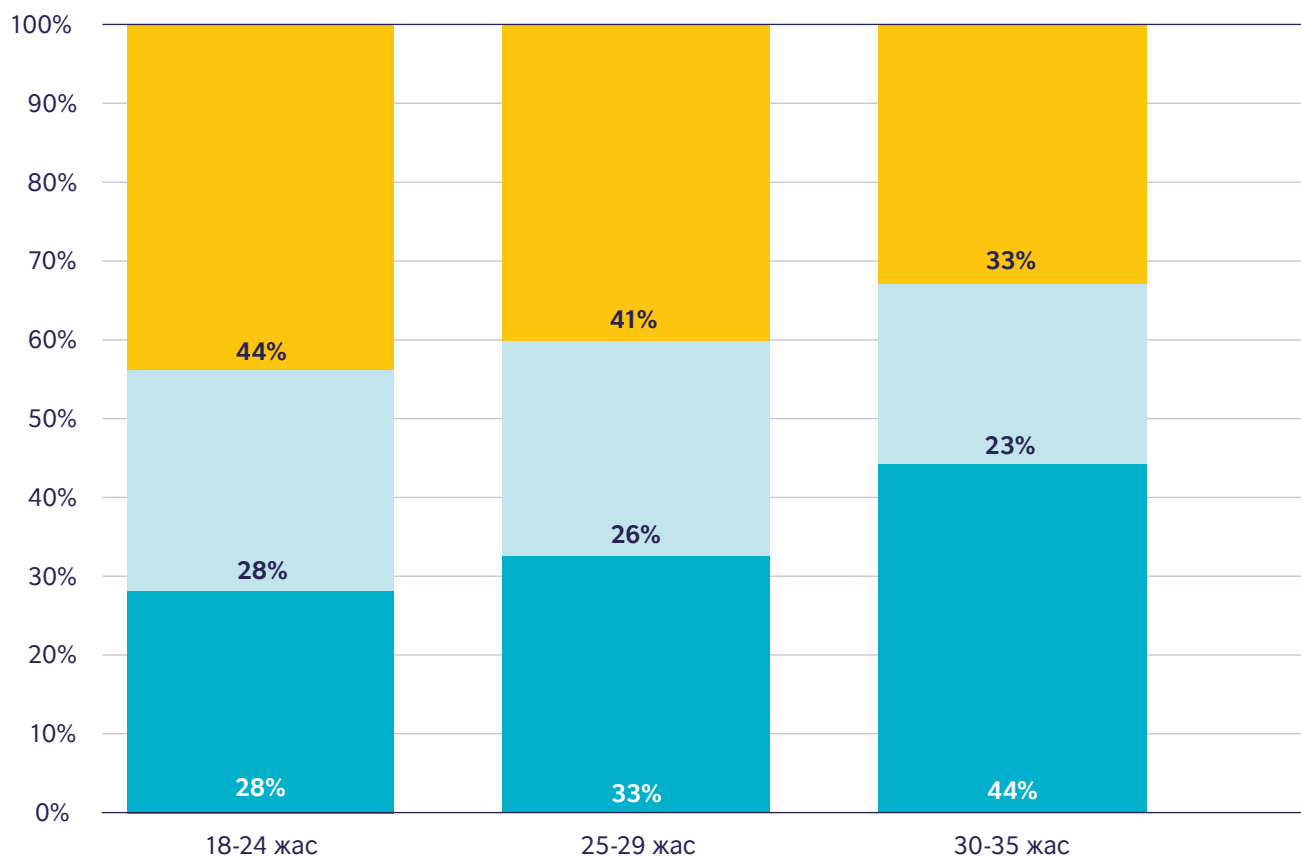
Саяси жүйеге деген сенім басқа елдердегі қатысу үлгілерін түсіну үшін маңызды фактор болып табылатыны көрсетілген. Қазақстанда сенімнің төмендеуі жас топтарымен жоғарылаған сайын байқалады, ал 30-35 жас аралығындағы адамдар жүйеге ең төменгі сенім білдіреді (68-суретке қараңыз). Бұл топ сонымен қатар ең көп дауыс берушілерді қамтиды, бірақ жалпы саяси қатысу деңгейі ең төмен. Керісінше, ең жас қатысушылар саяси жүйеге ең көп сенім білдіреді, бұл олардың саясатқа қатысуға жоғары ықыласын түсіндіре алады.

68-сурет. Саяси жүйеге деген сенімділік, жасы бойынша

Сенімді емес

Бейтарап

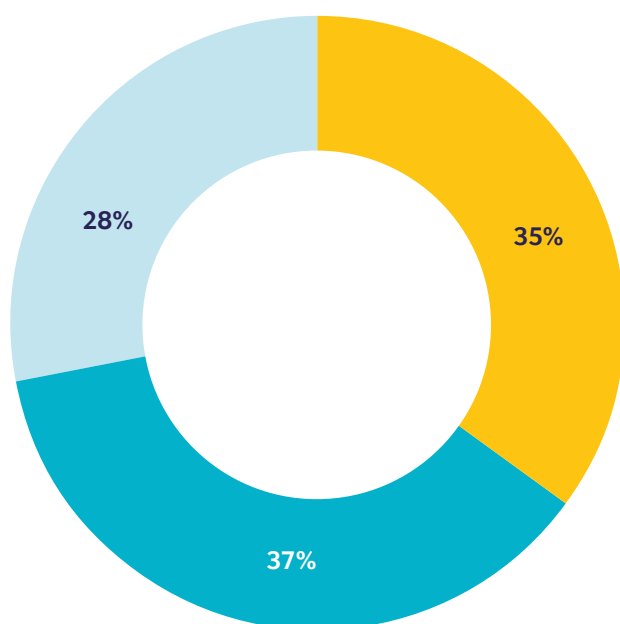
Сенімді

Адамдардың өздерінің естілгенін сезіну деңгейі туралы нәтижелер ұқсас: қазақстандық жастардың 35%-ы өздерінің дауыстары ұлттық мәселелерде ескерілмейді деп санайды, яғни жастардың пікірлеріне назар аударылмайды және олардың көзқарастары негізінде маңызды шаралар қабылданбайды (69-суретке қараңыз). Позитивті жаңалық ретінде, респонденттердің 50%-дан астамы жастардың дауыстары біршама немесе өте жақсы естіледі деп хабарлайды.

Жалпы, Қазақстандық жастардың дауыс беруі немесе дауыс бермеу себептері саясатқа немқұрайлылық немесе елдің саяси істеріне қатысты апатияны көрсетпей, керісінше, олардың қатысуға деген ықыласы бар екенін көрсетеді.

69-сурет. Жастар пікірлерінің қаншалықты естілетіні, жастардың пікіріне сәйкес

- Мүлдем естілмейді немесе кішкене естіледі
- Белгілі бір дәрежеде естіледі
- Естіледі немесе өте жақсы естіледі

Қатысу қажеттіліктері

«Next Generation» зерттеуіне қатысушылардан жоғары деңгейде саяси және азаматтық белсенділікті арттыратын тиімді шаралар туралы сұралды. Сұхбат берушілердің айтуынша, саясатқа қатысу - көп уақыт пен күш-жігерді талап ететінін, ал бұл ресурстарын олар өмірлерінің басқа салаларына арнау керектігін атап өткен болатын. Соған қарамастан, жастар саясатқа көбірек қатысар еді, егер оны түсіну жеңіл әрі ақпарат қолжетімді болса (70-суретке қараңыз).

Бір сұхбат берушінің айтуынша:

Қазір бәрі біртүрлі, адамдар тек тіршілік етуге ғана асығып жатыр. Егер саясаттың тереңіне бойалсаң, ақылдан адасасың... өйткені адамдар тек өмір сүруге ғана алаңдаулы.

Әйел, 29 жаста

Бұл жастар үшін саясатты қолжетімді етуге ресурстар бөлу олардың қатысу ықтималдығын арттыратынын көрсетеді. Инновациялық тәсілдермен біріктірілген бұл саяси мақсат бірнеше бағытта оң әсерлер әкелуі мүмкін. Мысалы, қазіргі таңда демократиялық технология ұйымдары саясаттық мәтіндерді жеңілдету және қатысушылардың саясаттық дебаттарды түсінуін жеңілдету үшін жасанды интеллектіні (AI) пайдалануды зерттеуде. Бұл Қазақстанда қолданылуы мүмкін, өйткені жастар жоғары деңгейде сандық сауатты және өздерінің қауымдастықтары мен саяси жүйеде белсенді рөл атқаруға дайын екенін білдірген.

70-сурет. Жастардың саясатқа қатысуын арттыратын араласу шаралары

5-тарау

Қазақстанның әлемдегі орны

Кіріспе

«Next Generation» зерттеуі қазақстандық жастарының халықаралық қатынастар және елдің әлемдік аренадағы орнына деген көзқарасын зерделеді. Нәтижелер әлемнің басқа бөліктеріне деген шынайы қызығушылығы мен Қазақстанның геосаяси рөлін, әсіресе ірі державалар арасындағы көпір ретінде және Орталық Азиядағы орны тұрғысынан — терең түсінетінін көрсетті.

Зерттеу нәтижесі бойынша, Қазақ жастары көшуге және жаңа тілдерді үйренуге қызығушылық танытатынын көрсетті. Ең көп қызығушылық тудырған ел — Түркия, ал үйренуге ең пайдалы тіл ретінде — ағылшын тілі аталған. Бұған дейінгі зерттеулер тәуелсіздік алғаннан бері ағылшын тілі жастар арасында ерекше танымал бола бастағанын көрсеткен, өйткені олар бұл тілді сапалы білім алу және еңбек нарығындағы бәсекеге қабілетті болудағы маңыздылығын түсінеді. Алайда ағылшын тілін еркін сөйлейтін, оқитын және жазатын жастардың үлесі әлі де төмен — бар болғаны 10%-ға жуығы ғана ағылшынша сөйлей алады. Ал, жастардың бестен бірі ағылшын тілін мүлдем білмейді (SRC Youth, 2023a), дегенмен ағылшын тілін үйренушілердің саны жылдан — жылға артып келеді.

Жастардың әлемге деген көзқарасымен қатар, олар Қазақстанның халықаралық сахнадағы рөлі туралы да пікірлерін білдірді. Олар өз елін аймақтық байланыстырушы және көшбасшы ретінде көреді. Қазақстан жастары өз елінің стратегиялық орнын терең түсініп, оны бір жағынан географиялық көпір, экономикалық көшбасшы және Орталық Азиядағы салыстырмалы түрде прогрессивті күш ретінде бағалайды. Зерттеу жастардың әртүрлі мемлекеттерге деген көзқарасында — әсіресе экономикалық мүмкіндіктерге, мәдени ықпалдарға және көшу бағыттарына қатысты — айқын ұрпақтық ерекшеліктер бар екенін анықтады. Олардың пікірлері халықаралық қатынастарға қатысты прагматикалық ойлар мен болашақтағы мүмкіндіктерге деген үмітін қамтиды.

Әлемге деген көзқарастар

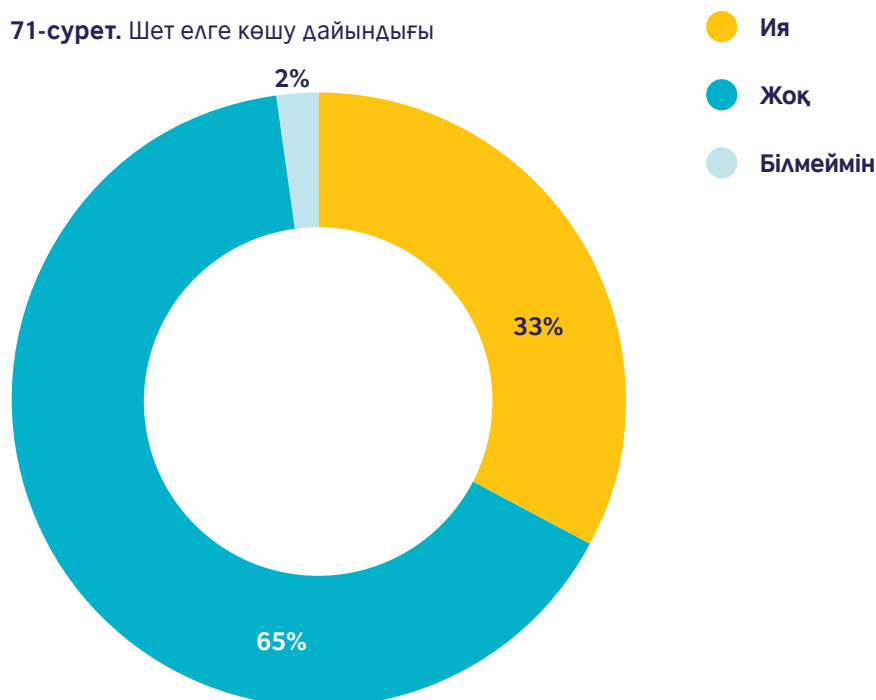
Жастардың басқа елдерге деген қызығушылығы

Қазақстан жас халқының едәуір бөлігі (33%) басқа елге көшу мүмкіндігін қарастыруда (3-тарауға қараңыз — Жұмысқа орналасудағы мүмкіндіктер мен қиындықтар (71-суретті қараңыз).

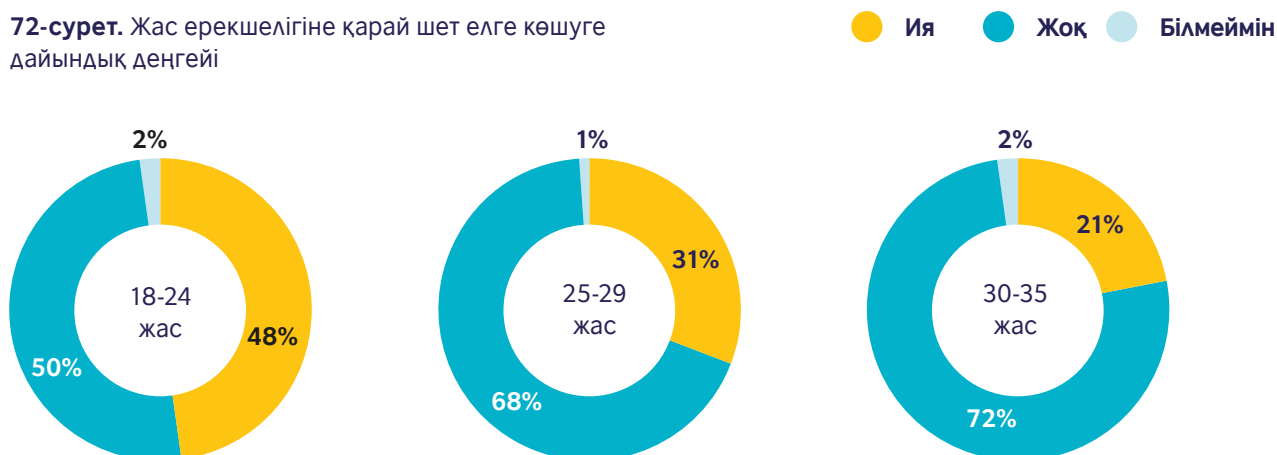
Таңғаларлық жағдай емес, ең жас буын — 18 бен 24 жас аралығындағы жастар — көшуге ең бейілді: олар 48%-ды құрайды, ал ең үлкен буын тобында — 30 бен 35 жас, бұл көрсеткіш небәрі 21%-ын ғана құрайды

(72-суретке қараңыз). Жастардың көшуге құлшынысы олардың өмір кезеңімен тығыз байланысты болуы мүмкін: көптеген жастар студенттер, ал шетелде оқуды жалғастыру перспективті мүмкіндік болып табылады. Сонымен қатар, 25 жасқа дейінгі жастарда отбасылық, кәсіби жауапкершіліктер аз болғандықтан, жаңа елде өмірді жаңадан бастау олар үшін әлдеқайда жеңіл болып келеді.

71-сурет. Шет елге көшу дайындығы

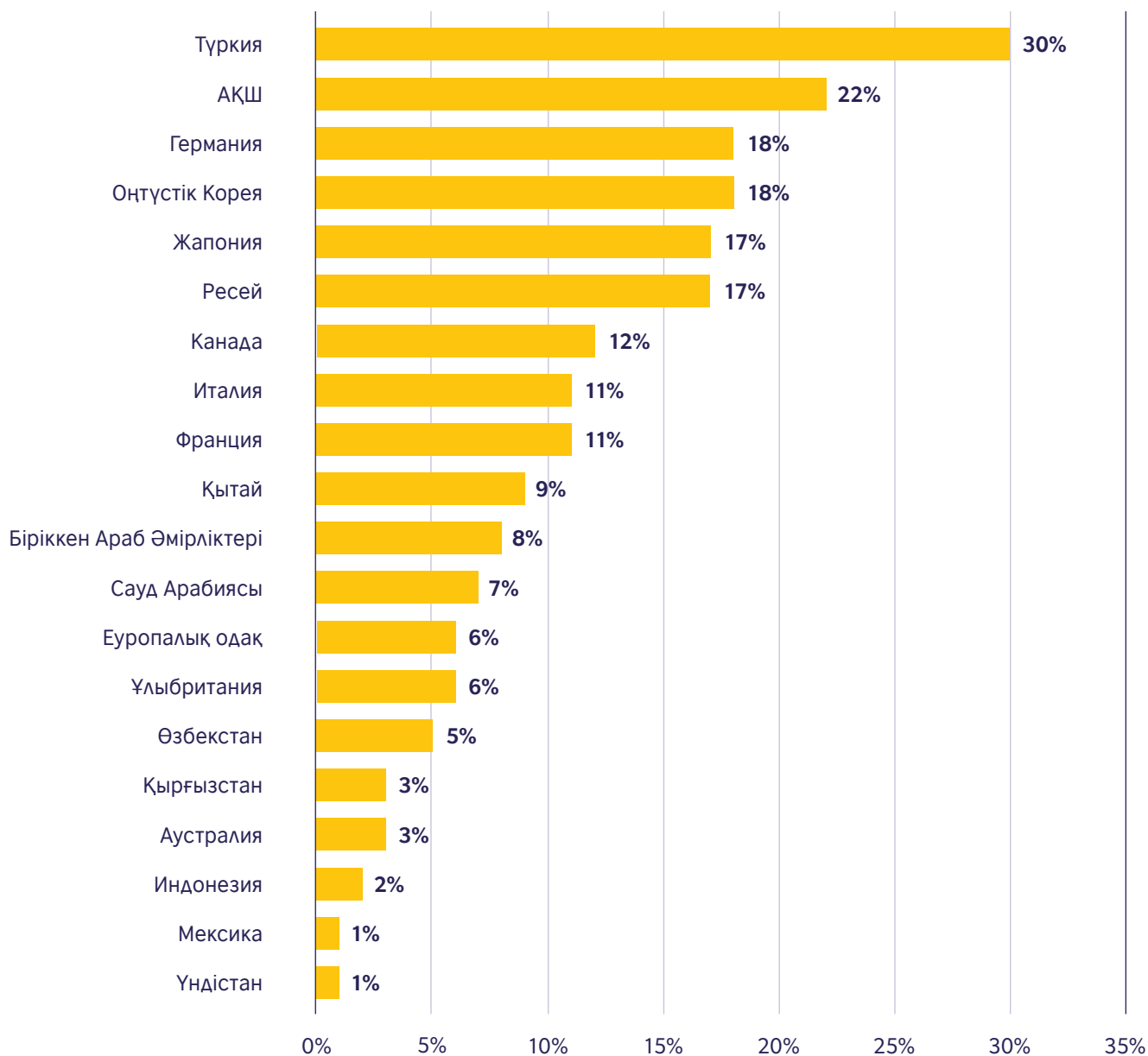

72-сурет. Жас ерекшелігіне қарай шет елге көшуге дайындық деңгейі

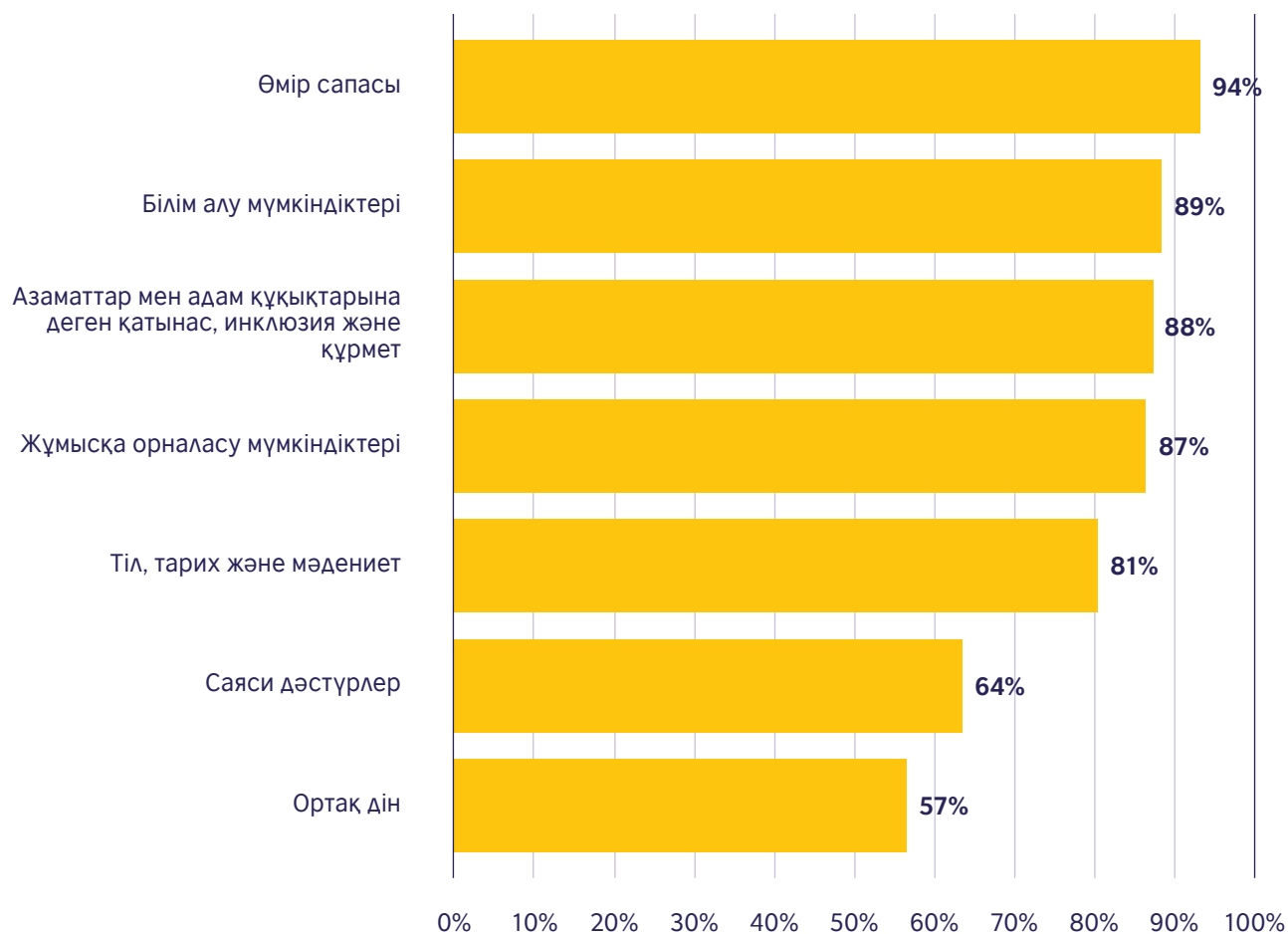
Ең тартымды елдер туралы сұралғанда, жастардың айқын таңдауы Түркияға (30%) түседі. Одан кейін АҚШ (22%), Германия мен Оңтүстік Корея (18%) және Жапония мен Ресей (17%) аталды. (73-суретті қараңыз).

73-сурет. Қазақстан жастарына ең тартымды елдер

Олардың бұл елдерді тартымды деп санаудағы негізгі себептері — ең алдымен өмір сүру сапасымен (94%), білім беру мүмкіндіктері (89%), адам құқықтарына сай құрметпен қарым-қатынас (88%), жұмысқа орналасу мүмкіндіктері (87%) және тілі, тарихы мен мәдениеті (81%) (74-суретті қараңыз).

74-сурет. Қазақстан жастарына ең тартымды елдер

Қазақстан жастарының қай елдерді таңдайтыны туралы жастар көшбасшыларының пікірлері

Біз зерттеу нәтижелерін Қазақстанның жас көшбасшыларымен бөлісіп, жастар үшін тартымды елдер жайлы тереңірек пікірлерін білдік.

Түркия

Түркия Қазақстан жастары үшін айтарлықтай ерекше тартымды, бұл негізінен түрік телешоуларының ықпалымен байланысты. Оңтүстік Корея медиасы сияқты түрік сериалдары елдің актерлеріне, табиғатына және оқиғаларына қызығушылық қалыптастырды. Медиа әсерінен бөлек, респонденттер Түркияның тарихи маңыздылығын және табиғи сұлулығын атап өтті. Кейбіреулер түрік және қазақ тілдері арасындағы ұқсастығын ескере отырып, түрік тілін жеңіл үйренуге болатынын айтты. Түркия — тарих немесе тіл саласында білім алғысы келетіндер үшін әлеуетті әрі шынайы білім алу бағыттарының бірі ретінде көрінеді.

АҚШ

Жас қазақстандықтар АҚШ-тың жаһандық саясаттағы рөлін жиі атап өтеді. Бұл ел миграция мен әсіресе білім алу үшін мүмкіндіктер ұсынатын бағыт ретінде қабылданады. Кейбір қатысушылар АҚШ-тың Қазақстанға деген қызығушылығы мен танымалдығы артса, еліміздің әлемдік деңгейдегі бейнесі жақсарады деп есептейді.

Оңтүстік Корея

Жапония сияқты, Оңтүстік Кореяның Қазақстан жастары үшін тартымдылығы негізінен мәдени ықпалдан, әсіресе ойын-сауық медиа арқылы қалыптасқан. Оңтүстік Кореяның музыка және теледидар индустриялары, әсіресе әйелдер арасында, ерекше тартымдылық туғызды, өйткені олар бұл контенттің негізгі тұтынушылары болып табылады. Мәдени тартымдылықтан бөлек, Оңтүстік Корея сапалы медициналық қызметтер, соның ішінде косметикалық хирургия саласында танымал.

Жапония

Қазақстан жастары үшін Жапония — ең тартымды халықаралық бағыттардың бірі. Бұл екі ерекшелікті фактордан туындайды. Біріншіден, Жапония өзінің медиа арқылы

маңызды мәдени сілтеме болып табылады. Респонденттер жапон телешоулары мен фильмдері арқылы кездескен мәдениетті, тағамдарды және табиғатты өз көздерімен көру қызығушылығын білдірді. Екіншіден, қатысушылар Жапонияның соғыстан кейінгі дамуын, оның тарихи қиындықтарға қарамастан қалпына келтіру және прогресс жасап жаңару қабілетін жастар үшін шабыт көзі.

Ресей

Ресей Қазақстан жастарының халықаралық қатынастар туралы әңгімелерінде көп айтылған. Олардың пікірлері экономикалық байланыстарды, ортақ тілді және мәдени байланыстарды қамтитын көп қырлы қарым-қатынасты білдіреді. Қазақстанның Кеңес одағының құрамында орыс тілінің ықпалы, ата-аналарының сол жүйеде білім алғаны әлі де байқалады. Респонденттердің көпшілігі бұған дейін Ресей елінде өмір сүрген (3-бөлім қараңыз) және орыс тілі Қазақстанда кеңінен таралған. Сондықтан, солтүстіктегі көрші ел жастар үшін әлемдегі тартымды бағыттардың бірі болып табылады.

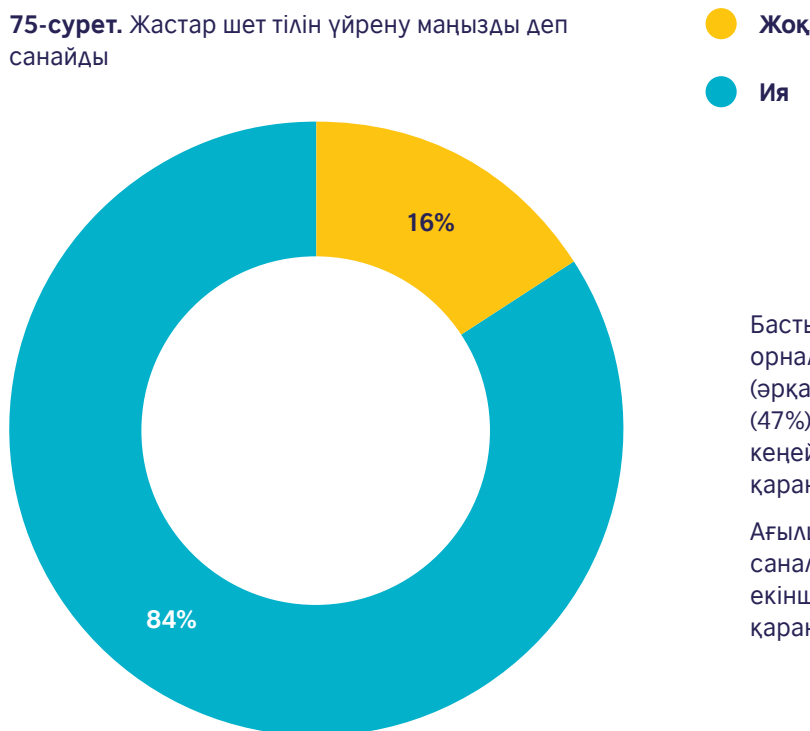
Еуропалық Одақ (ЕО)

Германия және жалпы Еуропалық Одақ ең тартымды елдер тізіміне кіруіне қарамастан, респонденттердің пікірлері шектеулі болды, талқылаулар негізінен білім саясатына, әсіресе Болон үдерісіне бағытталды. Бұл жоғары білімнің сапасын салыстыруға мүмкіндік беретін келісімдер жиынтығы 2010 жылы Қазақстанда қабылданып, Батыс білім стандарттарына бағытталған маңызды қадам болып табылады. Респонденттер бұл сәйкестіктің тек біліммен шектелмейтінін, бірақ Еуропаның сапа стандарттары бойынша көрсеткіш ретінде қабылданғанын атап өтті, бұл тауарлар мен қызметтердің сапасын, сондай-ақ жұмыспен қамту және өмір сүру сапасын қамтиды.

Жастардың шетел тілдеріне деген қызығушылығы

Жастардың Қазақстан шекарасынан тыс әлемге деген қызығушылығы, сондай-ақ шетел тілдерін үйренудің маңыздылығын дерлік бірауыздан келісетіндігімен де көрініс табады (75-суретті қараңыз).

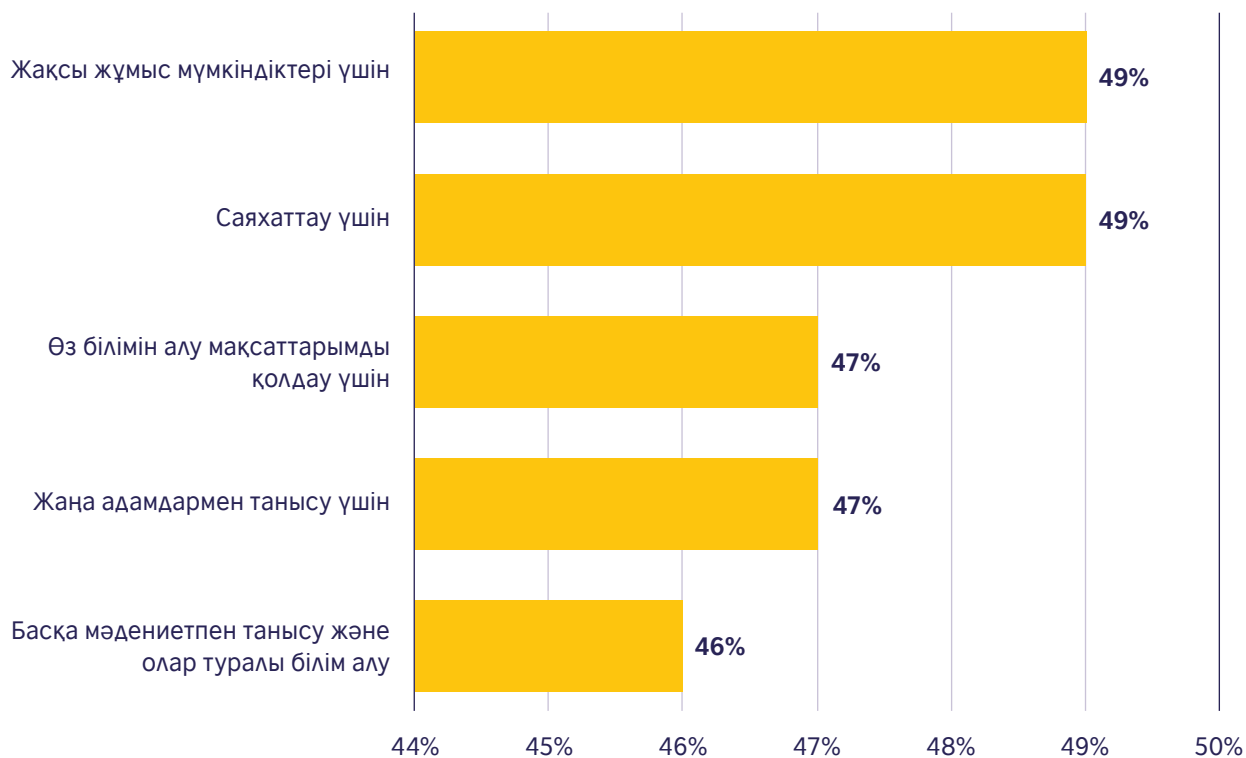
75-сурет. Жастар шет тілін үйрену маңызды деп санайды

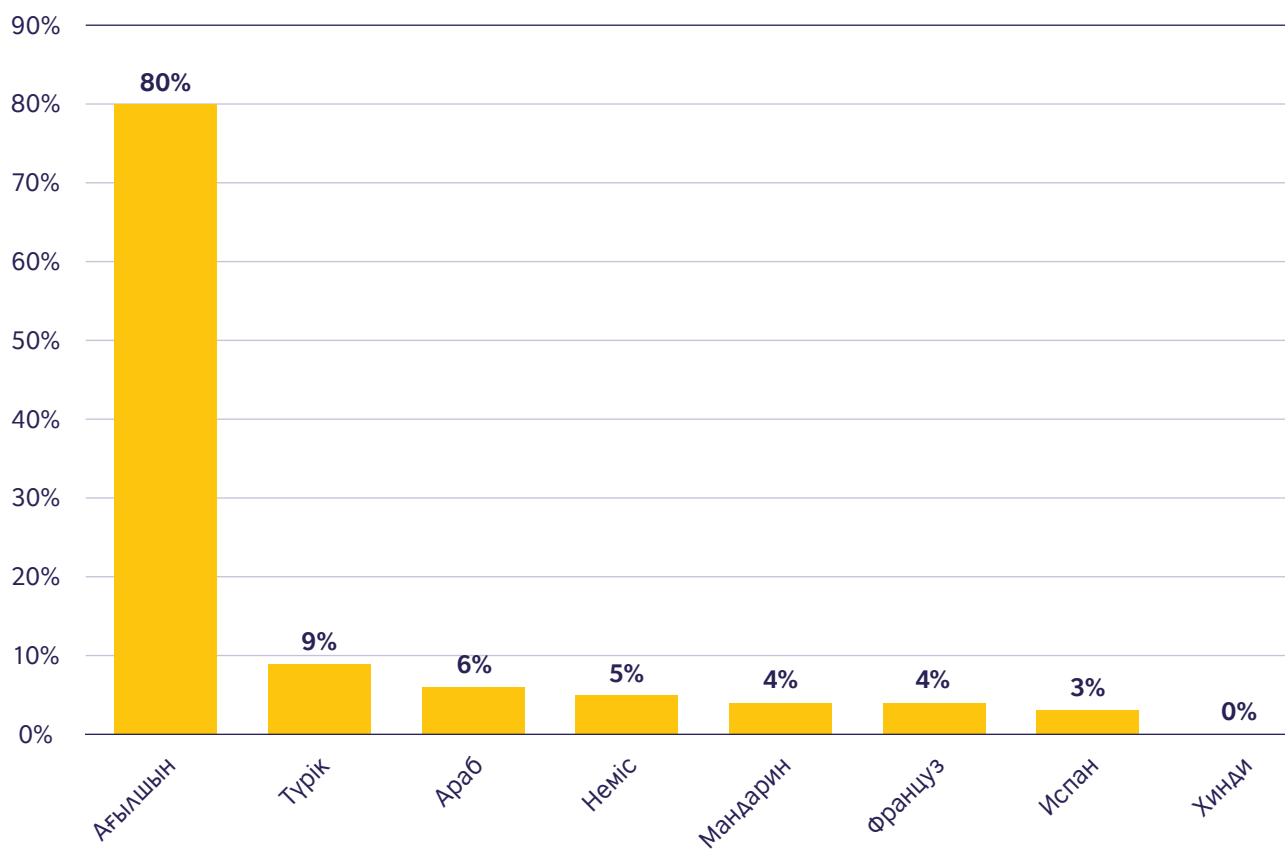
Басты себептердің арасында жұмысқа орналасу мүмкіндіктері мен саяхаттау (әрқайсысы 49%), білім алу мүмкіндіктері (47%), сондай-ақ әлеуметтік байланыстарды кеңейтуді (47%) атап өтуге болады (76-суретті қараңыз).

Ағылшын тілі үйренуге ең маңызды тіл ретінде саналады, одан едәуір төмен көрсеткішпен екінші орында түрік тілі тұр (77-суретті қараңыз).

76-сурет. Шет тілін үйрену себептері

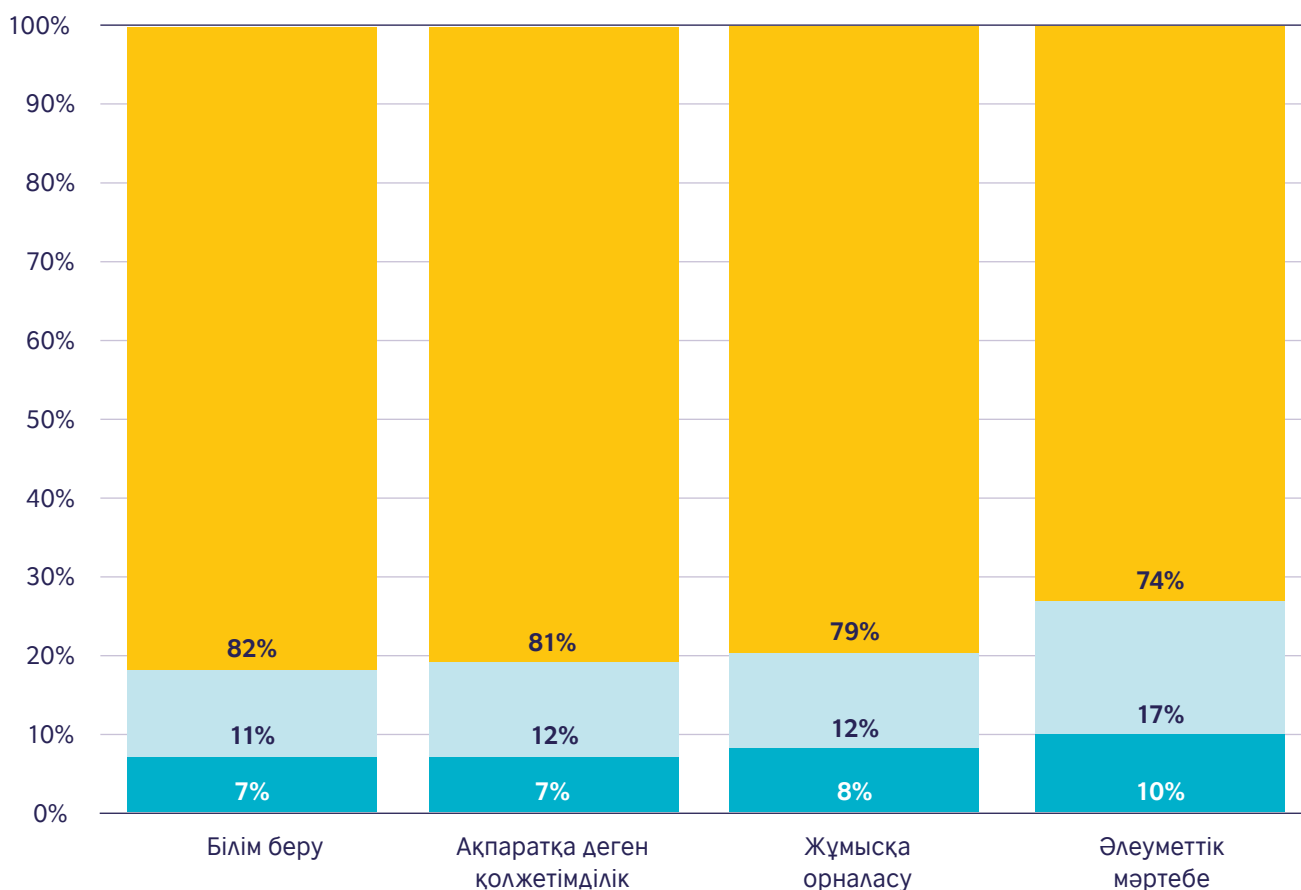
77-сурет. Ең маңызды тілдер

Қазақстанның жастары ағылшын тілін әр түрлі салада пайдалы болуына байланысты оны жоғары бағалайды. Бұл тіл білім беру саласында маңызды болып саналады, себебі жастар көшбасшылары АҚШ пен Еуропаны негізгі академиялық бағыттар ретінде қарастырады (78-суретті қараңыз). Ағылшын тілі сондай-ақ ақпаратқа және жұмыс мүмкіндіктеріне кең жол ашады. Қатысушылардың үштен екісі ағылшын тілін меңгеру әлеуметтік мәртебені арттыратынын айтып, оның жеке және кәсіби дамудағы маңыздылығын растайды.

78-сурет. Ағылшын тілінің мүмкіндіктерді арттыратын салалар

● Арттырмайды немесе кішкене ғана
● Белгілі бір дәрежеде
● Өте белсенді арттырады

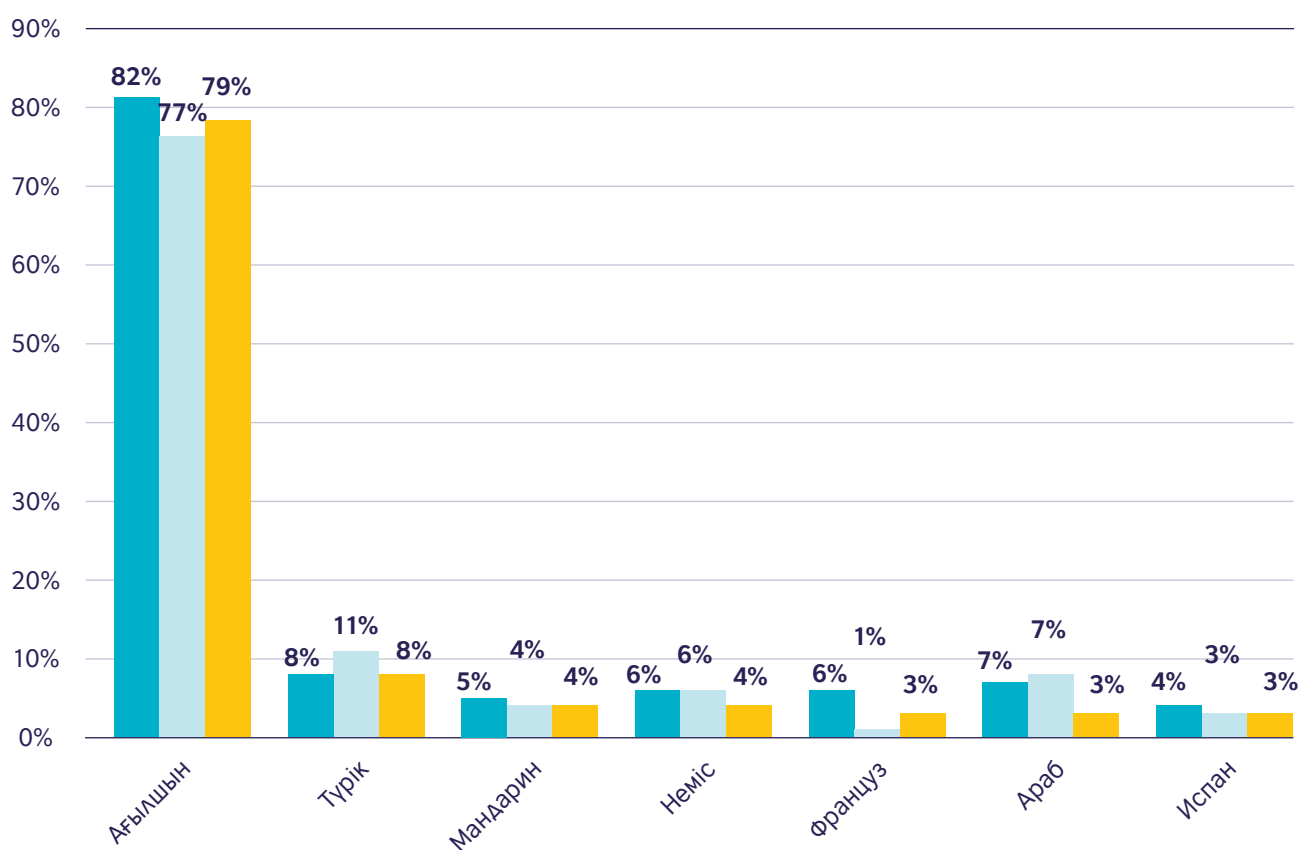
Ағылшын тілінің білім беру саласындағы маңыздылығы 18-24 жас аралығындағы жастардың ағылшын тілін үйренуге ең көп қызығушылық танытатындығы көрсететін деректермен сәйкес келеді (79-сурет), сондай-ақ олар шетелге көшуге ең дайыны болып көрсетілген. Бұл көрсеткіштер Қазақ жастарының халықаралық өмір сүруге деген қызығушылығының артып келе жатқанын. Ағылшын тілінің осы топ арасында танымал болуы Қазақстандағы білім мен БАҚ тұтынудың жаһандану және интернационализация үдерісімен байланысты.

79-сурет. Үйренуге ең маңызды тіл, жасы бойынша

18-24 жас

25-29 жас

30-35 жас

Қазақстанның рөлі

Бұл «Қазақстанның келесі буыны» қазақстандық жастарының Орталық Азия мен әлемдегі елдің геосаяси рөлі туралы анық пікірлері бар екенін көрсетеді. Олар өз елінің тарихымен мақтанатынын және Қазақстанның әлеуетіне сенетінін атап көрсетеді.

Қазақстан — көпқырлы көпір

Қазақ елінің жастары өз елін көпқырлы көпір ретінде анық көреді. Бұл сенім үш деңгейде жұмыс істейді. Географиялық тұрғыда олар Қазақстанның Орта Азиядағы ең ірі ел ретінде стратегиялық орналасуын түсінеді. Қазақстан Ресей мен Қытай сияқты ірі әлемдік державалармен шекаралас, басқа Орталық Азия елдерімен де тығыз байланысты. Олар сондай-ақ Қазақстанның аймақтық медиатор ретіндегі рөлін атап өтеді, елдің дипломатиялық қатынастарда бейтараптығын және аймақтық диалогты дамыту қабілетін айқындайды. Соңында, олар Қазақстанды Батыс елдері мен Орталық Азия арасындағы маңызды байланыс ретінде қарайды.

Қазақстан Орталық Азияның көшбасшысы

Қазақстанның жастары өз елінің Орталық Азиядағы ең ірі экономика екенін жақсы біледі. Сауалнамаға қатысушылар өз елінің дамуына және халықаралық инвесторларды тартуына мақтанады. Олар Қазақстанның аймақтағы экономикалық көшбасшылығын мойындайды, бұл олардың саяси көшбасшылықты Орталық Азия елдері арасында бірлікті нығайту үшін пайдалану қажеттілігін көрсетеді. Сонымен қатар, олар өзге елдердің ерекше күшті жақтарын атап өтеді, мысалы, Өзбекстан елінің туризм саласындағы жетістіктері мен Қырғызстан елінің ақпараттық технологиялар секторындағы өсуі, бірақ Қазақстанның көшбасшы рөлін мойындайды.

Қазақстан аймақ үшін прогрессивті үлгі ретінде

Жастар Қазақстанды Орталық Азия мен Таяу Шығыстың басқа елдеріне қарағанда прогрессивті ел ретінде қарастырады, әсіресе гендерлік теңдік пен азшылықтарды қосудың тұрғысынан. Мысалы, олар Қазақстанда ЛГБТ+ құқықтарының басқа елдерге қарағанда құрметтелетінін айтады, бірақ кейбір жас көшбасшылар алдағы уақытта қосымша жетістіктерге жету қажет екенін атап көрсеткен.

6-тарау

Келесі ұрпақ — Қазақстан

Кіріспе

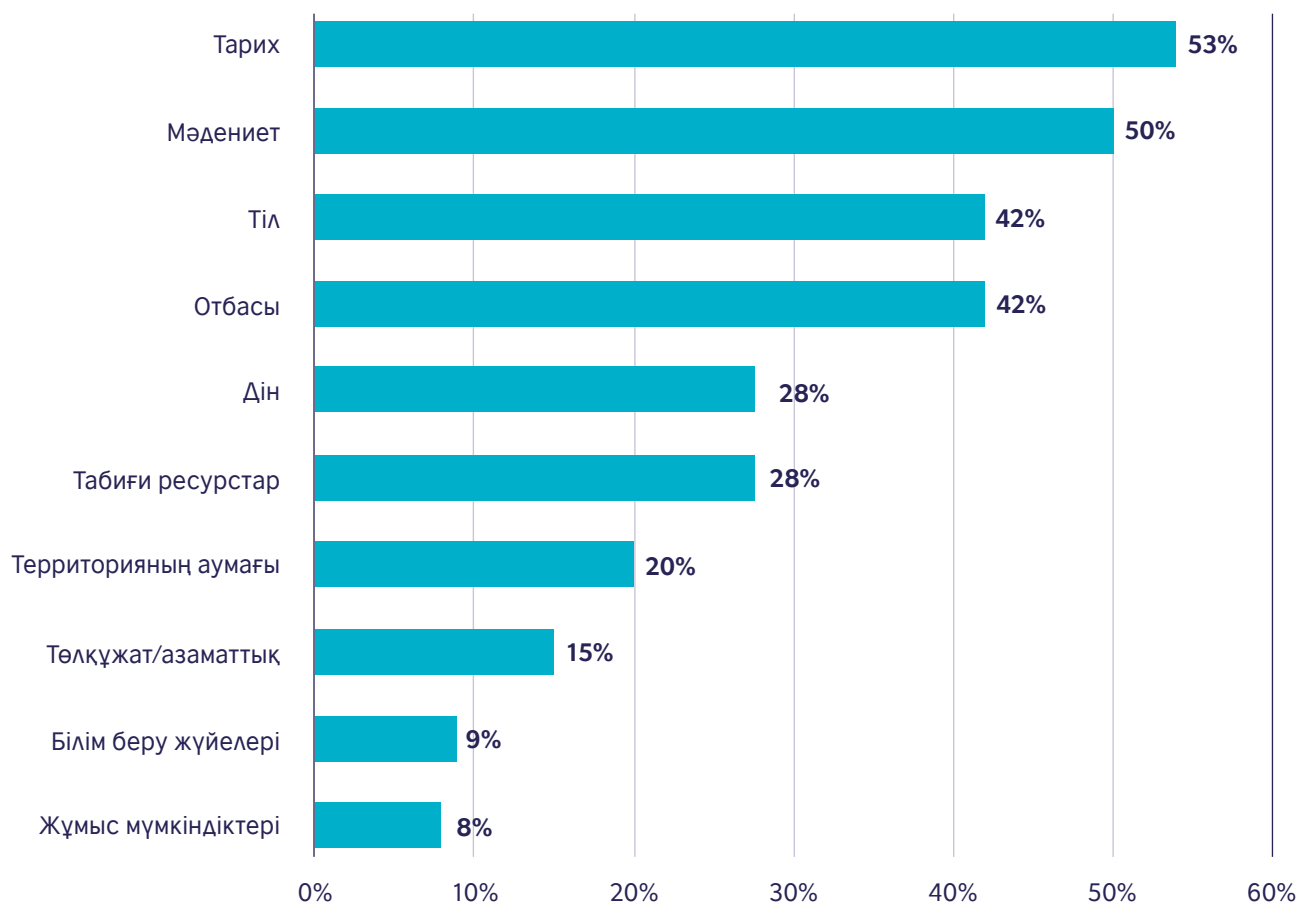
Бұл соңғы тарау жастардың Қазақстанның болашағына деген үміттері мен көзқарастарын зерттейді. Сауалнама мен сапалы деректер көрсеткендей, жас қазақстандықтар өз елдерімен мақтанады және ұлттық тарихы (53%), мәдениеті (50%), тілі (45%) және отбасы құндылықтары (42%) бойынша терең байланыс сезінеді (80-сурет).

Олардың Қазақстанның болашағына деген көзқарасы бірнеше негізгі бағыттарды қамтиды: талантты сақтау үшін ынталандыратын жақсартылған экономикалық мүмкіндіктер, әлеуметтік теңдік, саяси бостандықтардың артуы, күшті демократиялық

институттар, жемқорлықтың төмендеуі, білім алуға қолжетімділіктің жақсаруы, халықаралық экономикалық бәсекеге қабілеттілік және экологиялық тұрақтылық. Олар өздерінің болашақтағы мүмкіндіктері туралы прагматикалық алаңдаушылықты қоса отырып, күшті патриоттық сезімдерін білдіреді.

Қатысушылар өздерінің болашаққа деген көзқарастарын сипаттағанда әртүрлі аспектілерді басымдық ретінде қарастырады, бірақ кейбір ортақ бағыттар бар.

80-сурет. Жастардың Қазақстан азаматы болуға мақтаныш тудыратын факторлары

Көбірек мүмкіндіктер

Қатысушылар өз елін кәсіби және жеке даму үшін шынайы мүмкіндіктер ұсынатын орынға айналдыруды басымдық деп санайды. Олар өз таңдаған кәсібінде тәжірибе жинауды және ілгерілеуді үміттенеді, сонымен қатар отбасын құру мүмкіндігін сақтап қалуды қалайды. Қаржылық тұрақтылық әлі де маңызды мәселе болып қалады, әсіресе ірі қалаларда оқып, тұратын жастар үшін тұрғын үй шығындары ең үлкен қаржылық ауыртпалық болып табылады.

Зерттеу патриоттық байланыс пен көшу мәселелері арасындағы күрделі қатынасты көрсетеді. Көптеген сұхбат берушілер өз туған жеріне терең байланыс сезімін білдіргенімен, қауіпсіз болашақ іздеу мүмкіндігін де ескеруі керек. Жас қазақстандықтар арасында уақытша көшу жиі кездеседі, ал кейбіреулері ақырында шет елде тұрақты тұруға шешім қабылдайды (2-тарау және 3-тарауды қараңыз).

Бір қатысушы бұл шиеленісті былай сипаттады:

Біздің жастар басқа елдерге білім алу немесе Оңтүстік Кореяда жұмыс істеуге барып, ақша табу үшін кетпей, өз Отандарына орын таба алатындай ету керек. Менің ұлым бар. Мен отбасымның осында жайлы өмір сүруін қалаймын

Әйел, 32 жаста

Қатысушылар экономикалық күшті арттыруды қалайды, бұл олардың өмір сүру деңгейінің жақсаруымен байланысын мойындайды. Олар экономикалық дамудың бірнеше жолдарын ұсынады, соның ішінде технологиялық даму мен мемлекеттік басқарудың тиімділігін арттыру. Жеке алғанда, олардың көзқарастары әртүрлі болғанымен, көпшілігі даму сапалы білім мен ішкі таланттарды сақтауға тәуелді деп есептейді.

Бір қатысушы өз көзқарасын былай түсіндірді:

Мен бізді әлемдегі ең дамыған 50 экономиканың қатарына кіруімізді қалаймын. Декарбонизация, экономикалық әртараптандыру, туризм, дамыған ғылым арқылы.

Әйел, 32 жаста

Көбірек теңдік

Қатысушылар елдегі білім алу мен жұмыспен қамту мүмкіндіктеріне қолжетімділіктегі айырмашылықтарды атап өтті. Олар бұл теңсіздіктердің жеке мінез-құлық пен әл-ауқатқа ұзақ мерзімді әсерін мойындайды. Олардың көзқарасы бойынша, Қазақстанда гендеріне, географиялық орналасуына немесе әлеуметтік мәртебесіне қарамастан, әркімнің өмірлік мүмкіндіктері тең болуы керек. Олар әсіресе гендерлік теңдік мәселесінде ұрпақтар арасындағы айтарлықтай ілгерілеуді мойындай отырып, қазіргі жетістіктер олардың үміттерінен әлі де төмен екенін атап өтеді.

Бір қатысушы былай деген:

“

Мен елдегі экономикалық жағдайдың теңескенін көргім келеді. Осында болашақ мүмкіндіктерінің болғанын қалаймын. Адамдар елден кеткісі келмейтіндей болып. Ел жас ұрпақтың үмітін ақтаса екен.

Әйел, 23 жаста

Көбірек еркіндік

Қатысушылардың еркіндікке деген көзқарасы екі негізгі шектеуді қамтиды: бірі — консервативті құндылықтар, әсіресе патриархалды дәстүрлердің тежегіш күші; екіншісі — мемлекет саясатын еркін сынға алуға мүмкіндік бермейтін шектеулер мен қорқыныштар.

Бір қатысушы былай деген:

“

Мен адам құқықтары мен бостандықтарын бұзатын заң жобаларының болмағанын қалаймын. Бүкіл халықтың өміріне теріс әсер ететін заңдар мен түсініксіз бастамалардың болмағанын қалар едім.

Әйел, 25 жаста

Көбірек демократия

Қатысушылар демократиялық басқаруды тек мерзімді сайлаулармен шектелмейтін үдеріс ретінде елестетеді. Олар билік тармақтарының теңгерімі мен тиімді тежеу және қарсы салмақ жүйесі бар саяси жүйені қолдайды. Олардың демократия туралы түсінігі азаматтық қоғамның белсенді ұйымдары мен қоғамдық пікірді қалыптастыра алатын тәуелсіз бұқаралық ақпарат құралдарын қамтиды. Сондай-ақ олар азаматтардың үкімет шешімдеріне ықпал ете алатын мүмкіндігі болғанын қалайды.

Бір респондент былай деп атап өтті:

“

Мен анағұрлым демократиялық Қазақстанды көргім келеді. Институттарды дамытуға, оларды нығайтуға ұмтылатын, жеке тұлғалардың рөлін азайтуға тырысатын Қазақстанды көргім келеді. Мемлекеттің кейбір шешімдері, саясаты, бағыты жеке тұлғаларға емес, мекемелердің ынтымақтастығына көбірек тәуелді болғанын қалаймын.

Ер адам, 22 жаста

Көбірек транспаренттілік

Сыбайлас жемқорлық — қатысушыларды алаңдататын мәселе ретінде аталады, олар оның елдің әртүрлі өңірлері, басқару деңгейлері мен ұйымдарына ықпал ететінін атап өтеді (1-тарауды қараңыз). Кейбір қатысушылар сыбайлас жемқорлықты елдің тарихи дамуының бір бөлігі ретінде қарастырса, басқалары оны қоғамдағы заңдылық ретінде қабылдайды. Дегенмен, олардың көпшілігі күнделікті өмірге сыбайлас жемқорлықтың әсері азаяды деген үмітте.

Бір сұхбаттасушы былай деп бөлісті:

“

Әрине, менің ойымша, біздің елдің басты мәселесі — сыбайлас жемқорлық. Одан толықтай құтылу мүмкін емес. Бірақ ең болмағанда оны азайтуға бағытталған қадамдар жасалып жатыр.

Әйел адам, 18 жаста

Ұсынылған сыбайлас жемқорлыққа қарсы стратегиялар әртүрлі болғанымен, бір-бірін толықтырып тұрады. Ұсыныстар қатарына ерте жастан бастап этикалық тәрбиені енгізу, жеке жауапкершілікті күшейту, мемлекеттік органдардың ашықтығын арттыру және парақор шенеуніктерге қатысты қатаң жазалау шараларын қолдану кіреді. Кейбір қатысушылар Ли Куан Ю басқарған кездегі Сингапур тәжірибесін мысалға келтіріп, лауазымына қарамастан барлық жемқорларға қатаң жаза қолдану, тіпті кейбір жағдайларда сыбайлас жемқорлық үшін өлім жазасын енгізу қажеттігін қолдады.

Көбірек білім алу

Жастар Қазақстанда білімді өз елінің үнемі дамуы үшін негізгі қозғаушы күштердің бірі ретінде көреді. Сондықтан олар білім беру саласындағы теңсіздіктерге сын білдіреді.

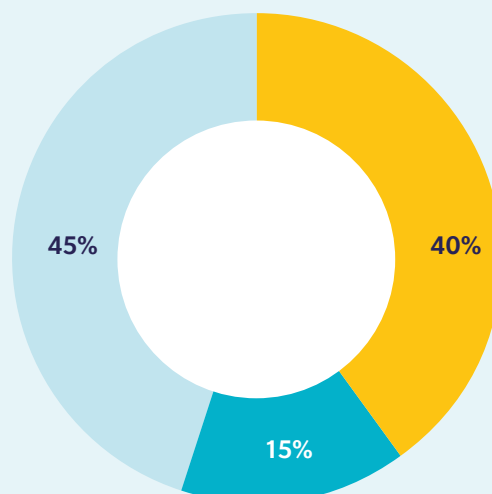
Білім беру олардың ұлттық даму туралы көзқарастарында айқын көрінеді. Олар білім беру секторындағы өсіп келе жатқан теңсіздіктерге, әсіресе мемлекеттік және жеке оқу орындары арасындағы алшақтыққа, университеттердің қалаларда шоғырлануына және студенттер мен отбасыларға ауыртпалық түсіретін қымбат оқу ақыларына алаңдайды. Олардың арманында сапалы білімге қол жеткізуді қамтамасыз ету және шетелде оқуды азайту бар.

Көбірек экологиялық қамқорлық

Экологиялық жауапкершілік, жиі айтылмаса да, 60% респондент климаттың өзгеруінің Қазақстанға әсерінен алаңдайды (81-сурет). Сапалық мәліметтер екі негізгі мотивацияны көрсетеді: жаһандық климаттың өзгеруін төмендету және Қазақстанның табиғи ландшафттарын сақтай отырып, туризм әлеуетін тану.

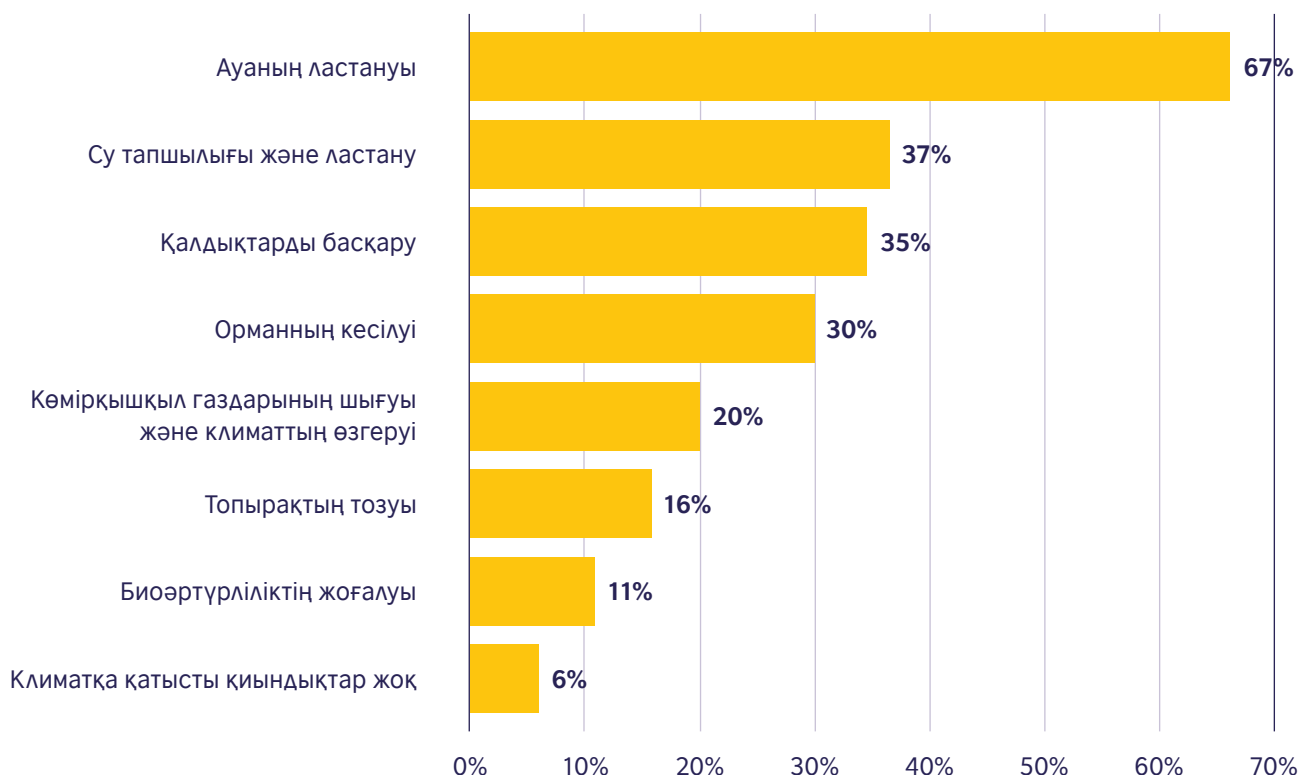
81-сурет. Климаттық өзгерістердің Қазақстанға әсері туралы алаңдаушылық

- Алаңдамайды
- Белгілі бір дәрежеде алаңдайды
- Алаңдайды немесе өте қатты алаңдайды

Сауалнамада бүгінгі күні Қазақстандағы ең өзекті климаттық проблемалар туралы сұрақ қойылды. Барлық жас топтары респонденттері ең көп алаңдайтын мәселелердің қатарында ауаның ластануы, қалдықтарды басқару және су тапшылығы бар. Дегенмен, әсіресе жоғары пайызбен ауаның ластануы (67%) аталған (82-суретті қараңыз).

82-сурет. Қазақстанның климаттық мәселелері бойынша ең өзекті проблемалары

Бұл Қазақстандағы ауа ластануының қауіпті проблема екенін растайтын мәліметтермен үйлеседі, себебі ауа ластануы 13 ірі қалада, оның ішінде Астана мен Алматыда рұқсат етілген деңгейден асып кеткен (Кенесары және басқалар, 2019). 2023 жылы Қазақстандағы орташа ауа ластануы Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының (ДДСҰ) ұсыныс мәнінен төрт есе артық болған (IQAir, 2025). Ауа ластануы сондай-ақ өте қымбат, өйткені Дүниежүзілік банк Қазақстанға 2019 жылы 10,5 миллиард АҚШ долларына шығын келтіргенін бағалаған, бұл елдің жалпы ішкі өнімі (ЖІӨ)-нің шамамен 5,8%-ын құрайды (Аве және басқалар, 2022).

Жас Қазақстандықтар өз елінің экологиялық қиындықтарын өте жақсы түсінеді және болашаққа деген оптимистік және позитивті көзқарастарымен шешімдер табуға дайын екенін көрсетеді.

Ұсыныстар

Бұл «Қазақстанның келесі буыны» зерттеуі қазіргі Қазақстан жастарының тәжірибелері, үміттері және қиындықтары туралы кең ауқымды көрініс ұсынады. 18-35 жас аралығындағы жастар білім беру, жұмысқа орналасу және азаматтық қатысу салаларында бірқатар құрылымдық қиындықтарға қарамастан, өздерінің болашағына деген керемет төзімділік пен оптимизм көрсетеді. Зерттеу Қазақстанның дамуының мүмкіндіктері мен кедергілерін аша отырып, жастардың елдің болашағын қалыптастыруда маңызды рөл атқаратынын көрсетеді.

Осы зерттеуден алынған негізгі үдерістер мен деректерге негізделген ұсыныстар төменде келтірілген. Олар білім беру, жұмыс, жастардың дауысы және жастардың Қазақстан болашағына қатысты көзқарастары бойынша төрт негізгі бағытқа топтастырылған. Әрбір бөлім зерттеу нәтижелерінен алынған контекстті ұсына отырып, мүдделі тараптар үшін нақты әрі іс жүзінде жүзеге асырылатын ұсыныстарды қамтиды.

Білім беру

Қазақстанның білім беру секторы маңызды өзгерістерді бастан өткеруде, жастардың тәжірибесі прогрес пен қиындықтарды көрсетеді. Сауалнамаға қатысқан 57% респондент білім сапасы жақсарып дамып келе жатқанын айтса да, олар білім сапасы, қолжетімділігі және жұмысқа орналасу мүмкіндіктеріне сәйкес келетіндігі мәселелерін көтереді.

Білім беру саясатын жүзеге асыратын ұлттық институттар келесі ұсыныстарды қарастыруы мүмкін:

- 2021 жылғы жаңартылған мектеп бағдарламасы сияқты қолданыстағы оң реформаларға сүйене отырып, мұғалімдердің жалақысын арттыру және әкімшілік жүктемені азайту арқылы олардың еңбек жағдайларын жақсарту.
- Болон үдерісі аясында жүзеге асырылып жатқан қазіргі оқу бастамаларына қоса, жас мұғалімдер үшін кәсіби дамуға мүмкіндік беру аясын кеңейту.
- Оқу бағдарламаларын әзірлеуді еңбек нарығының талаптарымен тығыз байланыстыру, бұл теориялық білім мен практикалық дағдыларды ұштастыру үшін Ұлттық біліктілік жүйесін (ҰБЖ) жетілдіру арқылы жүзеге асырылуы мүмкін.
- Мемлекеттік және жеке жоғары оқу орындары саласында сапаны бақылаудың қолданыстағы механизмдерін күшейту.
- Техникалық және кәсіптік білім ұйымдары арқылы практикалық дағдыларды дамыту.
- Цифрлық білім беру бастамаларын ілгерілету, қолданыстағы цифрлық платформалардың сәтті элементтеріне сүйене отырып, сонымен қатар ауылдық және қалалық өңірлерде, оның ішінде мүмкіндігі шектеулі немесе қосымша қажеттіліктері бар жастар үшін тең қолжетімділікті қамтамасыз ету.
- Қосымша біліктілік алу бойынша жастардың қызығушылығын ескере отырып, қосымша білім

беру қаржыландыруын ұлғайту, халықаралық білім беру алмасу мүмкіндіктерін кеңейту және өмір бойы білім алу бастамаларын қолдау.

Аймақтық деңгейде жұмыс істейтін институттар келесі шараларды қарастыруы мүмкін:

- «Дипломмен – ауылға» сияқты бағдарламалардың сәтті элементтерін кеңейту, білікті мұғалімдерді ауылдық жерлерге тарту.
- Өңірлік білім беру орталықтарын құру арқылы жергілікті оқу орындары мен жұмыс берушілер арасындағы байланысты нығайтып, өңірлік еңбек нарықтары үшін білім берудің маңыздылығын арттыру.
- Білімнен еңбекке өту кезеңін қолдайтын бағдарламаларды әзірлеу, жұмыс орнына дайындықты қосу.
- **Жастар жұмысқа орналасу үшін маңызды деп санайтын тілдерді, әсіресе қазақ және ағылшын тілдерін оқып-үйренуді қолдау арқылы үштілді білім беру саясатын дамыту.

Жұмыспен қамтылу

Жас қазақстандықтар білім беру, туризм және қонақжайлық салаларында көптеген мүмкіндіктерді көреді, сондай-ақ өздерінің еңбек нарығындағы болашағын жақсартуға болатын бірнеше салаларды атап өтеді. Зерттеу жұмысқа орналасуда жас, гендер және орналасқан жеріне байланысты айырмашылықтарды көрсетеді, оларды жергілікті және мақсатты саяси шаралар арқылы шешуге болады.

Еңбек саясатына қатысты ұлттық институттар келесі шараларды қарастыруы мүмкін:

- Ұзақ жұмыс уақытын қысқарту үшін еңбек инспекциясы мен жұмыс берушілерге ынталандыру шаралары арқылы әдістерді әзірлеу.
- Әсіресе ауылдық жерлердегі жұмыс орындарында ашықтықты нығайту бастамаларын қолдау.
- Жастар үшін жұмыс беруші ретінде білім беру және оқу мүмкіндіктерін дамыту, мұғалімдерге арналған кәсіби дамуды және оқытуды кеңейту.
- Туризм және қонақжайлық саласын дамыту, IT секторында жас әйелдер үшін мүмкіндіктер жасаудағы бастамаларды үлгі ету, сондай-ақ мүгедектігі бар немесе қосымша қажеттіліктері бар жастардың еңбек нарығына қатысуын қамтамасыз ету.
- Жас кәсіпкерлерді қолдау бағдарламаларын, мысалы, «Жас кәсіпкер» және «Еңбек» бағдарламаларын дамыту, әсіресе қаржыландыруға қол жеткізу мәселесіне назар аудару.
- «Жұмыспен қамтудың жол картасы» бағдарламасы аясында жас әйелдердің еңбек нарығына қатысуын арттыру арқылы гендерге байланысты еңбек нарығындағы айырмашылықтарды шешу (қазірдің өзінде 42 000 жас адамды жұмысқа орналастырды).
- Жұмыстың өзгеріп жатқан сипаты мен икемділіктің тартымдылығын ескере отырып, «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасына өзін-өзі жұмыспен қамтушылар мен еркін экономикалық қызметкерлерді қолдауды интеграциялау.

Аймақтық деңгейде жұмыс істейтін институттар келесі шараларды қарастыруы мүмкін:

- Жастардың еңбек нарығындағы мүмкіндіктеріне және көші-қон шешімдеріне айтарлықтай әсер ететін жергілікті еңбекпен қамту орталықтарын және дағдыларды дамыту бағдарламаларын қолдау.
- Ауылдық жерлерде, әсіресе гендерлік теңсіздіктер айқын көрінетін жерлерде жас әйелдердің қажеттіліктерін ескере отырып ұлттық бағдарламаларды аймақтық еңбек қолдау бағдарламаларына бейімдеу.
- Аймақтық деңгейде бизнесті қолдау мен капиталға қолжетімділік айырмашылықтарын ескере отырып, кәсіпкерлік экожүйелерін бизнес инкубаторлары мен тәлімгерлік бағдарламалары арқылы дамыту.
- Жас кәсіпкерлер үшін тәлімгерлік және дағдыларды дамыту бағдарламаларын жергілікті еңбек нарығы орталықтары мен білім беру мекемелері арқылы тәжірибе жетіспеушілігін шешу.

Жастар дауысы

Қазақстандық жастардың саяси және азаматтық қатысуы әртүрлі, дәстүрлі қатысу салыстырмалы түрде шектеулі болса да, цифрлық және қауымдастықтағы қатысу түрлерінің пайда болуы үмітті көрсетеді. Зерттеу жастардың қатысуында жас, гендер, этнос және орналасқан жер бойынша қызықты айырмашылықтарды көрсетеді.

Жастар саясаты бойынша жұмыс істейтін ұлттық институттар келесі шараларды қарастыруы мүмкін:

- Саяси қатысу үлгілерінің жас тобы бойынша өзгерістерін ескере отырып, 2023-2029 жылдарға арналған Ұлттық жастар саясатының тұжырымдамасын негізге алып, ерте ересектік кезеңнен тыс қатысуды күшейтуді қарастыру.
- Саяси қатысудағы гендер айырмашылықтарын шешуге бағытталған бағдарламалар арқылы жастардың қатысуын қолдау.
- Жастардың өз қатысуының тиімділігі мен әсеріне қатысты алаңдаушылықтарын шешу үшін азаматтық білім беру бастамаларын ұлғайту, әсіресе Ұлттық жастар конгресі моделін ескере отырып.
- Жас қазақстандықтарға саясатты қолжетімді және түсінікті ету үшін платформаларды көбейту, электронды үкімет бастамалары мен цифрлық қатысу құралдарына қызығушылықты арттыру және «E-Otinish» сияқты азаматтық білдіру бастамаларының жетістіктеріне сүйену.
- Жастардың қоғамға деген сезімін және бірлігін арттыру үшін жастардың саяси емес қауымдастықтыққа қатысуын қолдау, мысалы, жастар ресурстық орталықтары арқылы.
- Жастардың әлемдегі фейк жаңалықтар мен жалған ақпаратқа қатысты алаңдаушылықтарын шешу үшін медиасауаттылық бағдарламаларын енгізу.

Аймақтық деңгейде жұмыс істейтін институттар келесі шараларды қарастыруы мүмкін:

- Мәдени шаралар мен волонтерлік қызметке қатысу деңгейін арттыру үшін жастар ресурстық орталықтары арқылы жергілікті қауымдастық белсенділігін қолдау
- Жастардың жағдайға ықпал етуге деген ұмтылысын ескере отырып, Алматы қаласындағы тәжірибелерге сүйене отырып, жергілікті жастар кеңестері мен консультативтік органдардың жұмысын жандандыру, сонымен қатар қоғамдық өмірге жас әйелдердің қатысуын және гендерлік тең өкілдікті қамтамасыз ету.
- Жастарға жергілікті мәселелерді талқылауға және шешімдер әзірлеуге арналған кеңістік жасау, ұлттық қатысу бастамаларын жергілікті деңгейде енгізу үшін цифрлық платформаларды пайдалану.
- Жастардың ерікті қызметке қатысуының қолданыстағы деңгейіне сүйене отырып, олардың жергілікті қауымдастықтармен өзара іс-қимылын нығайтатын волонтерлік түрлерін қолдау, мысалы, үкіметтік емес ұйымдармен әріптестік арқылы.

Қазақстанның болашағы

Қазақстан жастары оптимизм мен қолданыстағы мәселелерге прагматикалық көзқарасты ұштастыра отырып өз елінің дамуы туралы нақты көзқарасқа ие. Ол кәсіби өсу мүмкіндіктері, әлеуметтік теңдік, саяси еркіндік, демократиялық институттар, білім беру және экологиялық жауапкершілік сияқты бағыттарды қамтиды.

Жастарды дамытуға жауапты ұлттық институттар келесі шараларды қарастыруы мүмкін:

- Инклюзивті консультациялар арқылы жастар саясатының кешенді шеңберін күшейту (мүгедектігі бар және қосымша қажеттіліктері бар жастардың қатысуымен, сондай-ақ гендерлік теңдікке баса назар аудара отырып).
- 2023-2029 жылдарға Ұлттық жастар саясаты тұжырымдамасын жастардың теңдік пен мүмкіндіктер туралы көзқарастарын ескере отырып жетілдіру.
- Жастарға арналған тұрғын үйдің қолжетімділігі мәселелерін шешуге арналған бағдарламаларға баса назар аудару.
- Жастардың түрлі салалардағы институттарды дамытуға деген қызығушылығын ашықтықты арттыруға бағытталған бастамалар арқылы қолдау.
- Қоршаған ортаны қорғау саласындағы реттеуді және жасыл экономикаға қатысты бастамаларды кеңейту, әсіресе ауа сапасының нашарлауымен күрес бағытында, себебі бұл – Қазақстан жастары үшін негізгі экологиялық мәселе болып табылады.
-

Аймақтық деңгейде институттар келесі шараларды қарастыруы мүмкін:

- Жастардың қай жерде өмір сүріп, жұмыс істейтінін таңдауға әсер ететін жергілікті экономикалық мүмкіндіктер мен жұмысқа орналастыруға ықпал ететін аймақтық даму бағдарламаларын күшейту.
- Жастардың азаматтық дамуға деген тілектерін

қолдау үшін жергілікті бастамаларды арттыру, мысалы, жастар ресурстық орталықтары мен қауымдастықтық қатысу платформалары арқылы.

- Ауа сапасы мәселесі ең айқын көрініс тапқан ірі қалаларда, аймақтық экологиялық бағдарламалар арқылы жергілікті ластану және қалдықтарды басқару мәселелеріне баса назар аудару.
- Қазақстанның тартымдылығы мен туризм әлеуетін мойындай отырып, аймақтық туризм бастамалары мен табиғи ландшафтты сақтауды дамыту.

Түркия, АҚШ, Жапония және Оңтүстік Корея сияқты елдерге қазақстандық жастардың жоғары қызығушылығын ескере отырып, халықаралық серіктестерді білім беру және мәдени алмасу бағдарламаларын дамытуға ынталандыру қажет. Сондай-ақ, жастар кәсіби өсу мен мансаптық мүмкіндіктер үшін ең маңызды шетел тілі деп санайтын ағылшын тілін үйренуге инвестиция салуды жалғастыру орынды.

Ауаның ластануы сияқты экологиялық мәселелерді шешуге бағытталған инвестициялар халықаралық ынтымақтастықты нығайтуға және осы мәселелерді шешуге жоғары қызығушылық танытып отырған жастарды белсенді тартуға мүмкіндік ашады. Сонымен қатар, халықаралық тәжірибе мен саяси тәсілдерге негізделген жастар бастамалары мен қатысу формалары туралы білім алмасу — қазақстандық жастардың азаматтық даму жөніндегі көзқарастарын жүзеге асыруға ықпал ете алады.

Әдебиеттер тізімі

Awe, Y. A., Larsen, B.K. and Sanchez-Triana, E. (2022). The Global Health Cost of PM 2.5 Air Pollution: A Case for Action Beyond 2021. International Development in Focus. World Bank Group. <http://documents.worldbank.org/curated/en/455211643691938459>

Beissembayev, S., Gussarova, A., Kabatova, K. (2020). Activist 2.0 Transformatsia grazhdanskogo aktivizma v Kazakhstane v epohu tsifovyyh tekhnologii [Activist 2.0. Transformation of civil activism in Kazakhstan in the epoch of digital technology], PaperLab.

Bureau of National Statistics of the Republic of Kazakhstan. (2023). Higher Education in the Republic of Kazakhstan. <https://stat.gov.kz/en/industries/social-statistics/stat-edu-science-inno/publications/112867>

Bureau of National Statistics of the Republic of Kazakhstan. (2024). Main Indicators of the Labour Market in the Republic of Kazakhstan. <https://stat.gov.kz/en/industries/labor-and-income/stat-empt-unempl/publications/163686/>

Bureau of National Statistics, Agency for Strategic Planning and Reforms of the Republic of Kazakhstan. (2022a). Informal Employment in Kazakhstan. <https://stat.gov.kz/ru/industries/labor-and-income/stat-empt-unempl/spreadsheets/>

Bureau of National Statistics, Agency for Strategic Planning and Reforms of the Republic of Kazakhstan. (2022b). Self-Employment in Kazakhstan. <https://stat.gov.kz/industries/labor-and-income/stat-empt-unempl/spreadsheets/?year=&name=19147&period=&type=>

Centre for Applied Research (TALAP). (2021). Molodezh i rynek Truda: Almaty [Youth and Job Market: Almaty].

Constitution of the Republic of Kazakhstan, 1995. (2024). <https://www.akorda.kz/en/constitution-of-the-republic-of-kazakhstan-50912>

De Haas, H. (2024). How Migration Really Works. Penguin Books UK.

Government of Kazakhstan. (2023). Education in Kazakhstan. <https://www.gov.kz/article/128171?lang=en>

Haerpfer, C., Inglehart, R., Moreno, A., Welzel, C., Kizilova, K., Diez-Medrano, J., Lagos, M., Norris, P., Ponarin, E. and Puranen, B. (Eds.). (2020). World Values Survey: Round Seven – Country-Pooled Datafile: Madrid, Spain & Vienna, Austria. JD Systems Institute & WWSA Secretariat. doi.org/10.14281/18241.1.

Haim-Litevsky, D., Komemi, R. and Lipskaya-Velikovsky, L. (2023). Sense of Belonging, Meaningful Daily Life Participation, and Well-Being: Integrated Investigation. Int J Environ Res Public Health, 20(5), 4121.

Insebayeva, S. and Beissembayev, S. (2023). Digital Platform Employment in Kazakhstan: Can New Technologies Solve Old Problems in the Labour Market?. International Labour and Working-Class History, 103, 62-80. <https://doi.org/10.1017/S0147547923000200>

International Monetary Fund (IMF). (2024). Republic of Kazakhstan. <https://www.imf.org/en/Countries/KAZ>

IQAir. (2025). Air quality in Kazakhstan. <https://www.iqair.com/us/kazakhstan>

Iskakova, Zh. and Kalashnikova, N. (2023). The Institution of Family in the Image of the Future of Kazakhstani Youth. Kazakhstan Spectrum, 107(3). <https://journal-ks.kisi.kz/index.php/ks/article/view/239/126>

Kenessary, D., Kenessary, A., Adilgeriuly, Z., Akzholova, N., Erzhanova, A., Dosmukhametov, A., Syzdykov, D., Masoud, A.-R. and Saliev, T. (2019). Air pollution in Kazakhstan and its health risk assessment. Annals of Global Health, 85(1), 133. <https://annalsofglobalhealth.org/articles/10.5334/aogh.2535>

Law of the Republic of Kazakhstan on Languages. (1997). https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=3008034m

Lipina, T. (2021). Youth and Religion: Almaty. Friedrich Ebert Foundation.

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2014). Reviews of National Policies for Education: Secondary Education in Kazakhstan. OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264205208-en>

Paperlab. (2022). Politicheskoye Uchastie Molodezhi v Kazakhstane: Rol' Tsifrovyyh Tekhnologiy [Political Participation of Youth in Kazakhstan: The Role of Digital Technologies]. <https://paperlab.kz/politicheskoe-uchastie-molodezhi-rol-cifrovyyh-tekhnologiy>

Qalam Foundation. (2023). Uroven' Depressivnosti Molodezhi Kazakhstana v Pyat' Raz Vyshe, Chem v Mire [The Level of Youth Depression in Kazakhstan is Five Times Higher Than in the World]. <https://exclusive.kz/uroven-depressivnosti-molodezhi-kazakhstana-v-pyat-raz-vyshe-chem-v-mire/>

Sharipova, D. and Beimenbetov, S. (2021). Youth in Kazakhstan: Assessing their Values, Expectations, and Aspirations: Almaty. Friedrich Ebert Foundation.

Scientific Research Centre (SRC) Youth. (2022a). Molodezh Kazakhstan [Youth of Kazakhstan].

<https://eljastary.kz/upload/iblock/200/ss0ch6z94jqzeuwr3c51l08sflizdngb.pdf>

Scientific Research Centre (SRC) Youth. (2022b). Osobennosti Trudovoi i Uchebnoi Migratsii Molodezhi v Prigranichnykh Raionah [Characteristics of Labour and Educational Migration of Youth in Border Regions]. <https://eljastary.kz/ru/research/18910/>

Scientific Research Centre (SRC) Youth. (2023a). Molodezh Kazakhstan [Youth of Kazakhstan].

<https://eljastary.kz/upload/iblock/f70/ggw1849fh0fs4pa3dg9sp3u851ftwbzl.pdf>

Scientific Research Centre (SRC) Youth. (2023b). Molodezh Na Rynke Truda: Vostrebovannost, Vozmozhnosti i Perspektivy: Analiticheskii Doklad Po Rezultatam Sotsiologicheskogo Issledovania: Astana [Youth in the Labour Market: Demand, Opportunities and Prospects: Analytical report based on the results of a sociological study: Astana].SRC

US Department of State. (2022). 2022 Report on International Religious Freedom: Kazakhstan. <https://www.state.gov/reports/2022-report-on-international-religious-freedom/kazakhstan/>

Zhussupova, A. and Erken, A. (2022). V Teni Platformennoi Ekonomiki Kazakhstane: Kak Razreshi't Rastushchie Trudovye Konflikty? [In the Shadow of Platform Economy in Kazakhstan: How to Resolve Growing Labour Conflicts?]. <https://cabar.asia/ru/v-teni-platformennoj-ekonomiki-v-kazakhstane-kak-razreshit-rastushhie-trudovye-konflikty>

Қосымшалар

СЭМПЛИНГ

Сауалнамаға техникалық шолу

Сауалнама туралы жедел мәліметтер	Деректер
Өңірлік зерттеу жүргізген ұйымның атауы	СAB командасы
Зерттеу мерзімі	21 тамыз 2024 – 20 қазан 2024
Іріктеу жиынтығы туралы деректер	https://stat.gov.kz/api/iblock/element/6582/file/ru/
Іріктеме көлемі	n = 1 200
Нысаналы халық	21 тамыз 2024 – 20 қазан 2024
Жалпы нысаналы халық	4 743 742
Сауалнама түрі	Ұлттық планшет көмегімен жеке сұхбат алу (ТАPI)
Іріктеу әдісі	Қабатталған көп сатылы кездейсоқ іріктеу
Қателік шегі	Толық үлгі үшін +/- 2.8
Әрбір іріктеу нүктесі бойынша сұхбаттар саны	8
Шығарылып тасталғандар (бар болса)	
Қамтылған халықтың жалпы саны	
Қосымша іріктемелер (бар болса)	жоқ
Сұхбат жүргізу тәсілі (форматы)	ТАPI
Жауап беру деңгейі	14.8%
Сұхбат тілі(дері)	Орыс және қазақ
Салмақтық коэффициенттер	Гендер, жасы, елді мекен түрі бойынша

Сэмплинг жоспары

Сэмплді бөлу

Зерттеудің мақсатты тобы 18-35 жас аралығындағы 4,743,742 қазақстандықты құрайды, оның ішінде 2,331,644 әйелдер және 2,412,098 ерлер.

Жалпы халық (18-35)	Қалалық халық (18-35)	Ауылдық халық (18-35)
4 743 742	3 045 080	1 698 662

Шартты көп сатылы кездейсоқ таңдау әдісі Қазақстанның ұлттық өкілдік үлгісін алу үшін қолданылды.

1-қадам: Алғашқы стратификация аймақтар мен урбанизация деңгейіне негізделіп жүргізілді, бұл өздерінің әкімшілік бірліктерін құрайтын қалаларды қамтыды. Үлгі 17 облысқа және республикалық маңызы бар үш қала – Астана, Алматы, Шымкент – урбанды және ауылдық аймақтар бойынша қосымша стратификацияланды.

2-қадам: Таңдау учаскесі негізгі таңдау бірлігі (НТБ) ретінде қызмет етті, себебі кездейсоқ таңдау үшін үй шаруашылықтары немесе жеке тұлғалар туралы жария түрде қолжетімді толық тізім болмады. Әр кластерде сегіз сұхбат болды. Әр өңірде қалалық және ауылдық топтар арасында сұхбаттар теңдей сегізге бөлініп, ең жақын бүтін санға дейін дөңгелектелді, осылайша әр топ үшін кластерлердің пропорционалды бөлінісі анықталды. Кейбір жағдайларда, өлшем шектеулері, табиғи жағдайлар (мысалы, су тасқыны) немесе билік органдарының сыртқы араласуы сияқты факторларға байланысты зерттеу орындары ауыстырылды.

НТБ-ларды таңдау

Әр стратадағы НТБ саны 2023 жылғы Қазақстан Республикасының Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің мәліметтері негізінде анықталды. Жалпы 150 НТБ орнатылды.

№	Аймақ	Қала 18-35	Ауыл 18-35	Жалпы резиденттер 18-35	Халықтың жалпы үлесі (%) Қала	Халықтың жалпы үлесі (%) Ауыл	Халықтың жалпы үлесі (%) 18 жаста не үлкен	Үлгі 1,200	Қала	Ауыл	Қала НТБ	Ауыл НТБ	Жалпы НТБ
1	Абай	77 924	42 754	120 678	65%	35%	3%	32	24	8	3	1	4
2	Астана	100 472	74 416	174 888	57%	43%	4%	40	24	16	3	2	5
3	Ақтөбе	166 753	54 129	220 882	75%	25%	5%	56	40	16	5	2	7
4	Алматы қаласы	54 331	287 743	342 074	16%	84%	7%	88	16	72	2	9	11
5	Алматы	611 998		611 998	100%		13%	144	144	0	18	0	18
6	Астана	405 261		405 261	100%		9%	104	104	0	13	0	13
7	Атырау	93 445	76 382	169 827	55%	45%	4%	40	24	16	3	2	5
8	Қарағанды	212 835	45 614	258 449	82%	18%	5%	72	56	16	7	2	9
9	Шығыс Қазақстан	99,908	46 540	146 448	68%	32%	3%	40	24	16	3	2	5
10	Солтүстік Қазақстан	57 719	53 204	110 923	52%	48%	2%	32	16	16	2	2	4
11	Батыс Қазақстан	89 233	66 989	156 222	57%	43%	3%	40	24	16	3	2	5
12	Қостанай	117 561	68 156	185 717	63%	37%	4%	48	32	16	4	2	6
13	Қызылорда	89 257	104 288	193 545	46%	54%	4%	48	16	32	2	4	6
14	Маңғыстау	85 846	104 694	190 540	45%	55%	4%	48	16	32	2	4	6
15	Павлодар	115 797	45 494	161 291	72%	28%	3%	40	32	8	4	1	5
16	Шымкент	319 286		319 286	100%		7%	80	80	0	10	0	10
17	Түркістан	123 275	379 053	502 328	25%	75%	11%	112	32	80	4	10	14
18	Ұлытау	39 674	10 028	49 702	80%	20%	1%	24	16	8	2	1	3
19	Жамбылы	117 917	158 327	276 244	43%	57%	6%	72	32	40	4	5	9
20	Жетісу	66 588	80 851	147 439	45%	55%	3%	40	16	24	2	3	5
	ЖАЛПЫ	3 045 080	1 698 662	4743742	64%	36%	100%	1200	768	432	96	54	150

3-қадам: Сайлау учаскелері бастапқы нүкте ретінде пайдаланылды және интервьюерлерге тиісті мекенжайлар берілді.

Аймақ	Аудан, қала	Өңір	Дауыс беру учаскесінің нөмірі	Бастапқы нүкте	Үлгі	Үлгі
Жетісу	Панфилов ауданы/ аймағы	Ынтымақ ауылы	274	Нижне Пиджимская орта мектебінің ғимараты	8	40
Жетісу	Қаратал ауданы/ аймағы	Көкдала	151	Көкдала атындағы орта мектептің ғимараты	8	
Жетісу	Қаратал ауданы/ аймағы	Оян ауылы	148	Оян орта мектептің ғимараты	8	
Жетісу	Талдықорған қаласы	Талдықорған қаласы	425	5514 әскери бөлімнің ғимараты	8	
Жетісу	Алакөл ауданы/ аймағы	Үшарал қаласы	49	С.Иманасов атындағы орта мектептің ғимараты	8	
Жамбыл	Жамбыл ауданы	Жалп Ақтөбе ауылы	153	Валерий Чкалов атындағы орта мектептің ғимараты	8	72
Жамбыл	Жамбыл ауданы	Гродеково ауылы	150	Гродиково атындағы орта мектептің ғимараты	8	
Жамбыл	Жамбыл ауданы	Аса ауылы	166	Жастар ресурстық орталығы	8	
Жамбыл	Жамбыл ауданы	Тоғызтарау ауылы	179	ауылдық клубтың ғимараты	8	
Жамбыл	Жамбыл ауданы	Шайқорық ауылы	163	Шайқорық орта мектептің ғимараты	8	
Жамбыл	Талас ауданы/аймағы	Қаратау	413	А.Байтұрсынұлы атындағы орта мектептің ғимараты	8	
Жамбыл	Сарысу ауданы/ аймағы	Жаңатас	363	Спорткешенінің ғимараты	8	
Жамбыл	Тараз қаласы	Тараз қаласы	33	«Тараз қаласының білім бөліміне қарасты №4 орта мектеп»	8	
Жамбыл	Тараз қаласы	Тараз қаласы	26	«Тараз қаласының білім бөліміне қарасты №24 гимназия» КММ	8	

Аймақ	Аудан, қала	Өңір	Дауыс беру учаскесінің нөмірі	Бастапқы нүкте	Үлгі	Үлгі
Батыс Қазақстан Облысы	Бәйтерек ауданы/ аймағы	Мичурин ауылы	№206	ауылдық клубтың ғимараты	8	
Батыс Қазақстан Облысы	Теректі ауданы/ аймағы	Покатиловка ауылы	№386	Ауылдық мәдениет үйі	8	
Батыс Қазақстан Облысы	Бурлин ауданы/ аймағы	Ақсай	82	аудандық поликлиника	8	40
Батыс Қазақстан Облысы	Орал қаласы	Орал қаласы	488	КММ «№33 жалпы білім беретін орта мектеп»	8	
Батыс Қазақстан Облысы	Орал қаласы	Орал қаласы	401	КММ «№25 жалпы білім беретін орта мектеп»	8	
Ұлытау	Бәйтерек ауданы/ аймағы	Мичурин ауылы	№206	ауылдық клубтың ғимараты	8	
Ұлытау	Жезқазған қаласы	Жезқазған қаласы	216	№133 негізгі мектеп (спорт залы)	8	24
Ұлытау	Сәтбаев қаласы	Сәтбаев қаласы	285	КММ «Сәтбаев қаласы №3 жалпы білім беретін мектеп» (асхана)	8	
Түркістан облысы	Ордабасы ауданы/ аймағы	Төрткүл ауылы	№ 468	Төрткүл орта мектебі	8	
Түркістан облысы	Сауран ауданы/ аймағы	Бабай-Қорған ауылы	№82	Бабай-Қорған атындағы жалпы орта мектеп ғимараты	8	
Түркістан облысы	Созақ ауданы/ аймағы	Шаға ауылы	№711	Созақ ауданы әкімдігінің білім бөліміне қарасты С.Бақбергеннов атындағы жалпы орта мектеп коммуналдық мемлекеттік мекемесі	8	
Түркістан облысы	Сауран ауданы/ аймағы	Сауран ауылы	№86	Сауран атындағы жалпы орта мектеп ғимараты	8	112
Түркістан облысы	Отырар ауданы/ аймағы	Отырар	№509	ауылдық клубтың ғимараты	8	
Түркістан облысы	Бәйдібек ауданы/ аймағы	Шаян ауылы	№188	Шаян жалпы орта мектеп-лицейі	8	
Түркістан облысы	Сауран ауданы/ аймағы	Исахан ауылы	№97	№25 орта мектеп ғимараты	8	
Түркістан облысы	Сауран ауданы/ аймағы	Қасалық ауылы	№74	Қарашық атындағы жалпы орта мектеп ғимараты	8	

Аймақ	Аудан, қала	Өңір	Дауыс беру учаскесінің нөмірі	Бастапқы нүкте	Үлгі	Үлгі
Түркістан облысы	Кентау қаласы	Қарнақ	№59	Шаштөбе атындағы жалпы орта мектеп ғимараты	8	112
Түркістан облысы	Сауран ауданы/аймағы	Шорнақ ауылы	№67	Қызыл әскер атындағы жалпы орта мектеп ғимараты	8	
Түркістан облысы	Түркістан қаласы	Түркістан қаласы	881	«Хамза» атындағы мектеп	8	
Түркістан облысы	Түркістан қаласы	Түркістан қаласы	107	№3 Әмір Темір атындағы мектеп	8	
Түркістан облысы	Кентау	Кентау	650	Әл-Фараби атындағы №14 мектеп-гимназия ғимараты	8	
Түркістан облысы	Сарыағаш ауданы/аймағы	Сарыағаш қаласы		№61 жалпы білім беретін орта мектеп	8	64
Шымкент	Шымкент қаласы	әл-Фараби ауданы/аймағы	104	Г. Титов атындағы №20 мектеп-гимназия	8	
Шымкент	Шымкент қаласы	әл-Фараби ауданы/аймағы	176	Т.О.Орынбаев атындағы гипербариялық оксигенация орталығы	8	
Шымкент	Шымкент қаласы	әл-Фараби ауданы/аймағы	150	№28 жалпы білім беретін орта мектеп	8	
Шымкент	Шымкент қаласы	Таруна ауданы/аймағы	89	6506 әскери бөлімі	8	
Шымкент	Шымкент қаласы	Таруна ауданы/аймағы	7	Орталық – №23 мектеп-лицей	8	
Шымкент	Шымкент қаласы	Таруна ауданы/аймағы	80	ҚР ІІМ Б.Момышұлы атындағы оқу орталығы	8	
Шымкент	Шымкент қаласы	Абай ауданы/аймағы	36	ЖШС «125 High School»	8	
Шымкент	Шымкент қаласы	Абай ауданы/аймағы	216	КММ «№88 жалпы білім беретін орта мектеп»	8	
Павлодар	Павлодар ауданы/аймағы	Заңғар ауылы	388	МКҚК «Зангар ауылының клубы»	8	40
Павлодар облысы	Павлодар қаласы	Павлодар қаласы	76	КММ «Павлодар қаласының гимназиялық сыныптары бар инновациялық типтегі №39 ЖББОМ»	8	
Павлодар облысы	Павлодар қаласы	Павлодар қаласы	95	КММ «Павлодар қаласының №24 ЖББОМ» (қосымша ғимарат, Амангелді көшесінен кіру)	8	

Аймақ	Аудан, қала	Өңір	Дауыс беру учаскесінің нөмірі	Бастапқы нүкте	Үлгі	Үлгі
Павлодар облысы	Екібастұз қаласы	Екібастұз қаласы	568	КММ «Павлодар облысы білім беру басқармасының Екібастұз қаласы білім бөліміне қарасты №26 мектеп-гимназиясы»	8	40
Павлодар облысы	Ақсу қаласы	Ақсу қаласы	511	№1 қазақ орта мектебі ғимараты	8	
Солтүстік Қазақстан	Қызылжар ауданы/ аймағы	Олшанка ауылы	№319	Мини-орталық	8	
Солтүстік Қазақстан	Қызылжар ауданы/ аймағы	Якорь ауылы	№318	КММ «Якорь орта мектебі»	8	40
Солтүстік Қазақстан	Петропавл қаласы	Петропавл қаласы	№ 606	КММ «№42 орта мектеп»	8	
Солтүстік Қазақстан	Тайынша ауданы/ аймағы	Тайыншы	№ 415	КММ «Тайынша қаласының №1 орта мектебі»	8	
Ақмола	Целиноград ауданы/аймағы	Сарыадыр ауылы	647	ЖШС «Нұра»	8	
Ақмола	Целиноград ауданы/аймағы	Арайлы ауылы	665	Орта мектеп	8	
Ақмола	Көкшетау қаласы	Көкшетау қаласы	№ 23	«Истоки Көкшетау» жауапкершілігі шектеулі серіктестігінің ғимараты	8	40
Ақмола	Бурабай ауданы/ аймағы	Шортанды	№ 315	Жұмыспен қамту, әлеуметтік бағдарламалар және АХАТ бөлімі	8	
Ақмола	Степногорск қаласы	Степногорск қаласы	№ 91	Степногорск көпсалалы қалалық ауруханасының ғимараты	8	
Ақтөбе облысы	Алға ауданы/ аймағы	Бестамақ ауылы	№ 173	КММ «Бестамақ орта мектебі» ғимараты	8	
Ақтөбе облысы	Алға ауданы/ аймағы	Маржанбұлақ ауылы	№ 190	«Маржанбұлақ ауылдық мәдениет үйі» ғимараты	8	
Ақтөбе облысы	Ақтөбе қаласы	Ақтөбе қаласы	№ 548	КММ «Қызылжар орта мектебі»	8	56
Ақтөбе облысы	Ақтөбе қаласы	Ақтөбе қаласы	№ 12	КММ «№42 орта мектеп»	8	
Ақтөбе облысы	Ақтөбе қаласы	Ақтөбе қаласы	№ 89	РММ «№70 мекеме» ғимараты	8	

Аймақ	Аудан, қала	Өңір	Дауыс беру учаскесінің нөмірі	Бастапқы нүкте	Үлгі	Үлгі
Ақтөбе облысы	Мұғалжар ауданы/аймағы	Қандыағаш	№ 312	МКҚК «Мұғалжар аудандық мәдениет үйі» ғимараты	8	56
Ақтөбе облысы	Алға ауданы/аймағы	Алға	№ 157	КММ «Алға мектеп-бақшасы №1» ғимараты	8	
Алматы облысы	Талғар ауданы/аймағы	Жаңалық ауылы	984	№37 орта мектеп ғимараты	8	
Алматы облысы	Талғар ауданы/аймағы	Қызыл Қайрат	843	Көпсалалы №19 мектеп-гимназиясының ғимараты	8	
Алматы облысы	Талғар ауданы/аймағы	Рысқұлов ауылы	848	№16 орта мектептің ғимараты	8	
Алматы облысы	Талғар ауданы/аймағы	Алмалық ауылы	846	№18 орта мектептің ғимараты	8	
Алматы облысы	Талғар ауданы/аймағы	Тұздыбастау ауылы	859	№13 орта мектептің ғимараты	8	
Алматы облысы	Талғар ауданы/аймағы	Төңкеріс ауылы	882	№23 орта мектептің ғимараты	8	11
Алматы облысы	Талғар ауданы/аймағы	Бірлік ауылы	853	№34 орта мектептің ғимараты	8	
Алматы облысы	Талғар ауданы/аймағы	Бесағаш ауылы	865	№28 орта мектептің ғимараты	8	
Алматы облысы	Талғар ауданы/аймағы	Панфилов ауылы	878	№33 орта мектептің ғимараты	8	
Алматы облысы	Еңбекшіқазақ ауданы/аймағы	Есік қ.	№ 122	КММ «Р. Тоқатаев атындағы орта мектеп»	8	
Алматы облысы	Қарасай ауданы/аймағы	Қаскелең қ.	№ 420	«Сандуғаш» балабақшасының ғимараты	8	
Алматы қаласы	Бостандық ауданы/аймағы	Бостандық ауданы/аймағы	№ 283	Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланының 5571 әскери бөлімінің ғимараты	8	144
Алматы қаласы	Бостандық ауданы/аймағы	Бостандық ауданы/аймағы	№ 310	Private Clinic Almaty / «Приват клиник Алматы» ғимараты	8	

Аймақ	Аудан, қала	Өңір	Ауыс беру учаскесінің нөмірі	Бастапқы нүкте	Үлгі	Үлгі
Алматы қаласы	Бостандық ауданы/ аймағы	Бостандық ауданы/ аймағы	№ 609	Зияткерлік дамуында ауытқулары бар балаларға арналған №7 арнайы (түзету) мектеп- интернатының ғимараты	8	144
Алматы қаласы	Бостандық ауданы/ аймағы	Бостандық ауданы/ аймағы	№ 237	№45 жалпы білім беретін мектептің ғимараты	8	
Алматы қаласы	Әуезов ауданы/ аймағы	Әуезов	№ 197	№126 мектеп-лицейдің ғимараты	8	
Алматы қаласы	Әуезов ауданы/ аймағы	Әуезов	№ 139	Алматы көпсалалы колледжінің ғимараты	8	
Алматы қаласы	Әуезов ауданы/ аймағы	Әуезов	№ 178	№122 жалпы білім беретін мектептің ғимараты	8	
Алматы қаласы	Алмалы ауданы/ аймағы	Алмалы ауданы	№ 61	КММ «№79 гимназия» ғимараты	8	
Алматы қаласы	Алмалы ауданы/ аймағы	Алмалы ауданы	№ 120	«ҚазНИПИ Энергопром» АҚ институтының ғимараты	8	
Алматы қаласы	Алмалы ауданы/ аймағы	Алмалы ауданы	№55	Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӘТУ АҚ №3 жатақханасының ғимараты	8	
Алматы қаласы	Алатау ауданы/ аймағы	Алатау ауданы/ аймағы	26	№3 коммуналдық автопарктің ғимараты	8	
Алматы қаласы	Алатау ауданы/ аймағы	Алатау ауданы/ аймағы	№ 4	№91 жалпы білім беретін мектептің ғимараты	8	
Алматы қаласы	Медеу ауданы/ аймағы	Медеу ауданы/ аймағы	395	№5 қалалық клиникалық аурухананың ғимараты	8	
Алматы қаласы	Медеу ауданы/ аймағы	Медеу ауданы/ аймағы	414	№7 жалпы білім беретін мектептің ғимараты	8	
Алматы қаласы	Түрксіб ауданы/ аймағы	Түрксіб ауданы/ аймағы	427	КММ «№115 жалпы білім беретін мектеп»	8	
Алматы қаласы	Түрксіб ауданы/ аймағы	Түрксіб ауданы/ аймағы	464	ШЖҚ «№19 қалалық емхана» КМК ғимараты	8	

Аймақ	Аудан, қала	Өңір	Дауыс беру учаскесінің нөмірі	Бастапқы нүкте	Үлгі	Үлгі
Алматы қаласы	Жетісу ауданы/ аймағы	Жетісу ауданы/ аймағы	349	№129 жалпы білім беретін мектептің ғимараты	8	
Алматы қаласы	Наурызбай ауданы/ аймағы	Наурызбай ауданы/ аймағы	512	«Бәйтерек» халықаралық мектеп-лицейі» жауапкершілігі шектеулі серіктестігінің ғимараты	8	144
Астана	Алматы ауданы/ аймағы	Алматы ауданы/ аймағы	17	№32 мектеп-гимназия	8	
Астана	Алматы ауданы/ аймағы	Алматы ауданы/ аймағы	48	Астана қаласы әкімдігінің Орталықтандырылған кітапханалар жүйесі	8	
Астана	Алматы ауданы/ аймағы	Алматы ауданы/ аймағы	89	Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті	8	
Астана	Алматы ауданы/ аймағы	Алматы ауданы/ аймағы	49	№63 мектеп-гимназия	8	
Астана	Есіл ауданы/аймағы	Есіл ауданы/аймағы	132	№89 мектеп-лицей	8	
Астана	Есіл ауданы/аймағы	Есіл ауданы/аймағы	345	«Binom school» мектеп-лицейі	8	
Астана	Есіл ауданы/аймағы	Есіл ауданы/аймағы	372	Қолжазбалар мен сирек кітаптардың ұлттық орталығы	8	104
Астана	Есіл ауданы/аймағы	Есіл ауданы/аймағы	400	«Бәйтерек» ұлттық басқарушы холдингі» АҚ	8	
Астана	Сарыарқа ауданы/ аймағы	Сарыарқа ауданы/ аймағы	237	«Құрмет белгісі» орденді Қазақ көз аурулары ғылыми-зерттеу институтының Астана қаласындағы филиалы		
Астана	Сарыарқа ауданы/ аймағы	Сарыарқа ауданы/ аймағы	60	№14 мектеп-гимназия		
Астана	Сарыарқа ауданы/ аймағы	Сарыарқа ауданы/ аймағы	176	«Жастар» театры		
Астана	Байқоңыр ауданы/ аймағы	Байқоңыр ауданы/ аймағы	216	Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің Қылмыстық-атқару жүйесі комитетінің «№64 мекеме» РММ	8	

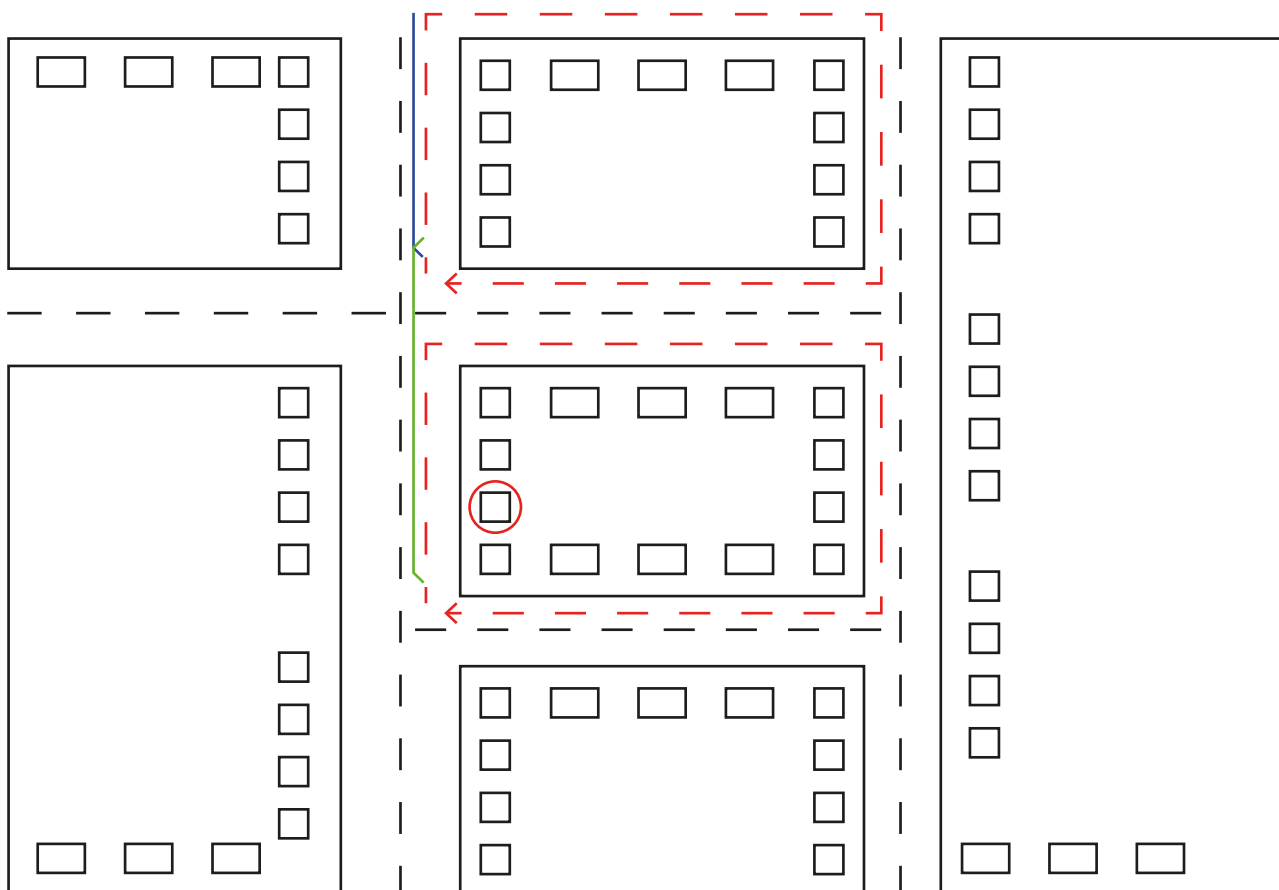
Аймақ	Аудан, қала	Өңір	Дауыс беру учаскесінің нөмірі	Бастапқы нүкте	Үлгі	Үлгі
Астана	Байқоңыр ауданы/ аймағы	Байқоңыр ауданы/ аймағы	88	Esil university	8	104
Атырау	Атырау қаласы	Дамба	68	Амангелді атындағы орта мектеп ғимараты	8	
Атырау	Махамбет ауданы/ аймағы	Талдыкөл	226	Талдыкөл ауылының орта мектебі ғимараты	8	
Атырау	Атырау қаласы	Атырау қаласы	1	Ю.А. Гагарин атындағы №4 мектеп ғимараты	8	40
Атырау	Атырау қаласы	Атырау қаласы	17	№28 мектеп ғимараты	8	
Атырау	Жылыой ауданы/ аймағы	Құлсары қ.	102	М. Сатыбалдиев атындағы №18 жалпы білім беретін мектеп ғимараты	8	
Шығыс Қазақстан	Ұлан ауданы/ аймағы	Бестерек ауылы	№ 959	«Аблакет ауылдық округі әкімінің аппараты» ММ қызметтік пәтері	8	
Шығыс Қазақстан	Ұлан ауданы/ аймағы	Украинка ауылы	№ 1001	Шығыс Қазақстан облысы білім басқармасының Ұлан ауданы бойынша білім бөлімінің «Мұхтар Әуезов атындағы орта мектебі» КММ	8	40
Шығыс Қазақстан	Өскемен қаласы	Өскемен қаласы	1	«№24 орта мектеп» КММ	8	
Шығыс Қазақстан	Риддер қаласы	Риддер қаласы	№ 122	«№9 негізгі орта мектеп» КММ	8	
Шығыс Қазақстан	Өскемен қаласы	Өскемен қаласы	103	Шығыс Қазақстан облысы білім басқармасының «Облыстық мамандандырылған ІТ мектеп-лицейі» КММ	8	
Қарағанды облысы	Абай ауданы/ аймағы	Қарабас ауылы	№ 425	Мәдениет үйі	8	
Қарағанды облысы	Бұқар жырау ауданы	Баймырза ауылы	№518	Мәдениет үйінің ғимараты	8	
Қарағанды облысы	Қарағанды қаласы	Қарағанды қаласы	455	«№61 жалпы білім беретін мектеп» КММ	8	72
Қарағанды облысы	Қарағанды қаласы	Қарағанды қаласы	97	Әкімшілік қамауға алынғандарды арнайы қабылдау орны	8	

Аймақ	Аудан, қала	Өңір	Дауыс беру учаскесінің нөмірі	Бастапқы нүкте	Үлгі	Үлгі
Қарағанды облысы	Қарағанды қаласы	Қарағанды қаласы	145	«№95 мектеп-гимназиясы» КММ	8	
Қарағанды облысы	Приозерск қаласы	Приозерск қаласы	259	Приозерск қаласының «Балақай» ясли-бақшасы» коммуналдық мемлекеттік қазыналық кәсіпорны	8	
Қарағанды облысы	Приозерск қаласы	Приозерск қаласы	798	Приозерск қаласының «№2 орта мектебі» коммуналдық мемлекеттік мекемесі	8	72
Қарағанды облысы	Абай ауданы	Абай қ.	462	«Абай қалалық орталық ауруханасы» КМК	8	
Қарағанды облысы	Абай ауданы	Абай қ.	421	№8 орта мектеп	8	
Қостанай облысы	Қостанай ауданы/аймағы	Молоканов ауылы	580	Молоканов негізгі орта мектебінің ғимараты	8	
Қостанай облысы	Қостанай ауданы/аймағы	Ульянов ауылы	590	Ульянов негізгі орта мектебінің ғимараты	8	
Қостанай облысы	Қостанай қаласы	Қостанай қаласы	51	Қостанай қалалық онкологиялық көпсалалы ауруханасының ғимараты	8	48
Қостанай облысы	Қостанай қаласы	Қостанай қаласы	39	№2 емхана ғимараты	8	
Қостанай облысы	Қостанай ауданы/аймағы	Тобыл қ.	563	Тобыл қаласындағы №1 жалпы білім беретін мектеп ғимараты	8	
Қостанай облысы	Қостанай қаласы	Рудный қаласы	155	№9 бастауыш мектеп ғимараты	8	
Қызылорда облысы	Сырдария ауданы/аймағы	Шаған ауылдық округі	№163	Ауылдық мәдениет үйінің ғимараты	8	
Қызылорда облысы	Сырдария ауданы/аймағы	Тереңөзек ауылы	№158	№131 орта мектеп ғимараты	8	48
Қызылорда облысы	Шиелі ауданы/аймағы	Іркөл ауылдық округі	278	№149 орта мектеп ғимараты	8	
Қызылорда облысы	Шиелі ауданы/аймағы	Сұлутөбе ауылдық округі	267	№41 орта мектеп ғимараты	8	

Аймақ	Аудан, қала	Өңір	Дауыс беру учаскесінің нөмірі	Бастапқы нүкте	Үлгі	Үлгі
Қызылорда облысы	Қызылорда қаласы			П.Д. Осипенко атындағы №8 орта мектеп	8	
Қызылорда облысы	Арал ауданы/аймағы	Арал қ.	53	«Қарлығаш» балабақшасының ғимараты	8	48
Маңғыстау облысы	Мұнайлы ауданы/аймағы	Маңғыстау ауылы	№224	Мұнайлы ауданының мәдениет, дене шынықтыру және спорт бөлімінің Фариза Оңғарсынова атындағы аудандық орталық мәдениет үйі» мемлекеттік коммуналдық қазыналық кәсіпорнының ғимараты	8	
Маңғыстау облысы	Қарақия ауданы/аймағы	Қарақия теміржол станциясы, Құрық ауылы	№ 147	Маңғыстау облысы білім басқармасының Қарақия ауданы бойынша білім бөлімінің «№6 жалпы білім беретін мектеп» КММ	8	
Маңғыстау облысы	Қарақия ауданы/аймағы	Жетібай ауылы	№ 153	Маңғыстау облысы білім басқармасының Қарақия ауданы бойынша білім бөлімінің «Өскенбай Қалманбетұлы атындағы Жетібай балалар өнер мектебі» ШЖҚ КМК	8	48
Маңғыстау облысы	Мұнайлы ауданы/аймағы	Басқұдық ауылдық округі	№261	Маңғыстау облысының дене шынықтыру және спорт басқармасына қарасты Мұнайлы ауданы Басқұдық ауылдық округінің «Балалар мен жасөспірімдерге арналған спорт мектебі» КММ ғимараты	8	

Аймақ	Аудан, қала	Өңір	Дауыс беру учаскесінің нөмірі	Бастапқы нүкте	Үлгі	Үлгі
Маңғыстау облысы	Ақтау қаласы	Ақтау қаласы		«25744 әскери бөлімі» РММ		
Маңғыстау облысы	Жаңаөзен қаласы	Жаңаөзен қаласы	98	Жаңаөзен қалалық дене шынықтыру және спорт бөлімінің «№2 балалар-жасөспірімдер спорт мектебі» ШЖҚ КМК	8	48
Абай	Бородулиха ауданы/аймағы	292	292	«Ы.Алтынсарин атындағы орта мектеп» коммуналдық мемлекеттік мекемесі	8	
Абай	Семей қаласы	Семей	131	Семей қаласының №1 қалалық ауруханасы	8	
Абай	Аягөз ауданы/аймағы	Аягөз қаласы	211	Абай облысы білім басқармасының Аягөз ауданы бойынша білім бөлімінің «№4 аралас жалпы білім беретін орта мектебі» коммуналдық мемлекеттік мекемесі	8	32
Абай	Курчатов қаласы	Курчатов қаласы	151	Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі Абай облысы полиция департаментінің Курчатов қалалық полиция бөлімі	8	

4-қадам: Үйлерді таңдау үшін кездейсоқ бағытты іріктеу әдісі қолданылды. Алғашқы үйді таңдау үшін интервьюерлер бастапқы нүктеден оңға қарай қозғалып, әрі қарай қиылыстарға келгенде әрқашан оңға бұрылу ережесін (оң жақ ереже) ұстанды.

Жеке үйлерден тұратын тұрғын аудандарда (бір және екі қабатты) сұрыптау үлгісі әр үшінші үй болды. Пәтерлерде сұрыптау үлгісі әр үшінші пәтер болды. Бір ғимаратта үштен артық сұхбат жүргізуге болмайды. Өте үлкен көпқабатты үйлер үшін сұхбаттардың ең көп саны 100 пәтерге үш сұхбат ретінде белгіленді. Интервьюерлер әдетте күндізгі уақытта жұмыс істеді, бірақ олар сұхбат үшін таңертең ерте немесе кешке кеш уақытта да кездесу ұйымдастыратын. Қашық ауылдарға бару қажеттілігі болған жағдайда, интервьюерлер өздерінің кестелерін қоғамдық көлікпен үйлестірді, ол әдетте таңертеңгі 9 мен 10 аралығында (шығу), кешке 4 пен 6 аралығында (қайту) жүрді.

5-қадам: Интервьюерлер үйлер ішіндегі респонденттерді таңдау үшін соңғы туған күн әдісін (LBM) қолданды. Таңдалған адам қол жетімсіз болған жағдайда, интервьюерге үйге екі қосымша рет (барлығы үш рет) бару ұсынылды. Егер екі рет бару нәтижесінде үймен немесе таңдалған респондентпен байланыс орнатылмаса, интервьюер маршрут бойынша келесі үйге көшті. Екінші байланыс әрекеттері бірінші байланыс әрекетінен кем дегенде екі сағаттан кейін жүргізілуі керек еді.

Үй шаруашылықтарын таңдау

Үй шаруашылықтары кездейсоқ жүріс протоколы бойынша іріктелді, бұл алдын ала белгіленген басталу нүктесін, жүріс бағытын және қадам мөлшерін қамтыды. Алғашқыда интервьюерлер басталу нүктесі ретінде бір үй шаруашылығын таңдап, содан кейін әр үйге белгіленген қадам мөлшері бойынша кірді. Коммерциялық кәсіпорындар, мектептер, ауруханалар және жабық үйлер қадам мөлшеріне енгізілмеді.

Егер интервьюерлер жолдың соңы немесе кедергіге тап болса, олар кері бұрылып, әрдайым оңға қарай бұрылып жүрді. Интервьюерлер жүріп бара алмайтын әрбір жағдай кедергі деп есептелді (мысалы, құлаған жол, жолдың болмауы, ауылдың соңы, ауданның шекарасы).

Пәтерлерге кіргенде, интервьюерлер ғимаратқа қарап, ең алыс оң жақ кіреберісті таңдайды. Олар ең жоғарғы қабатқа шығып, баспалдаққа арқаларын тіреп, оң жақтан бастап үй шаруашылықтарын санады. Интервьюерлер әрбір ғимараттың кіреберісінде санақ жүргізіп, жаңа пәтер ғимараттарына немесе кіреберістеріне кіргенде санақты қайта бастамай, тоқтаған жерінен жалғастырды.

Қоғамдық аулалар жағдайында интервьюерлер санақты кіреберістің оң жағынан бастайды. Егер қоғамдық ауладағы үй бірнеше қабатты болса, көппәтерлі ғимараттарға арналған кездейсоқ жүріс принципі қолданылды.

Маршрутты анықтау

Поле жұмысы барысында интервьюерлерге мынадай ережелерді орындау қажет болды:

Ереже 1: Басталу нүктесінің мекенжайын аудан ішінде анықтау қажет. Егер таңдалған үй көппәтерлі болса, интервьюер бастапқы пәтерді таңдайды.

Ереже 2: Басталу нүктесін анықтағаннан кейін, интервьюер бірінші қабатқа түседі. Бұл кіреберісті аяқтағаннан кейін, интервьюер келесі кіреберіске өтеді және қайтадан жоғарғы қабаттан бастап санайды. Бұл үдеріс жоғарғы қабаттан төменгі қабаттарға қарай қозғалу тәртібін қамтамасыз етеді.

Ереже 3: Сауалнамаға қатысатын үй шаруашылықтарының үлгісін жасау үшін, әрбір сұхбаттан кейін қадам мөлшері үшке (яғни, әрбір төртінші пәтер немесе үйге кіру) орнатылады. Егер сұхбат өтпесе (респондент үйде болмаса,

есікке ешкім жауап бермесе немесе респондент кейінірек келуді сұраса), маршрут парағына белгі қойылып, интервьюер кейінірек қайта оралады. Қайта келгенде олар +3 қадамды да орындайды (яғни, келген пәтерден кейін үш есік санап, төртінші есікке қағады). Қарсылық білдірген жағдайда, қажетті жастағы респонденттің жоқтығында (яғни, үйде тұратындардың бәрі 18 жасқа толмаған болса) немесе респондентпен әңгіме жүргізу мүмкін болмаған жағдайда, сауалнама жүргізуші қадам жасаудың орнына оң жақтағы келесі пәтерге өтеді.

Ереже 4: Кіреберістер арасында немесе бір көппәтерлі ғимараттан екіншісіне өткенде, интервьюерлер пәтерлерді санауды жалғастырады. Мысалы, бірінші кіреберісте соңғы барған пәтер нөмірі үш болса және сұхбат жүргізілсе, келесі қадам үш пәтерге кіруді қамтиды. Егер жаңа кіреберісте тек екі және бір пәтер болса, келесі кіреберіс немесе үйде үшінші пәтер өткізіледі.

Ереже 5: Маршрут парағында «1-сұхбат» және «2-сұхбат» деп аталатын үш бағана болады, онда әрбір таңдалған мекенжай бойынша нәтижелер жазылады. Егер интервьюер есік қағып, сұхбат өтпесе (мысалы, үйде ешкім болмаса, респондент қолжетімсіз болса), ол бұл мекенжайға кейінірек қайта оралуы қажет (мысалы, екі сағаттан кейін) және маршрут парағына тиісті белгі қойылуы керек. Екінші келу нәтижесі «2-сұхбат» бағанында белгіленеді. Егер сұхбат тағы да өтпесе, интервьюер келесі күні қайта келеді. Үй шаруашылығы мүшелерімен байланыс орнатуға жасалған барлық әрекеттер маршрут парағында құжатталуы керек. Егер белгілі бір мекенжайда сұхбат респонденттің немесе отбасы мүшесінің бас тартуынан өтпесе, қайта келудің қажеті жоқ.

Ереже 6: Интервьюерлер маршрутты таңдауда оң қол ережесін сақтау керек. Егер олар барлық үйді аяқтап, қажетті сауалнамалар санын толықтырмаса, олар келесі үйге өтеді, оны қайтадан оң қол ережесі бойынша таңдайды. Олар жұмысын аяқтаған үйге арқаларын тіреп, оң жақтағы үйді келесі ретінде таңдайды. Сол тәсіл жеке секторда да қолданылады — үйден шыққаннан кейін олар арқаларын сол үйге тіреп, одан алдыға қарай жүреді.

Ереже 7: Оң қол ережесін сақтай отырып, интервьюер маршрутты көшелер немесе жолдарды кесіп өтпей жүріп өтуі керек.

Респондентті таңдау

Таңдалған респондентті анықтау үшін бірнеше қадам орындалды: интервьюер 18 жасқа толған және сұрақтарға жауап беруге келісім берген адамды тапқаннан кейін, ол осы үйде тұрақты тұратын 18 жасқа толған адамдар арасында ең жақында туған күнді кімнің тойлағанын сұрайды. Ең жақында туған күнін тойлаған адам таңдалған респондент болады. Егер таңдалған респондент қолжетімсіз болса, интервьюерге үйге екі рет қайта бару міндеттелді. Таңдалған респондент іріктеу талаптарына, яғни, жасы (18 бен 35 жас аралығы) мен азаматтығының (Қазақстан Республикасы) сәйкес келуі үшін сауалнаманың кіріспе бөлімін толтыратын.

Деректерді өлшеу

Деректер статистикалық теңгерімсіздіктерді түзету үшін салмақталды. Салмақтау айнымалыларына гендер, жасы, орналасқан жер түрі (қалалық/ ауылдық) кірді. Салмақтау факторы ұсынылғанымен, оның нәтижелерге әсері минималды болады деп болжанған. Білім салмақтау айнымалысы ретінде шығарылып тасталды, өйткені соңғы қолжетімді білім деректері ескірген болатын.

Қазақстанның 2024 жылғы Ұлттық қоғамдық пікір зерттеуі үшін салмақтау мақсаттары ең соңғы халық санағы деректерінен алынған. Салмақтау үдерісі 18-35 жас аралығындағы халықты дәл көрсету үшін, аймақ, көлем, гендер, жас және этнос сияқты параметрлерді пайдалану арқылы жүргізілді.

	Жеткен (салмақталмаған) үлгі, %	Ұлттық статистика	Салмақталған	Салмақталуда
Гендер				
Еркек	44,5	50,8	50,3	1,146
Әйел	55,5	49,2	49,7	0,882
Жас топтары				
18-24	45,7	35,8	36,5	0,787
25-29	17,3	26	25,9	1,502
30-35	37	38,2	37,6	1,027
Қоныс түрі				
Қала және қала маңы	60,2+ 5,3	58,9+5,3	58,3+5,4	0,977
Ауыл	34,5	35,8	36,3	1,027

Алғыс білдіру

The British Council мен LSE Consulting «Қазақстанның келесі буыны» жобасының кеңесші комитетінің мүшелеріне жоба бойындағы қолдау мен бағыт-бағдар көрсеткендері үшін шын жүректен алғыстарын білдіреді. Сондай-ақ, деректерді жинау, сапасын бақылау, өңдеу және талдау мен нәтижелерді түсіндіру бойынша қолдау көрсеткен **Central Asia Barometer** ұйымына ерекше алғыс айтамыз.

Қазақстандағы Ұлыбритания елшісі, ханым **Кэти Личке** және **Қазақстандағы Ұлыбритания елшілігіне** олардың қажырлы қолдау мен бағыт-бағдар көрсеткені үшін ерекше алғысымызды білдіреміз.

Сонымен қатар, осы құнды зерттеуге қатысқан **барлық қазақстандық жастарға** үлкен алғысымызды білдіреміз. Олармен бөліскен әртүрлі тәжірибелері мен көзқарастарын өте жоғары бағалаймыз, бұл зерттеудің негізін құрайды.

LSE Consulting – EYCE хабы

Элисабет Вивес – Жоба менеджері және зерттеуші

Макс Фрас – Жоғары академиялық кеңесші

Тринидад Морено Сильва – Сандық талдау жөніндегі сарапшы

Игнасио Франко Вега – Сапалық талдау жөніндегі сарапшы

Грэйни Мерфи – Көшірме редакторы және корректор

Central Asia Barometer

Қасиет Ысманова - Директор

Дина Шарипова – Ел сарапшысы

Айман Жүсіпова – Ел сарапшысы

Раушан Әбілқасымова – Жоба менеджері

The British Council

Роберт Тейлор – Қазақстандағы British Council-дың директоры

Джереми Лэнг – NFE Шығыс Еуропа, мәдени байланыс және білім бойынша жетекші

Ақтолықын Амантайқызы – «Қазақстанның келесі буыны» жобасының менеджері

Зариф Мохаммадиния – Сандық зерттеу менеджері, Зерттеу және талдау бөлімі, Мәдени байланыс департаменті

Кристин Уилсон – Зерттеу және талдау бөлімінің директоры, Мәдени байланыс департаменті

Доктор Мәриям Раб – Зерттеу бағдарламаларының жетекшісі, Зерттеу және талдау бөлімі, Мәдени байланыс департаменті

Дисклеймер

Бұл есептегі пікірлер авторлар мен қатысушылардың жеке көзқарастарын білдіреді және олар British Council-дың көзқарастарын көрсетуі міндетті емес. Қателіктер мен жіберілген олқылықтар тек өзімізге тиесілі.

Consulting

LSE Consulting-тің Білім, Жастар және Азаматтық Қатысу (EYCE) Hub – Лондон экономика мектебіндегі жетекші зерттеу және кеңес беру бөлімшесі. Біз білім мен дағдыларды дамыту, жастардың көзқарастары мен саясаты, азаматтық қатысу және демократия мәселелеріне назар аударамыз, өйткені бұл салалар инклюзивті, демократиялық және тұрақты қоғамдарды дамыту үшін өте маңызды. Саяси талдау, аралас әдістермен зерттеу және бағдарлама мониторингі мен бағалауға негізделген тұрақты негізде EYCE Hub үкіметтерге, кәсіпорындарға, білім беру мекемелеріне және үшінші сектор ұйымдарына өз бастамаларының тиімділігін бағалауға және күрделі саяси ландшафттарды бағдарлауға көмектеседі. EYCE Hub шынайы өзгерістерге әкелетін, іс жүзінде қолдануға болатын ұсыныстар арқылы терең, дәлелдерге негізделген шешімдер ұсынады.

The British Council – Ұлыбританияның халықаралық мәдениетаралық қарым-қатынас және білім беру мүмкіндіктері саласындағы ұйымы. Біз Ұлыбритания мен әлемдегі басқа елдердің арасында байланыс, түсіністік пен сенімділік орнату арқылы бейбітшілік пен гүлденуді қолдаймыз.

Біз адамдармен тікелей жұмыс істеп, оларды өз өмірлерін өзгертуге және жақсы әлем қалыптастыруға қажетті дағдыларға, сенімге және байланыстарға ие болуға қолдау көрсетеміз. Біз оларды желілер құруға және шығармашылық идеяларды зерттеуге, ағылшын тілін үйренуге, сапалы білім алуға және халықаралық деңгейде танылған біліктіліктерді алуға көмектесеміз.

«Next Generation» сериясы – British Council-дың жастардың дауысы мен таңдауын зерттеуге арналған міндеттемесінің бөлігі. Бұл бағдарлама жастардың көзқарастары мен үміттерін түсінуге, жастардың дауыстарын күшейтуге және жастарға арналған саясатты жақсартуға қолдау көрсетуді мақсат етеді. Бұл есеп өзгерістер кезеңінен өтіп жатқан елдердегі жастарға бағытталған, олардың дауыстары естіліп, өмірлеріне тұрақты әсер ететін шешімдерде олардың мүдделері ескерілетінін қамтамасыз ету үшін жасалған.

www.britishcouncil.org/research-insight/next-generation-kazakhstan

DOI: <https://doi.org/10.57884/154s-kp13>

© British Council 2024, Creative Commons Attribution Non-Commercial 4.0 Халықаралық Лицензиясы бойынша лицензияланған
(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>)